

E-ISSN 2630-5836

MUHASEBE VE FINANS İNCELEMELERİ DERGİSİ

*BULLETIN OF ACCOUNTING AND FINANCE
REVIEWS*

DergiPark
AKADEMİK

**CİLT:6
SAYI:1**

NİSAN 2023

**MUHASEBE VE FİNANS
İNCELEMELERİ DERGİSİ**

YIL:

2023

AY:

NİSAN

CİLT:

6

SAYI:

1

**BULLETIN OF ACCOUNTING
AND FINANCE REVIEWS**

YEAR:

2023

MONTH:

APRIL

VOLUME:

6

NUMBER:

1

**MUHASEBE ve FİNANS İNCELEMELERİ DERGİSİ / BULLETIN OF ACCOUNTING
AND FINANCE REVIEWS**

Kurucular / Founders

Şuayyip Doğuş DEMİRCİ

Editörler/Editor in Chiefs

Doç. Dr. Feyyaz ZEREN

Yalova Üniversitesi

Doç. Dr. Şuayyip Doğuş DEMİRCİ

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Yürütme Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. İsmail ÇELİK

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Prof. Dr. Tansel HACIHASANOĞLU

Bozok Üniversitesi

Doç. Dr. Engin KÜÇÜKSİLLE

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Doç. Dr. Erkan ÖZTÜRK

Kırklareli Üniversitesi

Doç. Dr. Sadık KARAOĞLAN

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Doç. Dr. Sinan ESEN

Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Doç. Dr. Şaban ÇELİK

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Aysun ATAGAN ÇETİN

Trakya Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Murat KOÇSOY

Bozok Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Selim GÜNGÖR

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Tayfun YILMAZ

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

**Dergimiz aşağıdaki indeksler tarafından
taranmaktadır.**

**Our journal is abstracted by the following
indexes.**

Dergi Hakkında/About This Journal

Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi **Nisan** ve **Ekim** aylarında olmak üzere yılda iki sayı olarak yayınlanmaktadır. Dergi **Türkçe** ve **İngilizce** dillerinde makaleleri kabul etmektedir. Dergimiz **DergiPark** üzerinden elektronik ortamda yayın hayatını sürdürmektedir. Muhasebe ve Finans İncelemeleri dergisi ulusal hakemli, bilimsel, süreli bir yayındır. Dergiye gönderilen tüm makaleler hakem değerlendirmesi öncesinde intihal programında taranmaktadır. Bu dergide yayınlanan makalelerde ileri sürülen fikirler makale yazarlarına aittir, bu fikirler dergi yönetiminin görüşlerini yansıtmamaktadır. Yayınlanan eserlerden kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Bulletin of Accounting and Finance Reviews is published twice a year in **April** and **October**. The journal accepts articles in **Turkish** and **English** languages. Our journal continues its publications in electronic format via **Dergipark** system. Bulletin of Accounting and Finance Reviews is a national, peer-reviewed, scientific and periodical journal. All articles submitted to the journal are reviewed for plagiarism in the plagiarism dedection software before the evaluation of the referee. Views expressed in this journal are those of authors. Those views do not reflect the opinions of journal's management. Published articles could be cited in other publications provided that full reference is given.

Amaç ve Kapsam / Purpose and Scope

Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi muhasebe ve finans bilim dallarında hazırlanan bilimsel çalışmaları literatüre kazandırmak amacıyla yayınlanmaktadır. Yayınlanan makalelerde bilimsel etik kurallarına ve kör hakem sistemine bağlı kalınmaktadır. Muhasebe ve finans alanlarında yapılan çalışmalar derginin kapsamı oluşturmaktadır.

The aim of this journal is to provide a literary perspective on scientific studies prepared in the areas of accounting and finance science. The published articles are depend on scientific ethic rules and double blind peer referee system. Studies conducted in the fields of accounting and finance and its sub-areas constitute the scope of the journal.

Bilim Danışma Kurulu /Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Belkıs SEVAL	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Beyhan MARŞAP	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Daiki MAKİ	Ryukoku University, Japan
Prof. Dr. Dirk BAUR	University of Western Australia
Prof. Dr. Durmuş ACAR	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Prof. Dr. Emmanuel ANORUO	Coppin State University
Prof. Dr. Fatma TEKTÜFEKÇİ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Gabriel NATIVIDAD	Universidad Di Piura, Peru
Prof. Dr. Gökhan ÖZER	Gebze Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Güven SAYILGAN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Haluk BENGÜ	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Hayrettin USUL	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Prof. Dr. Kadir GÜRDAL	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Margarida ABREU	Universidade Tecnica de Lisboa, Portugal
Prof. Dr. M. Başaran ÖZTÜRK	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Baha KARAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet SARAÇ	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Şükrü TEKBAŞ	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Nikholas APERGIS	University of Piraeus
Prof. Dr. Pınar EVRİM MANDACI	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Stefan Cristian GHERHINA	Bucharest Univ. Of Economic Studies, Romania
Prof. Dr. Şakir SAKARYA	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Türker SUSMUŞ	Ege Üniversitesi

Nisan 2023 Sayısı Hakemleri / Scientific Referee List for April 2023 Issue

Prof. Dr. Hayrettin USUL	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Erkan ÖZTÜRK	Kırklareli Üniversitesi
Doç. Dr. Fırat ALTINKAYNAK	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Gencay KARAKAYA	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Doç. Dr. Günay Deniz DURSUN	İstanbul Beykent Üniversitesi
Doç. Dr. Hamide ÖZYÜREK	Ostim Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Hilmi Tunahan AKKUŞ	Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. Nermin AKYEL	Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Doç. Dr. Sema AKPINAR	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Sinan Esen	Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Doç. Dr. Turan KOCABIYIK	Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Dursun KELEŞ	Iğdır Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gizem VERGİLİ	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Lokman KANTAR	İstanbul Gelişim Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Merve KIYMAZ KIVRAKLAR	Ardahan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Metehan KÜÇÜKER	Malatya Turgut Özal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Samet GÜRSOY	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tolga ALA	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat KARA	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Gör. Hande ÖZOLGUN AKKURT	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Altıncı Yılımıza Girerken

Değerli Okurlarımız,

Muhasebe ve Finans alanlarına katkı sağlaması maksadıyla 2017 yılında kurduğumuz 2018 yılında ilk sayısını yayınladığımız Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi'nin on birinci sayısını 2023 yılı Nisan ayı itibariyle yayınlamış bulunmaktayız. Bu sayımızla birlikte dergimiz altıncı yılına girmiş bulunmaktadır. Beşinci yılımıza girerken gerek yazım kurallarında gerekse şekil şartlarında bazı düzenlemelere gitmiş bulunmaktayız.

Dergimiz başta DOAJ, EBSCO ve COPENICUS olmak üzere hâlihazırda birçok uluslararası endeks tarafından taranmaktadır. Öte yandan, ECONLIT ve PROQUEST gibi birçok uluslararası endekste ise başvuru sürecimiz halen devam etmektedir. Dergimizin ikinci yılındaki ilk sayısını takiben TÜBİTAK TR DİZİN'de taranmak için başvuru süreci başlatılmış olup değerlendirme süreci halen devam etmektedir. SCOPUS ve ESCI gibi endekslere başvurmak içinse gerekli sürelerin ve yeterliliklerin tamamlanması beklenmektedir. Dergimizde yayınlanan tüm makalelere DOI numarası verilmektedir.

Ülkemizde 6 Şubat 2023'te dokuz saat arayla meydana gelen, merkez üsleri sırasıyla Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Ekinözü ilçeleri olan, 7,8 ve 7,5 büyüklüklerindeki iki depremde hayatını kaybeden vatandaşlarımıza Allah'tan rahmet, yaralılara acil şifalar dileriz.

Yeni sayımızda yedi adet bilimsel eserle huzurunuzda çıkmaktayız. Eserlerin beş tanesi muhasebe, iki tanesi ise finans alanıyla ilgilidir. Beşinci yılımızdan beri dergimiz akademik teşvik kriterlerini de sağlar konuma ulaşmıştır. Dergimize makale gönderen tüm yazarlara, çalışmaların değerlendirme aşamasında değerli görüşleri ile çalışmalarını inceleyen hakemlerimize, derginin kuruluş aşamasında bize destekleri ve fikirleri ile yardımcı olan uluslararası bilim danışma kurulu üyelerine teşekkür ederiz.

Gelecek sayılarda görüşmek dileğiyle...

Yürütme kurulu adına

Şuayyip Doğu DEMİRCİ

Editör

İÇİNDEKİLER

MAKALELER

KADIN DİREKTÖRLERİN TEMETTÜ ÖDEMELERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SAHİPLİK-KONTROL AYRIMI İNCELEMESİ

Adil MUSTAFSA

Wan Sallha YUSOFF

Aree MUSTAFA 1 – 14

EKONOMİ POLİTİKA BELİRSİZLİĞİ ve GETİRİ-VOLATİLİTE İLİŞKİSİ: GELİŞMİŞ ÜLKE BORSALARINDAN KANITLAR

Serkan KAYA

Doç. Dr. Murat KAYA

Prof. Dr. İsmail ÇELİK 15 – 27

BORSA İSTANBUL'DA (BİST) FAALİYET GÖSTEREN İMALAT İŞLETMELERİNDE KUR DEĞİŞİMİN ETKİLERİ: TMS 21 KUR DEĞİŞİMİNİN ETKİLERİ STANDARDI ÇERÇEVESİNDE BİR ARAŞTIRMA

Öğr. Gör. Dr. Emrah YILDIZ

Dr. Öğr. Üyesi Murat KURTLAR 28 – 41

TAŞINMAZ SATIŞLARINDA VERGİ İSTİSNASI VE YENİLEME FONU UYGULAMALARININ MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Derya ÖNÖCAK..... 42 – 50

HASTANELERDE MODERN MALİYETLEME YÖNTEMLERİNİN UYGULANABİLİRLİĞİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA: AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Emine ARSLAN

Prof. Dr. Mehmet Kemalettin ÇONKAR..... 51 – 68

GIDA SEKTÖRÜ İŞLETMELERİNİN 2017-2021 YILLARI ARASI KİLİT DENETİM KONULARININ İNCELENMESİ: BİST'TE BİR ARAŞTIRMA

Fatma GENÇ

Doç. Dr. Nevran KARACA 69 – 83

ŞİRKETLERİ BAĞIMSIZ DENETİM RAPORLARININ SO RUMLU DENETÇİ CİNSİYETİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Alparslan YAŞAR

Dr. Öğr. Üyesi Eray ÇETİN 84 – 94

TABLE OF CONTENTS

ARTICLES

THE IMPACT OF FEMALE DIRECTOR ON DIVIDEND PAYOUT: CONTINGENT ON CONTROL-OWNERSHIP WEDGE

Adil MUSTAFSA

Wan Sallha YUSOFF

Aree MUSTAFA 1 – 14

THE RELATIONSHIP BETWEEN ECONOMIC POLICY UNCERTAINTY AND INCOME-VOLATILITY: EVIDENCE FROM DEVELOPED COUNTRY EXCHANGES

Serkan KAYA

Assoc. Prof. Dr. Murat KAYA

Prof. Dr. İsmail ÇELİK 15 – 27

EFFECTS OF CURRENCY CHANGE ON MANUFACTURING COMPANIES OPERATING IN BORSA ISTANBUL (BIST): A RESEARCH IN THE FRAMEWORK OF IAS 21 STANDARD ON THE EFFECTS OF CURRENCY CHANGE

Lect. Dr. Emrah YILDIZ

Assist. Prof. Dr. Murat KURTLAR 28 – 41

TAŞINMAZ SATIŞLARINDA VERGİ İSTİSNASI VE YENİLEME FONU UYGULAMALARININ MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Assist. Prof. Dr. Derya ÖNOCAK..... 42 – 50

MODERN RESEARCH ON THE APPLICABILITY OF MODERN COSTING METHODS IN HOSPITALS: AFYONKARAHİSAR CASE

Lect. Emine ARSLAN

Prof. Dr. Mehmet Kemalettin ÇONKAR..... 51 – 68

REVIEWING THE KEY AUDIT MATTERS OF THE FOOD INDUSTRY COMPANIES BETWEEN 2017-2021: A RESEARCH ON BIST

Fatma GENÇ

Assoc. Prof. Dr. Nevran KARACA 69 – 83

EXAMINING AUDIT REPORTS OF BIST COMPANIES IN TERMS OF THE ENGAGEMENT

AUDIT PARTNER'S GENDER

Assoc. Prof. Dr. Alparslan YAŞAR

Assist. Prof. Dr. Eray ÇETİN 84 – 94

THE IMPACT OF FEMALE DIRECTOR ON DIVIDEND PAYOUT: CONTINGENT ON CONTROL-OWNERSHIP WEDGE

KADIN DİREKTÖRLERİN TEMETTÜ ÖDEMELERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SAHİPLİK-KONTROL AYRIMI İNCELEMESİ

Adil Abdulqader MUSTAFA^a, Wan Sallha YUSOFF^b, Aree Saeed MUSTAFA^c

^{a*} *Corresponded Author, Universiti Malaysia Perlis, Faculty of Applied and Human Sciences*
adil.mustafa@dpu.edu.krd, , ORCID: 0000-0002-8136-4900.

^b *Universiti Malaysia Perlis, Faculty of Applied and Human Sciences, wansallha@unimap.edu.my, ORCID:*
0000-0001-5528-7158.

^c *University of Duhok, Faculty of Business and Economic, aree.mustafa@uod.ac, ORCID: 0000-0002-4889-*
1100

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihçesi:

Gönderilme Tarihi 24.06.2022

Düzenleme 06.09.2022

Kabul Tarihi 05.10.2022

Anahtar Kelimeler: New
Female Directors, Control-
Ownership Wedge, Dividend
payout

Jel Kodları: L21

MAKALE TÜRÜ

BENZERLİK/ PLAGIARISM

Ithenticate: %23

ABSTRACT

This research looks into the impact of female directors on dividend payment policies. From 2016 to 2020, the study used a sample of 170 non-financial enterprises listed on the Borsa Istanbul (BIST). The study used the Board Female Membership (BFM). Meanwhile, control wedge ownership was used as a moderating variable. A control variable, including return on equity, was also employed (ROE). The study's dependent variable was the dividend per share, which represented the company's dividend payout policy. The female board membership was strongly linked with the dividend policy in the regression analysis. Furthermore, we add to the current research on the link between dividend payments and firm ownership by demonstrating that for control-ownership wedge companies, female directors have a greater influence on dividend payouts.

ARTICLE INFO

Article history:

Received 24.06.2022

Revised 06.09.2022

Accepted 05.10.2022

Keywords: Yeni Kadın Yöneticiler, Kontrol-Sahiplik Çatışması, Kar Payı Dağıtımı
Jel Codes: L21

ÖZET

Bu araştırma, kadın yöneticilerin temettü ödeme politikaları üzerindeki etkisini incelemektedir. Çalışmada 2016'dan 2020'ye kadar Borsa İstanbul'da (BİST) işlem gören 170 finansal olmayan işletme kullanılmıştır. Çalışmada Yönetim Kurulu Kadın Üyeliği (BFM) kullanılmıştır. Bu arada, kontrol takozu sahipliği moderatör değişkeni olarak kullanılmıştır. Öz sermaye getirisi (ROE) bir kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır. Çalışmanın bağımlı değişkeni, şirketin temettü ödeme politikasını temsil eden hisse başına kâr payı ödemesidir. Regresyon analizi sonucunda kadın yönetim kurulu üyeliğinin temettü politikasıyla güçlü bir şekilde bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, temettü ödemeleri ile firma sahipliği arasındaki bağlantıya ilişkin mevcut araştırmaya, kontrol sahipliği kama şirketlerinde kadın yöneticilerin temettü ödemeleri üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

1. INTRODUCTION

Governments worldwide are enacting legislation to improve female board of directors involvement. Participation by women has a beneficial effect on the board's role and company strategic decisions in regards of monitoring function, according to these requirements. Despite the fact that this logic is consistent with theory, actual evidence is inconclusive. According to a previous research (Abdullah, Ismail, and Nachum 2016), different female management styles boost board monitoring procedures, while some believe that women's lack of leadership experience inhibits their usefulness as board members (Dargnies 2012). Even when studies target the same environment, empirical research on the relationship involving female directors (FD) and audit quality is divided in the same way that theoretical ambiguity exists (Ararat, Aksu, and Tansel Cetin 2015; Aree S Mustafa, Che Ahmad, and Chandren 2017). This lack of understanding is concerning at a time when countries are passing positive action legislation forcing companies to nominate women to boards of directors, making understanding the consequences of women's participation on boards relevant and vital.

Cash dividends, according to this theory, can be utilized to alleviate a company's agency complications by restricting free cash flow and forcing executives to pursue capital market funding, that results in market monitoring (Easterbrook 1984, Rozeff 1982, Jensen and Meckling, 1976). Prior study has concentrated on the principal-agency conflict in developed nations, Most firms are publicly held with diffused ownership, and administration is contracted to professional management when capital systems are well-regulated and open to the public.

Dividends alleviate the agency problem because they limit managers' ability to deploy surplus cash flows for their own interests while providing no significant dividend to stakeholder. Furthermore, when corporations produce money by releasing new capital, the capital market will scrutinize the management when distributing dividends, establishing a relationship between dividends and corporate governance (Amedi and Mustafa 2020).

However, outside of the developed world, concentrated shareholding is the most frequent type of ownership structure in most developing nations, according to well-known cross-country studies. . For example, a study of the ownership structures of significant organizations in 27 nations found that just a small percentage of these enterprises are broadly held; instead, they are substantially focussed and often administered by families or governments. According to the research, single stakeholder own almost two-thirds of publicly-traded East Asian companies, while families own over 40 percent of all firms recorded.

Additionally, in Western Europe and East Asia, (2001) observed that the major actors are families, typically providing a top manager. Family-owned enterprises control the majority of South America's expanding economies. As a result, mounting evidence shows that ownership structure in developing nations is highly

concentrated; largely family-controlled enterprises can be found worldwide and are more important in the global economy (Al-Najjar and Kilincarslan 2016).

The ultimate economic purpose of a business is to make a profit, which can be kept by the firm and employed in activities or dispersed to stakeholder in the form of dividends, requiring a trade-off between the value of the payable amount and the quality of the retained amount (Almeida, et al. 2015). According to Kamierska-Jówiak (2015), dividend policy is a challenging theme in corporate finance, and the three primary pillars of corporate finance decision-making are investments, financing, and dividend decisions. Jensen (2009) goes on to say that a conflict of interest between stakeholder and directors may impact corporate dividend policy, as managers want to keep earnings instead of distributing them to stakeholder. On the other hand, stakeholder prefer bigger cash dividends, particularly when a company's internal positive net present value (NPV) investment options are limited.

In the last 10 years, women on boards have received much attention, and at least 12 nations are presently evaluating the gender balance of their top boards daily. Various attempts were implemented to upsurge women's role on boards and in senior management roles, with some countries implementing quotas or enacting quota laws. While others take a different strategy, such as the "comply or explain" method or the "if not, why not" approach (Davies 2011). The importance of gender diversity on boards of directors cannot be overstated. Industrialized nations have numerous laws highlighting the importance of a diverse board to decrease problems caused by persons who share similar interests and, thus, increase performance. According to the UK Corporate Governance Code (CGC) of 2016, the financial crisis highlighted the risks of "groupthink." One way to generate meaningful discussion is to have adequate diversity on the board. Diversity, incorporating women's active engagement includes a wide range of expertise, skills, and features; "Principle 2.4 Ensuring Diversity: At the same time, businesses should recognize that their ability to welcome a diverse range of perspectives, values, skills, and experiences is essential to their success." As a result, businesses should encourage employee diversity, counting the active engagement of women."

"When choosing the Management Board, the Supervisory Board should also respect diversity and, in particular, seek appropriate consideration of women," according to the German CGC (2014). In addition, according to Recommendation 1.5 of the Australian Corporate Governance Principles and Recommendations (2014), "a listed entity should: (a) have a diversity policy that includes requirements for the board or a relevant committee of the board to set measurable objectives for achieving gender diversity and assessing both the objectives and the entity's progress in achieving them annually." On the other hand, less developed countries have paid less focus on the problem of board gender diversity (for example, Jordan). Jordan's present regulations and the Jordan Securities Commission's (JSC) corporate governance rules have made no steps to address the issue of board gender diversity. Despite this, the IFC suggested in 2014 that emergent and expanding industries, such as Jordan, motivate board diversity by encouraging women's leadership, supplying and displaying reasoning on the advantages of board diversity, and maintaining a policy-level dialogue directed aiming to increase the number of female board members. .

We evaluate the hypothesis from 2016 through 2020 using data from 170 Turkish firms listed on the Bursa Istanbul Stock Exchange (BIST). The findings support our hypothesis that the control-ownership divide impacts the relationship between FD and audit quality. These results are consistent across several measurements, boosting confidence in their consistency. We use a comparative technique to demonstrate the study's wider validity by comparing Turkey's corporate governance structure and culture to other countries. According to the findings of this study, corporate boards of directors with more women may perform a more effective monitoring function

2. REVIEW OF LITERATURE AND RESEARCH HYPOTHESES

2.1 Board Gender Diversity and Dividend Payouts

Organizations gain from board gender diversity because it generates a wider range of perspectives, which raises the probability of creative and original discerning on the board, which favorably impacts the board's efficacy and decisions (Byoun, Chang, and Kim 2016). According to various writers (Faccio, Marchica, and Mura 2016, Croson and Gneezy 2009, Van Pelt 2013, Van Uytbergen and Schoubben 2015, Huang and Kisgen 2013,), there is a disparity among men and women, with women being more risk-averse than males and

investing in more sustainable enterprises. According to (Joecks, Pull, and Vetter 2013; Van Pelt 2013), when women are underrepresented on boards, the firm's performance worsens. In contrast, when this proportion rises, the firm's performance will improve since the presence of women becomes a competitive advantage. The U-shaped connection, in an instance, demonstrated that when more than 40% of the board is made up of women, company performance will drop to a certain degree before improving. According to (Van Uytbergen and Schoubben 2015), gender diversity affects corporate decision-making, notable women on boards of directors or in managerial positions, which influences corporate governance and corporate policy. Board diversity, whether gender or racial, is seen as a crucial component of strong corporate governance, according to (Byoun, Chang, and Kim 2016).

Its dividend policy determines how much it will pay out in dividends to its stakeholder (Ranti 2013). Payouts are viewed by financial markets as an information signal of corporate success, with regular dividends indicating that the firm is performing well (Al-Amarnah and Yaseen 2014). It has been shown that a company's dividend policy is a good indicator of stability and development potential, with eliminating dividends being a sign of poor business performance, according to Manneh (2014); Naser, Nuesibeh, and Rashed (2013). In particular, the dividend concept contends that enterprises must return earned cash to stakeholder as dividends when there are no investment prospects (Almeida, et al. 2015). On the other hand, the free cash flow hypothesis states that managers prefer to invest free cash flow in low-returning projects rather than rewarding stakeholder with dividends. Free cash flow can be described as "cash flow left over after a company has invested in all positive NPV projects." (Jensen 2009; Lang, Stulz, and Walkling 1991). Further, according to (Sindhu 2014), dividends can be used to dissuade managers from investing in companies that grow fast but fail.

2.2 The Development of Hypotheses and the Research Context in Turkey

When the ISE initially opened its doors in 1986, it had strict dividend policy guidelines that companies listed had to follow. As part of the first obligatory dividend policy on the Turkish capital market, companies listed on the ISE had to distribute at least 50% of their distributable income as dividends. The company was not permitted to pay any more dividends (e.g., to workers) or retain retained profits until it had received the first distribution (Adaoglu, 1999). There are only a few early research available in Turkey (Aivazian, Booth, and Cleary 2003, Adaoglu 2000) found that cash dividend distributions were primarily based on current year results, as stipulated by legislation, leaving ISE businesses with minimal freedom in setting their own dividend policy.

With substantial adjustments in 2003, Turkey's Central Bank created much more flexible required dividend policy limits. ISE companies were obligated to pay a minimum of 20 percent of their distributable revenue under the second mandatory dividend policy, however, the initial dividend did not have to be paid totally in cash. Instead, the board of directors may distribute it as cash dividends, stock dividends, or a mix of the two at their discretion. However, the total payout for the fiscal year 2003 must be less than 20 percent of the distributable income. Furthermore, the CMB boosted the minimum share of obligatory dividend payments for ISE-listed corporations from 20% to 30% in 2004, which stayed steady in 2005. In the fiscal year 2006, the obligatory dividend payment requirement was cut to 20%, and it stayed at that level in fiscal years 2007 and 2008.

Nevertheless, the CMB agreed not to impose a minimum dividend payout ratio and was able to eliminate the requirement that ISE firms distribute at least 15% of their dividends after 2009 (2010, 2011 and 2012), allowing them to decide on dividend policy at their discretion. Accordingly, ISE enterprises' highly concentrated ownership structures are likely to have a significant impact on the outcome of their dividend policies in the post-2003 period (Sarhan, Ntim, and Al-Najjar, 2019).

Before 2006, investors, regardless of their status (resident/non-resident, individual/corporation), were subject to a 15% tax on investment instruments (deposits, stock, bonds, and mutual funds). However, in the first half of 2006, the Turkish tax policy on investment instruments changed dramatically (Altaş; Salttürk 2018). Currently, there is a distinction between cash dividends and capital gains in the Turkish tax system. Since 2006, Turkey has taxed capital gains and cash dividends according to Table I.

Foreign investors, including people and businesses, are not taxed on stock capital gains however, they are prone to a 15 percent withholding tax on cash dividends owing on the shares they own, as shown in the table. Individual investors in the United States are not taxed on capital gains, but they must pay a 15 percent withholding tax on cash dividend income. On the other hand, domestic corporations pay a different tax rate than other investors. Although Turkish citizens, including individuals and corporations, are not required to pay capital gains taxes, it is worth noting that if an investment trust or an exchange-traded fund is expected to hold for less than a year, a 10% withholding tax is introduced, implying that Turkish taxpayers are motivated to retain such shares for longer than a year.

Table 1: Taxation of capital gains and dividends on equities in Turkey

<i>Investment</i>	<i>Individuals</i>		<i>Corporations</i>	
	<i>Residents</i>	<i>Non-residents</i>	<i>Residents</i>	<i>Non-residents</i>
Capital gains on equities	The withholding tax on capital gains obtained from stocks is 0%. However, if maintained for less than a year, shares in investment trusts and exchange-traded. A 10% withholding tax is applied to all funds.	0% withholding tax	The withholding tax on capital gains obtained from stocks is 0%. However, if maintained for less than a year, shares in investment trusts and exchange-traded. A 10% withholding tax is applied to all funds. .	0% withholding tax
Dividends on equities	The corporation that distributes dividends is subject to a 15percentage tax liability.	The corporation is required to pay a 15% withholding tax.	Dividend withholding tax is not applicable. Dividends paid by resident corporations are not subject to corporate tax.	The corporation applies 15% withholding tax Distributing dividends

Source: Compiled from: (Altaş; and Salttürk 2018)

The tax treatment of dividends and capital gains varies by country, which may affect investors' preferences and, as a result, firm payout policies. Tax preference theories (Litzenberger & Ramaswamy, 1979, Elton and Gruber 1970; Brennan 1970) suggest that those receiving preferential tax treatment on capital gains (lower capital gains taxes than dividends) may seek out stocks that pay no or low dividends, because dividend income tax is higher and high dividend payments increase stakeholder' tax burden. The tax issue might also perform a part in researching the link between corporate ownership structure, or the different categories of investors that own firm shares, and cash dividend policy in the rising Turkish market, due to Turkey's differential taxation of capital gains and cash dividends.

Furthermore, Turkey presents a good backdrop for investigating the association between family engagement and cash distributions because of its highly concentrated family ownership in the business. Although certain parts of the family-owned business structure run counter to basic corporate governance principles, others may be beneficial in several scenarios. Management and ownership are not divided in family-owned businesses, and Turks place a great emphasis on tight family ties. These ties, or a sense of belonging to a wider social group, have helped motivate management staff to work hard for the company's success. As a result, spanning ownership and management may relieve worries about managerial agencies (Izmen 2003).

On the other hand, family members have dividdened from the firm's tight control by obtaining well-paid positions and privileges, even when they are incompetent. Furthermore, by exploiting commercial resources or non-arm's-length deals involving related parties, dominating families can take earnings from minority investors (IIF, 2005). Furthermore, Turkish families gain influence primarily via the development of business groups, which are legally created "holding companies" made up of industrial and financial organizations (Yurtoglu 2003). As a result, the dominant family may try to confiscate the money of minority owners, exacerbating the basic principle dispute. In this situation, families would prefer lower dividend payouts to avoid having to seize cash. Therefore, in the Turkish market, there is an adverse correlation between family ownership and dividend distribution.

3. HYPOTHESIS DEVELOPMENT

3.1 Board Gender Diversity and Dividend Payouts

Monitoring and resolving agency concerns originating from conflicts of interest among management and stakeholder is one of CG's primary tasks (Fama and Jensen n.d.; Jensen 2009; Lie, Fong, and Roumasset 1980). Insiders' extra salaries and privileges (Jensen and Meckling 1976); eagerness to undertake firm growth like developments that advantage only internal stakeholder (Grossman and Hart 1986); and a proclivity to invest earnings in suboptimal investments are instances of agency issues associated with conflict of interests (Jensen 2009). Outside stakeholder are afraid that firm insiders might spend the extra money for their own profit or invest inadequately, according to (La Porta et al. 1996), hence stakeholder desire to disgorge income flows via dividend payments. When it comes to dealing with agency concerns, dividend payment laws can be helpful (Easterbrook 1984, Brav et al. 2005). According to academic research, board diversity allows for more efficient and efficient governance processes (Adams, Ferreira, and Ferreira 2008; Hillman and Shropshire 2007), and businesses with a high number of female non-executive directors are more likely to pay dividends (Adams, Ferreira, and Ferreira 2008; Hillman and Shropshire 2007). (Chen, Leung, and Goergen 2017). According to Levit and Malenko (2016), gender heterogeneity has the potential to boost dividend distributions by preserving stakeholder' interests and enhancing governance systems.

Women directors are also seen as skilled monitors who promote the interests of stakeholder. Stakeholder force management to pay bigger dividends in this instance. Previous studies from developed countries have supported FD' monitoring function. According to Byoun, Chang, and Kim (2016), dividend payouts and gender heterogeneity are positively related in US enterprises, but significantly associated in Spanish firms (Pucheta-Martinez and Bel-Oms 2016). According to (Bae, Chang, and Kang 2012), a robust CG mechanism in enterprises is associated with bigger dividend distributions and mitigates agency concerns. Trinh (2021) also established a relationship between dividend distributions and gender diversity. Finally, McGuinness, Lam, and Vieito (2015) discovered a positive but modest relationship between gender diversity and dividend releases, but Mustafa et al. (2020) discovered a a dysfunctional relationship .

The presence of a critical mass of females may significantly influence corporate business performance (Ain et al. 2021). According to Kanter (1977), the successes of FDs were downplayed as a result of male-dominated boards, culminating in their low engagement. According to Spangler, Gordon, and Pipkin (1978), the minority of FDs on boards, performance pressure, the communication gap, and role entrapment contribute to female board success. The critical mass hypothesis, developed by Kramer et al. (2006), asserts that when a board contains three or more FDs, they are more significant. According to Kristie, one female director should serve as a token, two as a present, and three or more as a voice (2011). According to Gyapong, Monem, and Hu (2016) and Liu (2018), a high ratio of FDs on a board can have a considerable impact on business performance and value. As a result of what has gone before.

At numerous levels, especially individual and team levels, diversity on the board influences its effectiveness. Women directors, for instance, are more concentrated on monitoring (Adams, Ferreira, and Ferreira 2008), more delicate to difficult themes (Gul, Srinidhi, and Ng 2011), and are further than certainly than men to obey the laws and regulations (Bernardi and Arnold Sr 1997). FDs are more probable to obey the rules, are more sensitive to corporate challenges, are more accountable for addressing agency problems by improving governing mechanisms efficiency, and are more driven to promote general shareholder interests, as per a prior study. According to (Liu 2018), having more FDs on the board reduces the danger of lawsuits and helps to sustain dividend payouts in part. As a result, we think that female board member are more likely to pay individual dividends.

The beneficial the link involving gender diversity and dividend distributions in developing-country SOEs is also supported by agency theory. According to Ben-Nasr (2015), SOEs are more prone than non-SOEs to face agency problems (Bradford, Chen, and Zhu 2013). Two drivers of agency issues have been identified: conflicts between governing stakeholder and managers and objective inequities between politicians and firm owners (Menozzi et al. 2021). De Jonge (2014) stated that several empirical research pieces of evidence enhance corporate governance structures; SOEs are under pressure to enhance female boardroom involvement.

SOEs may act as "model companies" for society by demonstrating administrative efficiency and a superior governance structure in state-run firms (Saeed, Belghitar, and Yousaf 2016). Dividend payments are a critical method that gender-diverse boards might use to overcome agency difficulties. As a result, we can anticipate gender-diverse boards of Chinese government-owned enterprises with major agency difficulties picking big dividend distributions.

According to a previous study, female team members are more willing to take on challenging assignments. FDs adopt a collaborative and trustworthy leadership style, according to Niederle and Vesterlund (2007), since trust enhances the flow of productive information across board directors and the corporation. Board gender diversity, according to Gul and Srinidhi (2011), provides varied viewpoints and improves the corporate board decision-making style. All of the above research imply that gender heterogeneity gives a diverse variety of viewpoints, resulting in better decisions, perhaps including those made for the dividend of stakeholder and to resolve issues inside the agency. So, from a team standpoint, we believe that more diversity on boards of directors is linked to larger dividend payouts. As a consequence, the following hypotheses are presented:

Hypothesis 1 (H1): Board gender diversity positively affects the dividend payouts.

3.2 Moderating Effects: Control-Ownership Wedge

The company's characteristics determine the possibility of female candidates and the criteria used in their selection. They also have an impact on the corporate governance environment wherein women directors operate, as well as their ability to affect board performance and oversight. As a result, FDs' effect on board monitoring depends on the characteristics of organizations (Aree Saeed Mustafa, Che-Ahmad, and Chandren 2018). Surprisingly, the control-ownership wedge exists between these two qualities.

There are several reasons to believe that the effect of FDs on board oversight will be diminished in wedge businesses. Female nominations, for instance, are considered a divergence from society standards and are high-risk actions in risk-averse and conformist family enterprises (Litov, Moreton, and Zenger 2012).

Many businesses are missing out on the possible economic advantages of FDs due to a lack of desire to select FDs. In order to reduce risk, wedge firms favour women from their own networks when making hiring decisions. FD nominations predicated on such relationships are more common in developing countries than in emerging countries, as personal ties influence economic contacts to a greater extent in developing countries than in emerging countries. Corporate boards, led by big groups of directors, pursue company agendas that are at odds with stakeholder' interests, which has a detrimental impact on board oversight. When a company's ownership is significantly concentrated, the interests of the controlling stakeholder who elected the board member, for example, are in close proximity. FDs advance the board's supervision role, which is most probably appreciated by governing stakeholder, whose high stake in the firm grows their desire and ability to supervise management operations (Shleifer, A., & Vishny, R. W. 1986).. As a result, they foster an atmosphere that encourages FDs to assert themselves and exert influence. In strong concentrated ownership, minority stakeholder consistently appreciated female monitoring skills, which improved minority shareholder protection. Previous research in developing nations shows that concentrated ownership favorably impacts managerial manipulation.

Furthermore, in the presence of diffused ownership, the misalignment of aims between management and stakeholder improves, whereas this is not the case with strong concentrated ownership. As a result, greater concentrations of ownership give a more conducive atmosphere for females to demonstrate their proclivity for conflict avoidance and agreement. The control-ownership wedge's moderating effect is obvious in rising countries, particularly Turkey, where ownership is strongly concentrated (Ararat, Aksu, and Tansel Cetin 2015). The power of concentrated ownership in emerging countries tends to be more effective than equity ownership due to efficient cross-holding and pyramidal ownership. Therefore, the hypothesis is:

Hypothesis 2 (H2): The control-ownership wedge moderates the link between Board Gender Diversity and dividend payouts

4. METHODS

This study's population focuses on Turkish publicly traded companies. As a result, financial firms and banks are no longer included in the sample due to their adherence to certain corporate governance norms

(Muatafa, Chandren, and Che-Ahmad, 2018). Our research takes place in Turkey, which is an intriguing setting. On July 1, 2012, the new Turkish commercial code took effect to enhance corporate governance, financial reporting, and auditing. As a result, our research covers five years, beginning in 2011 and concluding in 2015, in order to investigate the influence of corporate governance in the year 2012.

Furthermore, the Turkish Capital Market Board (CMBT) encourages businesses to recruit women in leadership positions, including boards of directors and has taken substantial steps to elevate women. In 2013, the CMBT amended its suggestion to urge that firms set and disclose a voluntary goal level of women on boards of directors that should not be less than 25% as part of their gender development actions. They are the first Asian government to do so by the deadline, creating an example for growing countries. As a result, Turkey presents a rich setting for studying the monitoring impact of FDs in underdeveloped nations. Furthermore, Turkey considers a widespread corporate governance setting in European countries but is unknown in worldwide awareness. This offers a rich setting for our study and allows for theoretical advances. Finally, in terms of gender equality, Turkey is noteworthy. It is known for its institutional commitment to gender equality and women's advancement and its long-standing cultural hostility to women's achievement. This provides an intriguing context for investigating the interplay of institutional factors, such as the control-ownership wedge, impacting the connection under research.

Furthermore, Turkish publicly traded enterprises are used as units of analysis since they are legally compelled to disclose their annual reports. This makes it easier to access companies' annual reports via the BIST. The initial sample included 445 enterprises, including financial institutions and banks.

Table 2 outlines the processes used to select the final sample of firms for the study.

Table 2: Procedure of Sample Selection

Firms	No. of firms
Firms listed on Borsa Istanbul Webpage in 2016 to 2020	445
firms with missing financial information in annual reporting	145
financial institution and holding	130
Final sample observations	170

Source: Public Disclosure Platform (PDP), www.kap.gov.tr.

Table 3: Data Composition

No	Sectors	No. of firms
1	Agriculture, Forestry And Fishing	2
2	Mining And Quarrying	5
3	Manufacturing	187
4	Electricity Gas And Water	19
5	Construction And Public Works	11
6	Wholesale And Retail Trade, Restaurants And Hotels	32
7	Transportation Storage And Telecommunication	11
8	Financial Institutions	130
9	Education, Health, Sports And Other Social Services	8
10	Technology	27
11	Professional, Scientific And Technical Activities	4
12	Administrative And Support Service Activities	4
13	Real Estate Activities	4
14	Information And Communication	1
TOTAL NUMBER OF COMPANY		445

Source: Public Disclosure Platform (PDP), www.kap.gov.tr.

The study excludes 130 non-financial institution organizations and 145 enterprises from the sample leading to a shortage of knowledge and appropriate data regarding the research variables. The study's final sample comprises 170 companies listed on the Borsa Istanbul (BIST). A total of 105 wedge enterprises and 65 non-wedge firms make up the final sample. BIST is made up of more than 14 different sectors.

Table 4: Descriptive Statistics of Variables

Variable	Mean	Std. Dev.	Min	Max
DVP	.4424319	1.567412	0	23.28061
BFM	.9145527	.8610181	0	4
WEDGE	.8437917	1.694685	0	9
ROE	6.453808	30.9948	.0005142	321.5889

The result reveals that the statistics indicate that Board Female Membership (BFM) has a mean of 86 percent, with a minimum and maximum of 0 percent and 4 percent respectively. This indicates that the representation of females among the listed firms in Turkey is very low. The WEDGE, according to data, has a mean of 1.69 per cent, with a low of 0 percent and a maximum of 4%. This range is extremely similar to what Gacar (2016) discovered in Turkey, where the mean was 39.910, the standard deviation was 15.211, and the minimum was 0.60, and the highest was 81.00.

Table 5: Variance Inflation Factor (ITIF) and Tolerance Factor (1/VIF) Tests

Variable	VIF	1/VIF
BFM	1.02	0.977941
ROE	1.02	0.983369

Notes: BFM; ROE= return on equity

The multicollinearity test then examines if the independent variables are strongly correlated that may negatively influence the regression results (Hair et al., 2010). One of the conditions for logistic regression is completing a multicollinearity test, which was done for this research (See Table 5). Within the independent variables, the results reveal that there is no multicollinearity. The next part explains the panel diagnostic tests on the residuals of the panel regression model.

5. RESULTS AND DISCUSSION

Another aspect of panel data analysis is the relationship between the disturbance term and the observations in time and location (Gujarati & Porter, 2009). One issue that harms the reliability and efficiency of panel data findings is the autocorrelation problem (first-order correlation). As a result, to obtain reliable data and appropriate conclusions, researchers should verify their models against such difficulties. Although econometricians have presented numerous autocorrelation tests in panel data, Wooldridge's (2002) model is used in this research. This method appeals to most people since it is straightforward to adapt to and has minimal requirements (Drukker, 2003). Drukker has simulated a variety of panel data findings (using either the FE or RE models) and balanced and unbalanced situations with and without homoscedasticity (2003). He discovered that the test had sufficient size and power properties in appropriately sized samples. As a result, this study leverages Drukker's (2003) written command `xtserial` to assess the first-order in panel data. The Wooldridge test is based on the likelihood of the F value; so, if the F value of the test is less than 5% significant, the null hypothesis can be rejected. As demonstrated in Table 6, this demonstrates the existence of the autocorrelation problem. Based on previous analysis findings (e.g., Wooldridge test, Hausman test, univariate test, Cook-Weisberg/Bseusch-Pagan test), FGLS can reweight the error variance and address autocorrelation and heteroskedasticity problems (Gujarati & Porter, 2003, Adkins & Hill, 2008).

At the 1% level, the regression result of FDs ($t = 2.70$; $p = 0.007$) is extremely significant. According to Table 6, the influence of FDs is 2.70 percent, and for every unit increase in FDs, dividend policy would increase by 2.70 percent. This is consistent with the resource dependency theory's premise that increasing the size and variety of the BOD improves the security of businesses' important resources and the relationship between enterprises and their external environment (Pfeffer, 1973; Goodstein et al., 1994).

In other respects, companies with larger and/or more diverse boards of directors may have an advantage in securing and preserving key resources such as: (i) board members' human capital (knowledge, skills, and aptitude); (ii) advice and counsel; (iii) communication channels; and (iv) legitimacy (Pfeffer & Salancik, 2003, Hillman & Dalziel, 2003). According to the CG research, more gender-diverse boards may assist to develop these businesses' essential resources (Liu, Wei, & Xie, 2014). In addition, Hillman, Cannella, and As gender equality has become a more generally accepted cultural norm, Harris (2002) believes that widening the board of directors by include more women will help firms achieve credibility. Hypothesis 1 gains support as a result of this finding.

Table 6: Wooldridge Test for Autocorrelation in Panel Data

H0 (null)		
F(1, 144)	2.208	
Prob > F	0.1395	Accepted

Note: HO (null): No first-order autocorrelation

Using a linear regression model, Table 6 displays the direct model (Model) results and the moderating impact of the wedge in the link between board female and dividend policy (Model). The model is used to understand the direct correlations between board female and dividend policy and BFM and control factors. Refer to Model for the moderating (wedge) influence on the correlations between board females and dividend policy.

Table 7: Regression Model

Variable	Coef.	Std. Err.	T	P> t
BFM	-.0681228	.0371831	-1.83	0.067
WEDGE	-.0321285	.0177849	-1.81	0.071
BFM*WEDGE	.0941758	.0137641	6.84	0.000
ROE	.0024881	.0005689	4.37	0.000
R-squared	0.0830			
Prob > chi2	0.000			

Notes: * = significant at 10%, ** = significant at 5% and *** = significant at 1%.

Wei et al. (2011) in China and Faccio et al. (2001) in East Asia corroborate this negative connection. As a result of the tobit results, BFM in Turkey may be intensified by providing lower dividends to minority investors following the principal–principal conflict. Generally, the data demonstrate that female board membership has no influence on whether or not ISE companies pay dividends, but it does cause them to pay lower dividends. As a result, we agree to the degree that BFM (via share ownership and board involvement) negatively influences Turkish dividend policy. Nonetheless, given Turkish BFM's non-significant influence on the probability of paying dividends, the proof for the dividend expropriation argument for BFM is weak – if the dividend expropriation argument holds for BFM, their control ought to have a significant and negative effect on the outcome of paying dividends, and the outcomes of this research are comparable to those of Al-Najjar and Kilincarslan (2016).

The direct model demonstrates that board diversity, FDs, and control factors predicted the results reported in Table 7. 037 percent of the dividend policy's variance (Model). The Model's regression findings show that four of the four direct correlations examined are significant at the 1 percent level. Two more relationships are statistically significant at the 5 percent and 10 percent levels, correspondingly.

Even if the impact is favorable ($t = -6.84$, $p = 0.000$), the wedge's moderating influence on FDs have a lesser and more meaningful influence. A few earlier research has supported this association. Ye et al. (2019), Al-Rahahleh (2017), and Byoun et al. (2016), report that an insignificant association linking the diversity of board gender and dividend issuance. Their results also support the concept of outcome hypothesis that states that dividend issuance is directly proportional to the company's leadership in place. Bernile et al. (2018) give same findings for general variation of board involving gender in combination with other diversity features. However, the findings support the hypothesis 2.

6. CONCLUSIONS

Our study's findings are compelling in that board demographics proxied by women directors diminish Type II Agency Problems by hiring robust monitoring mechanisms, which correspond with agency-dependency theory. Due to the lack of a robust CGC in the Turkish environment, our research adds to our comprehension of the consequences of the control-ownership wedge on consumers' need for strong monitoring functions, particularly in emerging countries. Our findings back with the core hypothesis and stream of data from control-ownership wedge research, namely that the control-ownership wedge has a negative impact on board demographics and audit quality. That is to say, the control-ownership wedge reduces clients' desire for robust monitoring functions, detrimental to minority stakeholder. As a result, considerable effort toward enacting the CGC to discuss the specific characteristics of control-ownership wedge firms is still necessary. The study eliminates 130 non-financial institution organizations and 145 enterprises from the sample that lack data and detailed information about the research variables.

Author Contribution Rate Statement

The entire study was prepared jointly by the authors.

Conflict Statement

There is no conflict of interest between the authors in the study.

Statement of Support

No support was received from any institution for this study.

KAYNAKÇA

- Abdullah, Shamsul N, Ku Nor Izah Ku Ismail, and Lilac Nachum. 2016. "Does Having Women on Boards Create Value? The Impact of Societal Perceptions and Corporate Governance in Emerging Markets." *Strategic Management Journal* 37(3): 466–76.
- Adams, Renée, Daniel Ferreira, and Daniel Ferreira. 2008. "Women in the Boardroom and Their Impact on Governance and Performance." (October).
- Adaoglu, Cahit. 1999. "Regulation Influence on the Dividend Policy of the Istanbul Stock Exchange (ISE) Corporations." *Istanbul Stock Exchange Review* 3(11): 1–20.
- Adaoglu. 2000. "Instability in the Dividend Policy of the Istanbul Stock Exchange (ISE) Corporations: Evidence from an Emerging Market." *Emerging Markets Review* 1(3): 252–70.
- Ain, Qurat Ul et al. 2021. "Board Gender Diversity and Dividend Policy in Chinese Listed Firms." *SAGE Open* 11(1).
- Aivazian, Varouj, Laurence Booth, and Sean Cleary. 2003. "Dividend Policy and the Organization of Capital Markets." *Journal of Multinational Financial Management* 13(2): 101–21.
- Al-Amarneh, Asmaa, and Hdeel Yaseen. 2014. "Corporate Governance and Dividend Policy in Jordan." *International Journal of Economics and Finance* 6(4): 210–19.
- Al-Najjar, Basil, and Erhan Kilincarslan. 2016. "The Effect of Ownership Structure on Dividend Policy: Evidence from Turkey." *Corporate Governance (Bingley)* 16(1): 135–61.
- AMEDİ, Ari Muhammad Rashid, and Aree MUSTAFA. 2020. "The Relationship Between Board Characteristics and Corporate Dividend Policy: Evidence From Jordan." *Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi* 1: 1–9.
- Ararat, Melsa, Mine Aksu, and Ayse Tansel Cetin. 2015. "How Board Diversity Affects Firm Performance in Emerging Markets: Evidence on Channels in Controlled Firms." *Corporate Governance: An International Review* 23(2): 83–103.
- Bae, Sung C, Kiyoun Chang, and Eun Kang. 2012. "Culture, Corporate Governance, and Dividend Policy: International Evidence." *Journal of Financial Research* 35(2): 289–316.
- Ben-Nasr, Hamdi. 2015. "Government Ownership and Dividend Policy: Evidence from Newly Privatized Firms." *Journal of Business Finance and Accounting* 42(5–6): 665–704.

- Bernardi, Richard A, and Donald F Arnold Sr. 1997. "An Examination of Moral Development within Public Accounting by Gender, Staff Level, and Firm." *Contemporary Accounting Research* 14(4): 653–68.
- Bradford, William, Chao Chen, and Song Zhu. 2013. "Cash Dividend Policy, Corporate Pyramids, and Ownership Structure: Evidence from China." *International Review of Economics & Finance* 27: 445–64.
- Brav, Alon, John R Graham, Campbell R Harvey, and Roni Michaely. 2005. "Payout Policy in the 21st Century." *Journal of financial economics* 77(3): 483–527.
- Brennan, M. 1970. "Taxes, Market Valuation and Financial Policy." *National Tax Journal* 23(4): 417–29.
- Byoun, Soku, Kiyong Chang, and Young Sang Kim. 2016. "Does Corporate Board Diversity Affect Corporate Payout Policy?" *Asia-Pacific Journal of Financial Studies* 45(1): 48–101.
- Chen, Jie, Woon Sau Leung, and Marc Goergen. 2017. "The Impact of Board Gender Composition on Dividend Payouts." *Journal of Corporate finance* 43: 86–105.
- Croson, Rachel, and Uri Gneezy. 2009. "Gender Differences in Preferences." *Journal of Economic Literature* 47(2): 448–74.
- Dargnies, Marie-Pierre. 2012. "Men Too Sometimes Shy Away from Competition: The Case of Team Competition." *Management Science* 58(11): 1982–2000.
- Davies, Lord of Abersoch. 2011. "Women on Boards February 2011." www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/3170/11-745-women-on-boards.pdf.
- Easterbrook, Frank H. 1984. "Two Agency-Cost Explanations of Dividends." *The American Economic Review* 74(4): 650–59.
- Elton, Edwin J., and Martin J. Gruber. 1970. "Marginal Stockholder Tax Rates and the Clientele Effect." *The Review of Economics and Statistics* 52(1): 68.
- Faccio, Mara, Maria Teresa Marchica, and Roberto Mura. 2016. "CEO Gender, Corporate Risk-Taking, and the Efficiency of Capital Allocation." *Journal of Corporate Finance* 39: 193–209.
- Fama, Eugene F, and Michael C Jensen. "By And." XXVI(June 1983).
- Gomes Almeida, Luís António, Elisabeth Teixeira Pereira, and Fernando Oliveira Tavares. 2015. "Determinants of Dividend Policy: Evidence from Portugal." *Review of Business Management* 17(54): 701–19.
- Grossman, Sanford J, and Oliver D Hart. 1986. "The Costs and Dividends of Ownership: A Theory of Vertical and Lateral Integration A Theory of Vertical and Lateral Integration."
- Gul, Ferdinand A, Bin Srinidhi, and Anthony C Ng. 2011. "Does Board Gender Diversity Improve the Informativeness of Stock Prices?" *Journal of accounting and Economics* 51(3): 314–38.
- Gyapong, Ernest, Reza M Monem, and Fang Hu. 2016. "Do Women and Ethnic Minority Directors Influence Firm Value? Evidence from Post-apartheid South Africa." *Journal of Business Finance & Accounting* 43(3–4): 370–413.
- Hillman, A M Y J, and Christine Shropshire. 2007. "ORGANIZATIONAL PREDICTORS OF WOMEN ON CORPORATE BOARDS." 50(4): 941–52.
- Huang, Jiekun, and Darren J Kisgen. 2013. "Gender and Corporate Finance: Are Male Executives Overconfident Relative to Female Executives?" *Journal of financial Economics* 108(3): 822–39.
- Izmen, Umit. 2003. "Instituting Corporate Governance in Family-Owned Firms in Turkey." In *Search of Good Directors: A Guide to Building Corporate Governance in the 21 st Century* 3: 323–32.
- Jensen, Michael C. 2009. "Agency Costs of Free Cash Flow, Corporate Finance, and Takeovers." *Corporate Bankruptcy*: 11–16.
- Joecks, Jasmin, Kerstin Pull, and Karin Vetter. 2013. "Gender Diversity in the Boardroom and Firm Performance: What Exactly Constitutes a 'Critical Mass?'" *Journal of business ethics* 118(1): 61–72.
- De Jonge, Alice. 2014. "The Glass Ceiling That Refuses to Break: Women Directors on the Boards of Listed Firms in China and India." In *Women's Studies International Forum*, Elsevier, 326–38.
- Kanter, Rosabeth Moss. 1977. "Some Effects of Proportions on Group Life." In *The Gender Gap in Psychotherapy*, Springer, 53–78.

- Kaźmierska-Jóźwiak, Bogna. 2015. "Determinants of Dividend Policy: Evidence from Polish Listed Companies." *Procedia Economics and Finance* 23(October 2014):47377.
- Kramer, Vicki W, Alison M Konrad, Sumru Erkut, and Michele J Hooper. 2006. *Critical Mass on Corporate Boards: Why Three or More Women Enhance Governance*. Wellesley Centers for Women Wellesley, MA.
- Kristie, James. 2011. "The Power of Three." *Dir. Boards* 35(5): 22–32.
- Lang, Larry H.P., René M. Stulz, and Ralph A. Walkling. 1991. "A Test of the Free Cash Flow Hypothesis. The Case of Bidder Returns." *Journal of Financial Economics* 29(2): 315–35.
- Levit, Doron, and Nadya Malenko. 2016. "Scholarly Commons The Labor Market for Directors and Externalities in Corporate Governance The Labor Market for Directors and Externalities in Corporate Governance." 71: 775–808.
- Lie, Irene, Mei Fong, and James Roumasset. 1980. "Fama (1980)."
- Litov, Lubomir P., Patrick Moreton, and Todd R. Zenger. 2012. "Corporate Strategy, Analyst Coverage, and the Uniqueness Paradox." *Management Science* 58(10): 1797–1815.
- Litzenberger, Robert H., and Krishna Ramaswamy. 1979. "The Effect of Personal Taxes and Dividends on Capital Asset Prices. Theory and Empirical Evidence." *Journal of Financial Economics* 7(2): 163–95.
- Liu, Chelsea. 2018. "Are Women Greener? Corporate Gender Diversity and Environmental Violations." *Journal of Corporate Finance* 52: 118–42.
- Manneh, Marwan Butros Abu. 2014. "Determinants of Dividend Policy : Evidendce from Non-Financial Companies Listed on Abu Dhabi Securities Exchange (ADX)." Thesis: 1–160.
- McGuinness, Paul B, Kevin C K Lam, and João Paulo Vieito. 2015. "Gender and Other Major Board Characteristics in China: Explaining Corporate Dividend Policy and Governance." *Asia Pacific Journal of Management* 32(4): 989–1038.
- Menzio, A, M Urriaga, D Vannoni, and Political Connections Board Composition. 2021. "Performance in State-Owned Enterprises, Industrial and Corporate Change, 21, 3."
- Mustafa, Adeel, Abubakr Saeed, Muhammad Awais, and Shahab Aziz. 2020. "Board-Gender Diversity , Family Ownership , and Dividend Announcement : Evidence from Asian Emerging Economies."
- Mustafa, Aree S, Ayoib Che Ahmad, and Sitraselvi Chandren. 2017. "Board Diversity and Audit Quality: Evidence from Turkey." *Journal of Advanced Research in Business and Management Studies* 6(1): 50–60.
- MUSTAFA, Aree Saeed, Sitraselvi A/P CHANDREN, and Ayoib B Che-AHMAD. 2018. "Does Having Women on Boards Improve Monitoring Role: The Impact of Control - Ownership Wedge in Turkey." *Journal of Public Administration, Finance & Law* (13): 65–77. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=132352466&site=ehost-live>.
- Mustafa, Aree Saeed, Ayoib Che-Ahmad, and Sitraselvi Chandren. 2018. "Board Diversity, Audit Committee Characteristics and Audit Quality: The Moderating Role of Control-Ownership Wedge." *Business and Economic Horizons* 14(3): 587–614.
- Naser, Kamal, Rana Nuesibeh, and Wojoud Rashed. 2013. "Managers ' Perception of Dividend Policy : Evidence from Companies Listed on Abu Dhabi Securities Exchange." *Issues in Business Management and Economics* 1(1): 1–12.
- Niederle, Muriel, and Lise Vesterlund. 2007. "Do Women Shy Away from Competition? Do Men Compete Too Much?" *The quarterly journal of economics* 122(3): 1067–1101.
- Van Pelt, Thomas. 2013. "The Effect of Board Characteristics on Dividend Policy." Unpublished working paper: 1–62.
- La Porta, Rafael, Florencio Lopez-de-Silanes, Andrei Shleifer, and Robert W Vishny. 1996. *Trust in Large Organizations*. National Bureau of Economic Research Cambridge, Mass., USA.
- Pucheta-Martínez, María Consuelo, and Inmaculada Bel-Oms. 2016. "The Board of Directors and Dividend Policy: The Effect of Gender Diversity." *Industrial and Corporate Change* 25(3): 523–47.
- Ranti, Uwuigbe Olubukunola. 2013. "Determinants of Dividend Policy: A Study of Selected Listed Firms in Nigeria." *Manager* (17): 107–19.
- Rozeff, Michael S. 1982. "Growth, Beta and Agency Costs as Determinants of Dividend Payout Ratios." *Journal of financial Research* 5(3): 249–59.
- Saeed, Abubakr, Yacine Belghitar, and Amna Yousaf. 2016. "Firm-Level Determinants of Gender Diversity in the Boardrooms:

- Evidence from Some Emerging Markets.” *International Business Review* 25(5): 1076–88.
- Sarhan, Ahmed A., Collins G. Ntim, and Basil Al-Najjar. 2019. “Board Diversity, Corporate Governance, Corporate Performance, and Executive Pay.” *International Journal of Finance and Economics* 24(2): 761–86.
- Shleifer, Andrei, and Robert W Vishny. 1997. “A Survey of Corporate Governance.” *The journal of finance* 52(2): 737–83.
- Sindhu, Muzammal Ilyas. 2014. “Relationship between Free Cash Flow and Dividend: Moderating Role of Firm Size.” *Research Journal of Finance and Accounting* 5(5): 16–23.
- Spangler, Eve, Marsha A Gordon, and Ronald M Pipkin. 1978. “Token Women: An Empirical Test of Kanter’s Hypothesis.” *American Journal of Sociology* 84(1):160–70.
- Tal, T U R K I S H Capi. 2018. “T u r k i Sh Capi Tal m Ar k et s Assoc i at i On.” www.tspb.org.tr.
- Trinh, Vu Quang. 2021. “Boardroom Gender Diversity and Dividend Payout Strategies : Effects of Mergers Deals.” (June 2020): 6014–35.
- Van Uytbergen, Steve, and Frederiek Schoubben. 2015. “The Effect of Gender Diversity on Corporate Cash Policy.” In Annual Conference EUROPEAN FINANCIAL MANAGEMENT, Date: 2015/06/24-2015/06/27, Location: Amsterdam, The Netherlands,.
- Yurtoglu, Burcin. 2003. Corporate Governance and Implications for Minority Stakeholder in Turkey. Discussion paper.

**EKONOMİ POLİTİKA BELİRSİZLİĞİ VE GETİRİ-VOLATİLİTE İLİŞKİSİ: GELİŞMİŞ
ÜLKE BORSALARINDAN KANITLAR***

***THE RELATIONSHIP BETWEEN ECONOMIC POLICY UNCERTAINTY AND INCOME-
VOLATILITY: EVIDENCE FROM DEVELOPED COUNTRY EXCHANGES***

Serkan KAYA^{a}, Murat KAYA^b, İsmail ÇELİK^c**

^{a**} Sorumlu Yazar, Bilim Uzmanı, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, srknkay69@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1991-0699

^b Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, mkaya@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5988-0773

^c Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, ismailcelik@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-002-6330-754X

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihi:
Gönderilme Tarihi 16.11.2022
Düzenleme 19.12.2022
Kabul Tarihi 15.01.2023

Anahtar Kelimeler: Ekonomi
Politika Belirsizliği, Getiri,
Volatilité, GARCH
Jel Kodları: C32, D81, G15

MAKALE TÜRÜ

BENZERLİK/ PLAGIARİZM

Ithenticate: %10

ARTICLE INFO

Article history:
Received 16.11.2022
Revised 19.12.2022
Accepted 15.01.2023

Keywords: Economic Policy
Uncertainty, Return,
Volatility, GARCH.
Jel Codes: C32, D81, G15

ÖZET

Bu çalışmada, 01/11/2016 - 01/11/2021 tarihleri arasında ABD Ekonomi Politika Belirsizlik Endeksinin (EPU) seçilmiş bazı gelişmiş ülke borsalarının getiri ve volatiliteleri üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla DOW JONES(ABD), FTSE(ENG), DAX(GER), NIKKEI(JPN) ve ABD EPU endeksleri arasındaki ilişki GARCH modeli kullanılarak analiz edilmiştir. GARCH (1,1) modelinden elde edilen bulgulara göre, ortalama denkleminde bulunan Belirsizlik Endeksi, NIKKEI endeksi hariç olmak üzere diğer endekslerde düşük değerler almış olmakla birlikte istatistiki olarak anlamlı çıkmıştır. Varyans denkleminde yer alan Belirsizlik Endeksi ise tüm değişkenlerde düşük değerli olsa da istatistiki olarak anlamlı çıkmıştır. Belirsizlik Endeksinin hem ortalama hem de varyans denklemlerinde anlamlı olması Belirsizlik Endeksinin analize dâhil edilen ülkelerin borsa endeks getiri ve volatilitelerini etkilediğini göstermektedir.

ABSTRACT

In this study, it is aimed to determine the effects of the US Economic Policy Uncertainty Index (EPU) on the returns and volatility of selected developed country stock markets between 01/11/2016 - 01/11/2021. For this purpose, the relationship between DOW(US), FTSE(ENG), DAX(GER), NIKKEI(JPN) and US EPU indices was analyzed using the GARCH model. According to the findings obtained from the GARCH (1,1) model, the Uncertainty Index in the mean equation was statistically significant, although it had low values in other indices except for the NIKKEI index. The Uncertainty Index, which is included in the variance equation, was statistically significant even though it was low in all variables. The fact that the Uncertainty Index is significant in both the mean and variance equations shows that the Uncertainty Index affects the stock index returns and volatility of the countries included in the analysis.

1. GİRİŞ

Günümüzde teknolojik gelişmeler ve küreselleşme, sosyal ve ekonomik açıdan yaşam koşullarını etkilemiş ayrıca karar verme süreçleri daha karmaşık hale gelmiştir. Söz konusu değişimler ve artan karmaşıklık sonucu ortaya çıkan belirsizlik, ekonomik kararlara ilişkin politikalarda kendini göstermektedir (Al-Thaqeb ve Algharabali: 2019: 1-3). Bu açıdan değerlendirildiğinde belirsizlik, özellikle yatırıma ilişkin karar verme süreçlerinden önce “bekle ve gör” yaklaşımı ile hareket etmeye yol açmaktadır. Ayrıca belirsizlik, işletmeciler ve tüketiciler açısından borçlanma maliyetlerinin artmasına neden olarak ekonomik performansı olumsuz yönde etkilemektedir (Akkuş, 2017: 27). Bunun yanısıra ekonomik politika yapıcılarının kararlarındaki belirsizlik ise, daha kitlesel etkilere neden olarak ekonomik birimlerin, birikim, tüketim, tasarruf ve borç vermeye ilişkin kararlarını olumsuz olarak etkilemektedir (Wu vd., 2016: 109). Ekonomi alanındaki belirsizliklerin büyük çoğunluğu finansal otoritelerin aldıkları ya da alamadıkları kararlardan kaynaklanmaktadır. Ekonomik belirsizlik gelecekteki olası sonuçları ve bunların gerçekleşme olasılıklarını belirleyememenin ortaya çıkardığı korkuyu yansıtmaktadır. Son yıllarda ekonomi politika belirsizliğinin ölçümüne yönelik farklı yöntemler geliştirilmiştir. Bu endekslerden birisi olan ekonomi politika belirsizlik endeksi (EPU); Baker, Bloom ve Davis (2016) tarafından geliştirilen ve medya içeriğinin analizine dayanan bir endeks modelidir. EPU endeksi hem maliye hem de para politikası eylemlerinden kaynaklanan belirsizliği belirlemeye odaklanmaktadır. EPU endeksinin ardındaki ana fikir, ekonomik belirsizliğin medyada yer alma oranı arttıkça belirsizliğin de artacağı düşüncesidir. Bu yönüyle ele alındığında EPU, belirsizlik seviyesini yükselttiği varsayılan konuların medyada yer almasına dayalı olarak politika belirsizliğini ölçmeye yönelik öncü bir girişimdir (Cizmesija vd. 2017: 564). Ekonomi politika belirsizliği kavramı, yeni ekonomi politikalarının özel sektör ve ekonomi üzerindeki bilinmeyen etkisinden kaynaklanan belirsizliği ifade etmektedir (Akdağ, 2020: 139). Ekonomik belirsizliğin çeşitli kaynaklardan, örneğin gelecekteki hisse senedi getirilerinden, gelecekteki hisse senedi fiyatlarından ve enflasyonist belirsizlikten kaynaklandığı öne sürülmektedir (Colombo, 2013: 39). Artan belirsizlik seviyeleri piyasadaki firmaların yatırım kararlarını geciktirmesine neden olmakla kalmamakta, aynı zamanda ön harcama modellerinin tersine çevrilmesine neden olmaktadır (Leduca ve Liu, 2016: 20). Ekonomi politika belirsizliği (EPU) ile ekonomik faaliyetler arasındaki etkileşime odaklanarak bu konu ile ilgili araştırmalar yapılmıştır (Colombo, 2013: 39-40).

Son yaşanan finansal krizin ve ABD’de artan partizan politika anlaşmazlıklarının ardında, öncelikle ekonomik politikalar ve finansal kararlara ilgili belirsizlikler yer almaktadır (Baker, Bloom ve Davis, 2016: 1593). Artan işsizlik ve gelir eşitsizliği gibi konuların yanında, döviz kuru ve petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar gelişmiş ülkelerin borsa endekslerinde volatiliteye neden olmaktadır. Ekonomiler için, siyasi bölünme, kutuplaşmalar, hükümet harcamaları, politikalar ve enerji krizleri belirsizlikte artışa yol açan başlıca faktörlerdir (Baker ve Bloom, 2013: 1-15). Firmaların borçlanma maliyetlerinin artmasından dolayı yüksek EPU dönemlerinde daha tutarlı politikalar uyguladıkları görülmektedir (Gönül, Durnev ve Qian, 2017: 2523). Bu nedenle firmaların ya da şirketlerin, daha az sermaye harcadıkları (Gülen ve İyon, 2016: 525), daha az halka arz gerçekleştirdikleri, daha az birleşme ve satın alma faaliyetleri ve daha muhafazakâr ödeme politikaları uyguladıkları görülmektedir. Tüketici ve yatırımcılar arasında belirsizlik algısı ekonomik toparlanmayı ve büyümeyi engelleyebilmektedir. Gelişmiş ülkelerde borsa endekslerinde belirsizlik algısı oluştuğunda, harcama ve yatırıma ilişkin karar almaktan vazgeçilmektedir. Bu nedenle yatırımcıların alım satım davranışları gelecekteki ekonomik politikalarla ilişkili olmaktadır. EPU, yatırımın geri döndüremezliği nedeniyle ihtiyati gecikmeleri tetikleyerek kurumsal yatırımları azaltabilmektedir (Gülen ve İyon, 2016: 525).

Ekonomi politika belirsizliği belirli değişkenlere sınırlamalar getirmekte, dolayısıyla yüksek belirsizlik seviyesine bağlı olarak ekonomik aktivite ve karar vermede gecikmelere neden olmaktadır. Bu gecikmelerle birlikte, daha önceden öngörüldüğünde, ekonomik belirsizlikte herhangi bir değişikliğe verilen tepkiler zayıf kalmaktadır (Aruri vd., 2014: 1822). Gelişmiş ülkelerdeki borsa endeksleri, petrol fiyatları (Kang ve Ratt , 2013: 314), dijital para birimleri (Demir vd. 2018: 145), işsizlik (Caggiano vd., 2017: 31) hisse senetleri (Bali vd., 2017: 471), piyasa performansı (Carhart, 2012:57), döviz kurları (Rossi, 2017: 41) ve diğer makroekonomik faktörler, ekonomi politika belirsizliğini etkilemektedir.

Gelişmekte olan piyasalarda, sermaye hareketlerinin artmasında çeşitli etkenler rol oynamaktadır. Sermaye hareketlerinin etkilendiği itici ve çekici faktörler bulunmaktadır. En önemli itici faktörler arasında, gelişmiş ülkeler tarafından uygulanan para politikaları, likidite fazlalığı, faiz oranlarındaki değişimler, pay senedi piyasalarının performansları, riskten korunma ve uluslararası ölçekli ekonomik krizler gelmekte olup

ekonomi politika belirsizlikleri de sermaye hareketlerini etkilemektedir (Milesi-Ferretti ve Tille, 2011: 289). Uluslararası Finans Enstitüsü'nün (IIF) 2021 yılı ocak ayı verilerine göre, 53,5 milyar ABD doları tutarındaki portföy yatırımı gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşmiştir. Bu yatırımlarının 9,4 milyar ABD dolarlık kısmı pay senedi piyasalarında, 44,2 milyar ABD dolarlık kısmı ise iç borçlanma araçlarında gerçekleştirilmiştir (Institute of International Finance, 2021: 1). COVID-19 Pandemisine bağlı olarak, özellikle gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan parasal genişlemeler sonucu uluslararası likiditenin ve yatırımcı iştahının artmasına bağlı olarak, ilerleyen süreçte gelişmekte olan ülke piyasalarındaki portföy yatırımlarının devam edeceği beklenmektedir. Risk ve getirinin yanı sıra; büyüme oranları, Merkez Bankasının döviz rezervleri, yabancı bankacılık sisteminin genel durumu, faiz oranları, tahvil, döviz kurlarındaki istikrar, genel makroekonomik istikrar ve hisse senedinin likiditesi gibi değişkenler de portföy yatırımları için belirleyici olabilmektedir (Krugman ve Obstfeld, 2009: 192). Bunlara, ekonomi politika belirsizliği ile global belirsizlik de eklenebilmektedir (Schmidt ve Zwick , 2015: 343).

Bu çalışmada, ekonomik politika belirsizliğinin gelişmiş ülke borsalarının getiri ve volatiliteleri üzerindeki etkisi incelenmektedir. Çalışmada gelişmiş ülkeler olarak nitelendirilen ülkeler; ABD, İngiltere, Almanya ve Japonya'dır.

Çalışmanın amacı gelişmiş ülke borsa endeksleri ile EPU arasındaki ilişkiyi tespit etmek ve ekonomik politika belirsizliğinin yatırımcı davranışları üzerindeki etkilerinin belirlenmesine yardımcı olmaktır. Çalışmada ABD ekonomik politika belirsizliğinin kullanılmasının temel nedeni, küresel ekonomilerde meydana gelen olumlu yada olumsuz dalgalanmaların temelinde ABD'in küresel ekonomilerde belirleyici bir statüye sahip olması ve diğer ülkelere karşı uyguladığı yaptırımlar, ticaret ilişkileri ve diğer ülke ekonomilerine olan etkileridir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde öncelikle konuya ilişkin literatür sunulacak olup sonrasında ise sırasıyla araştırma metodoloji ve uygulama sonuçları aktarılmaya çalışılacaktır.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Ekonomi politika belirsizliğinin ülke borsaları üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalardan bazılarının ilişkin özet bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Baker ve Bloom (2013), 1960'lardan bu yana ABD'de EPU endeksindeki artışı açıklamaya çalıştıkları araştırmalarında, son yıllardaki belirsizlik artışını iki ana faktöre bağlamışlar ve bunların; genel ekonomide hükümet harcamalarının artan rolü ile siyasi bölünme ve kutuplaşma olduğu sonucuna ulaşımlardır (Baker ve Bloom, 2013:1-15).

Jones ve Olsaon (2013), 1985-2011 yılları arasında belirsizlik ve enflasyon verilerini kullanarak, DCC-GARCH modelini çalıştırdıkları araştırmalarında belirsizlik ve enflasyon arasındaki zamanla değişen korelasyon ilişkisini ortaya koymaya çalışmışlardır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre; belirsizlik koşullu varyans katsayısının enflasyon katsayısı üzerinde istatistiki açıdan anlamlı ve olumsuz bir etkisi bulunmaktadır. Ancak DCC-GARCH modelinin sonuçları varyans katsayısının belirsizlik seviyesi üzerinde istatistiksel olarak pozitif bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Belirsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkide, DCC-GARCH modeli çıktılarını, korelasyonun sürekli olarak negatif bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir (Jones ve Olson, 2013: 33-38).

Bekaert vd. (2013), çalışmalarında 1990-2007 yılları arasındaki krizleri ve ani dalgalanmalara yol açan şokları incelemiştir. Bu amaçla çalışmada, bir vektör-otoregresif çerçeve oluşturularak risk, belirsizlik ve para politikası arasındaki dinamik bağlantılar karakterize edilmeye çalışılmıştır. Analiz bulgularına göre, gevşek para politikasının gelecekte risk iştahını artırdığı, etkisinin iki yıldan fazla sürdüğü ve yaklaşık dokuz ay sonra önemli olmaya başladığı tespit edilmiştir. Ayrıca mevcut makroekonomik modellerde para politikası aktarım mekanizmasının eksik olduğu belirlenmiştir. Para politikasının riskten kaçınma üzerindeki etkisi, yüksek frekanslı verilerin kullanıldığı regresyonlarda da tespit edilmiştir (Bekaert vd., 2013: 771-788).

Caggiano ve Castelnuovo (2014), çalışmalarında 1962-2012 yılları arasındaki işsizlik oranı ve ekonomik politika belirsizliği arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Analiz bulgularına göre; belirsizliğin işsizlik üzerindeki etkisinin önceki çalışmalarda tahmin edilenden daha önemli olduğu ve EPU'nun özellikle durgunluk dönemlerinde işsizlik üzerindeki oynaklığı önemli ölçüde artırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca resesyonlar sırasında işsizlikteki artışı anlamak için belirsizlik şoklarının para politikası şoklarından daha önemli olabileceği bulgusu elde edilmiştir (Caggiano ve Castelnuovo, 2014: 78-92).

Karnizova ve Li (2014), çalışmalarında 1985-2013 yılları arasındaki ekonomik politika belirsizliği EPU ve gazete tabanlı bileşeni olan ENEWS'in ABD'deki resesyonlar üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Analiz bulgularına göre, EPU endeksinin resesyonları tahmin gücüne sahip olduğu ve gelecekteki durgunlukları tahmin etmek için kullanılabilirliği ayrıca ENEWS endeksinin uzun dönemde ABD durgunluklarını tahmin etmede güçlü bir tahminci olabileceği ifade edilmiştir (Karnizova ve Li, 2014: 261-265).

Leduca ve Liu (2016), çalışmalarında 1983-2013 yılları arası işsizlik, enflasyon, faiz oranı ve belirsizlik arasındaki ilişkileri VAR modeli ile incelemişlerdir. Analiz bulgularına göre, EPU endeksinin hem enflasyon hem de üretim ile negatif korelasyona sahip olduğu tespit edilmiştir (Leduca ve Liu, 2016:21-23).

Kido (2016), çalışmasında ABD ekonomik politika belirsizlik şokunun reel efektif döviz kurları üzerindeki yayılımını analiz etmek için, 2000-2014 yılları arasındaki EPU endeksinin aylık verilerini ve GARCH modelini kullanmıştır. Analiz bulgularında yüksek getirili para birimlerinin getirileri analiz edilen dönem boyunca sürekli negatifken, ABD EPU ile Japon yeninin getirileri arasındaki korelasyonun pozitif olduğu belirlenmiştir. Bu durum, ABD EPU düşük kaldığında, yüksek getirili para birimlerinin değer kazanma ve Japon yeninin değer kaybetme eğiliminde olduğunu göstermektedir (Kido, 2016:50-52).

Yin ve Zhang (2017), çalışmalarında 2006 ile 2017 dönemi arasında Çin'de EPU ile döviz kuru arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. İlişkinin tespiti için Granger nedensellik testi uygulanmış olup analiz bulgularına göre, Çin'de ekonomi politika belirsizliği ve döviz kuru arasında çift taraflı nedensellik olduğu belirlenmiştir (Yin ve Zhang, 2017: 35-39).

He ve Niu (2017), ekonomik politika belirsizliğinin banka değerlerine etkisini inceledikleri çalışmalarında, 1990'dan 2015'e kadar ABD'deki holdinglerin üçer aylık hisse senedi verilerini kullanmışlardır. Analiz bulgularına göre EPU'nun banka değerleri üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu ayrıca EPU'nun banka kredi büyümesinin azalmasına neden olarak banka değerlerinin düşmesine yol açtığı tespit edilmiştir (He ve Niu, 2017: 345-349).

Fang vd. (2018), altın vadeli işlem piyasa oynaklığını tahmin etmede küresel ekonomik politika belirsizliğinin önemini inceledikleri çalışmalarında, 2001-2017 yılları arasındaki COMEX ile GEPU verilerini kullanmışlardır. GARCH-MIDAS analizi bulguları, geleceğe yönelik politikalarındaki değişikliklerin kısa vadede altın fiyatlarını hem getiri hem de volatilité açısından etkilediğini göstermektedir. Ayrıca bulgular GEPU'nun altın vadeli işlem piyasasının oynaklığı üzerinde olumlu ve önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermekte olup GEPU'nun küresel altın vadeli işlem piyasasının zamanla değişen oynaklığını tahmin etmedeki önemli rolünü doğrulamaktadır (Fang vd., 2018: 415-420).

Bahmani-Oskooee ve Maki-Nayeri (2019), çalışmalarında ekonomik politika belirsizliğinin G-7 ülkelerinin yerli yatırımları üzerindeki asimetrik etkisini, 1987-2017 yılları arasına ait yatırım ve politika belirsizliği endeksi verilerini kullanarak analiz etmişlerdir. Araştırmada ARDL ve NARDL modelleri kullanılmış olup ARDL analiz bulgularına göre politika belirsizliğinin Kanada, Almanya, İtalya, Japonya ve ABD'deki yerel yatırımlar üzerinde kısa vadeli etkilerinin olduğu ancak uzun vadeli etkilerinin olmadığı belirlenmiştir. NARDL modeli tahmin sonuçlarına göre ise, politika belirsizliğinin Birleşik Krallık dışındaki tüm ülkelerde önemli kısa vadeli etkilere sahip olduğu ve tüm G-7 ülkelerinde uzun vadeli etkiler gösterdiği belirlenmiştir (Bahmani-Oskooee ve Maki-Nayeri, 2019: 685-695).

Hasan vd. (2020), ülkeler arası hisse senedi piyasası oynaklıklarında ekonomi politika belirsizliğinin rolünü inceledikleri çalışmalarında, 1985-2017 yılları arasına ilişkin 13 ülkenin EPU endeksi ve zımnî oynaklık endeksi verileri kullanılmıştır. Analiz bulguları, korku şoklarının iletilmesinde EPU'nun kısa vadede daha önemli olmasına rağmen, uzun vadede de dikkat edilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu durum finansal ve makro belirsizliklerin birleşerek korku şoklarının daha uzun vadelere yayılmasına neden olduğunu göstermektedir (Hasan vd. 2020: 8-12).

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1 Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı 01/11/2016 - 01/11/2021 tarihleri arasında ABD ekonomi politika belirsizlik endeksinin seçilmiş bazı gelişmiş ülke borsalarının getiri ve volatiliteleri üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır.

Zaman serilerinde değişen varyans problemlerini göz önünde tutarak, söz konusu etkiler GARCH modeli ile ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

3.2 Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, gelişmiş ülke borsa endeksleri ile ekonomi politika belirsizliği arasındaki ilişki, getiri ve volatilité serilerinin kalın kuyruk özelliğinden dolayı GARCH (1,1) modeli student-t dağılımı kullanılarak araştırılmıştır.

Finansal varlık fiyatlarının zaman serisi özellikleri, verilerin koşulsuz dağılımı kalın kuyruk ve ortalamada aşırı zayıflık (leptokurtosis); koşullu varyansın sabit olmayıp zamanla değişmesi (heteroskedasticity); koşullu varyanstaki küçük değişiklikleri küçük değişikliklerin, büyük değişiklikleri büyük değişikliklerin izleme özellikleri (volatilité kümelenmesi) doğrusal yapı modelleri ile yakalanamamaktadır (Kang, 2008: 64). Bu sebeple Engle (1982) tarafından otoregresif koşullu değişen varyans (ARCH) modeli geliştirilmiştir. ARCH modeli için volatilitéde otokorelasyon, hata teriminin (u_t) koşullu varyansının (σ_t^2 veya h_t), karesi alınmış hatanın hemen önceki değerine bağlı olmasına izin verilerek modellerinir. Aşağıda ARCH altında koşullu ortalama denklemi Denklem (1)'de gösterilmektedir (Brooks, 2014: 388).

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 X_{1t} + \beta_2 X_{2t} + \beta_3 X_{3t} + \beta_4 X_{4t} + u_t \quad u_t \sim N(0, \sigma_t^2) \quad (1)$$

$$\sigma_t^2 = \alpha_0 + \alpha_1 u_{t-1}^2$$

Denklem (1)'de verilen model hata varyansının ARCH(q) modeli olarak bilinecek olan karesel hataların q gecikmelerine bağlı olduğu genel duruma kolaylıkla genişletilebilir.

$$\sigma_t^2 = \alpha_0 + \alpha_1 u_{t-1}^2 + \alpha_2 u_{t-2}^2 + \alpha_3 u_{t-3}^2 + \dots + \alpha_q u_{t-q}^2 \quad (2)$$

ARCH modeli önceki şokların karesine bağlı olduğu için pozitif ve negatif şokların oynaklık üzerinde aynı etkiye sahip olduğunu varsaydığı için kısıtlayıcı bir modeldir. Ayrıca yüksek dereceli ARCH modelleri için karmaşık hale gelmektedir. Bunların yanısıra koşullu varyansın davranışını açıklamak için yalnızca mekanik bir yol sağlamakta olup bu tür davranışların oluşmasına neyin sebep olduğu hakkında hiçbir bilgi vermemektedir. Ayrıca getiri serisine yönelik büyük izole şoklara yavaş tepki verdiği için oynaklığı aşırı tahmin edebilmektedir (Tsay, 2005: 86). Geleneksel zaman serileri ve ekonometrik modeller, sabit bir varyans varsayımı altında çalışırken, Engle'de (1982) tanıtılan ARCH süreci, koşullu varyansın, koşulsuz varyansı sabit bırakarak geçmiş hataların bir fonksiyonu olarak zaman içinde değişmesine olanak sağlamaktadır. ARCH süreci, koşulsuz ve koşullu varyans arasındaki farkı, ikincisinin geçmişteki hataların bir fonksiyonu olarak zaman içinde değişmesine izin vererek açıkça tanımlamaktadır (Bollerslev, 1986: 307-308). ARCH modeli genellikle koşullu varyans denkleminde nispeten uzun bir gecikme istemekte ve negatif varyans parametresi tahminleriyle ilgili sorunlardan kaçınmak için sabit bir gecikme yapısı uygulamaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde hem daha uzun bir hafızaya hem de daha esnek bir gecikme yapısına izin vermek için ARCH modelini genişletmek için GARCH modeli Bollerslev (1986) tarafından geliştirilmiştir. GARCH (p,q) modeli, koşullu varyansın önceki kendi gecikmelerine bağlı olmasına olanak verir. Koşullu varyans denklemi Denklem 3'teki gibi yazılabilir (Brooks, 2014:392):

$$\sigma_t^2 = \alpha_0 + \sum_{i=1}^q \alpha_i u_{t-i}^2 + \sum_{j=1}^p \beta_j \sigma_{t-j}^2 \quad (3)$$

Denklem 3'te verilen modelde şokun kısa dönem etkisi ARCH parametresi α_i ile şokun uzun dönem etkisi yani GARCH parametresi β_j ile temsil edilmektedir. $\alpha + \beta$ şokun kalıcılığını ifade etmektedir. Denklemde ARCH teriminin gecikme sayısı q ile GARCH teriminin gecikme sayısı p ile gösterilmektedir. Yukarıdaki açıklamaya göre örneğin; u_t 'nin koşullu varyansı, u_t 'nin sadece bir dönem gecikmeli hata karesi ve koşullu varyansın bir dönem gecikmeli değeri ile açıklanabiliyorsa, bu süreç GARCH(1,1) süreci olarak ifade edilmekte ve Denklem 4'teki gibi gösterilmektedir (Özdemir Höl ve Akkuş, 2021: 325-326):

$$\sigma_t^2 = \alpha_0 + \alpha_1 u_{t-1}^2 + \beta_1 \sigma_{t-1}^2 \quad (4)$$

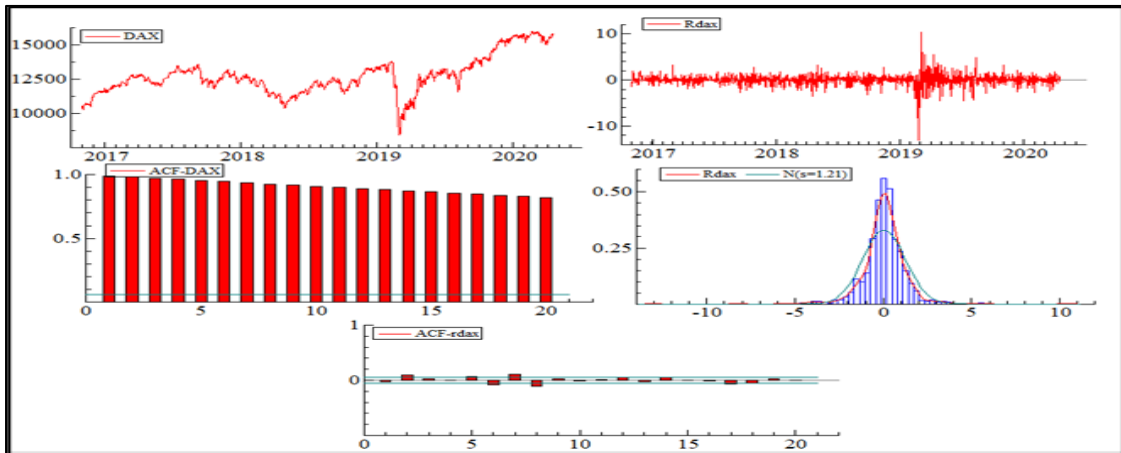
P=0 için süreç ARCH sürecine indirgenmekte ve p=q=0 için de u_t beyaz gürültüdür. ARCH işleminde koşullu varyans yalnızca geçmiş örnek varyanslarının doğrusal bir fonksiyonu olarak belirtilirken, GARCH işlemi gecikmeli koşullu varyansların da girmesine izin vermektedir. GARCH modelinin kurulabilmesi için parametrelerin negatif olmaması gerekmektedir. $\alpha_1 + \beta_1 < 1$ ise GARCH (p,q) modeli için geniş anlamda durağanlık sağlanabilir (Bollerslev, 1986: 309-310).

3.3 Veri Seti

Çalışmada politika belirsizliğinin gelişmiş ülke borsalarının getiri ve volatiliteleri üzerindeki etkileri incelenmektedir. Bu amaçla DOW JONES (ABD), FTSE (ENG), DAX (GER), NIKKEI (JPN) ve ABD EPU endekslerine ilişkin 01/11/2016 - 01/11/2021 tarihleri arasında ait günlük veriler kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan endeks getirileri $\ln(P_t / P_{t-1}) * 100$ formülü kullanılarak hesaplanmış ve endekslere ilişkin günlük fiyat verileri investing.com web sitesinden, ekonomi politika belirsizliği ise Economic Policy Uncertainty Index veri tabanından sağlanmıştır.

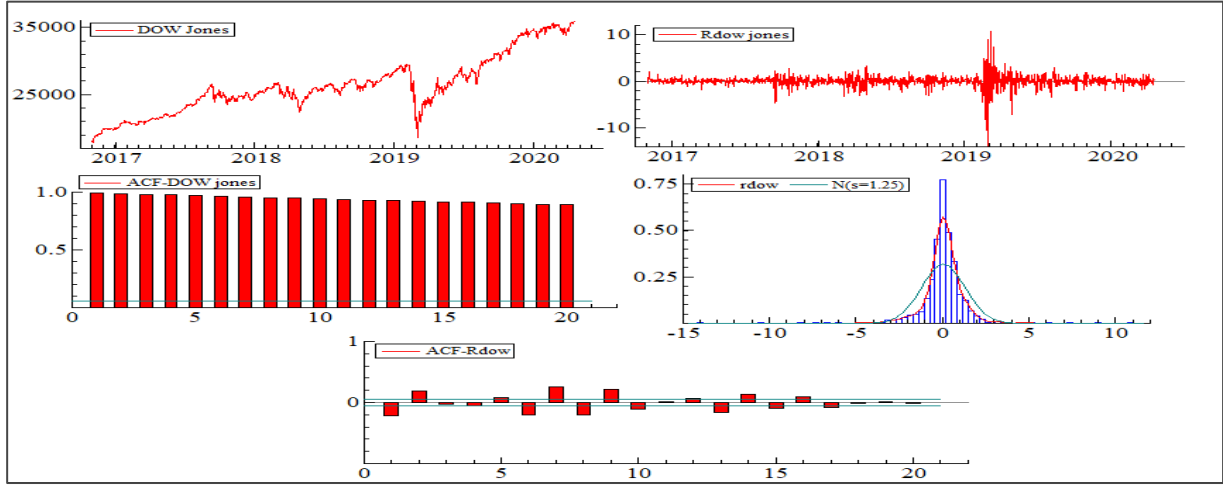
4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırmadan elde edilen bulgular bu başlık altında sunulmaktadır. Öncelikli olarak borsa endekslerine ilişkin fiyat, logaritmik getiri, fiyatlara ait otokorelasyon fonksiyonları ve dağılım grafikleri sunulmuştur.

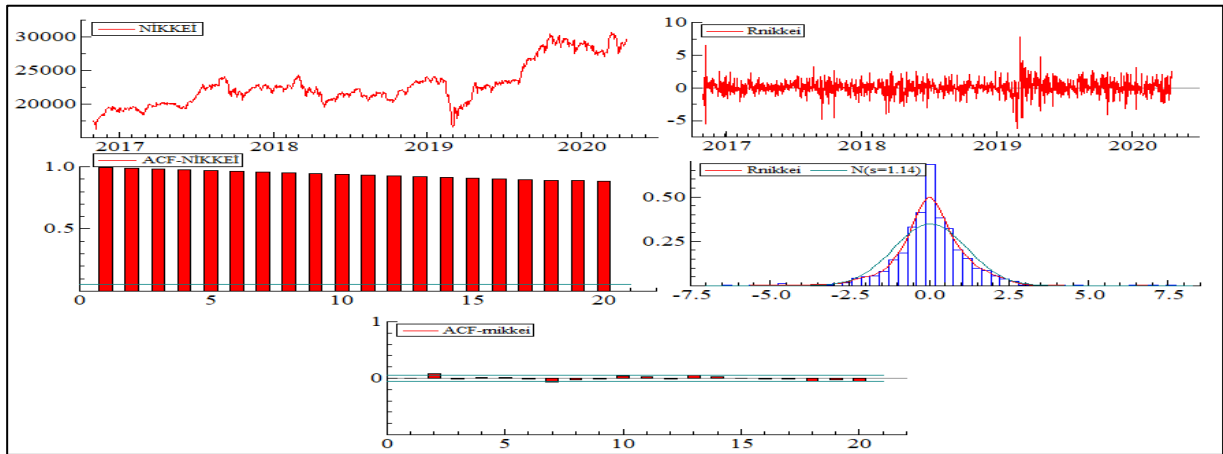
Şekil 1. DAX Endeksi Zaman Serisi Grafikleri

Şekil 1’de Almanya DAX endeksine ait fiyat, logaritmik getiri, otokorelasyon fonksiyonları ve dağılım grafiği sunulmuştur. DAX’a ait grafikler incelendiğinde, gün sonu verilerinin artan bir trende sahip olduğu söylenebilir. DAX fiyat serisi incelendiğinde, 2017 yılında; Almanya seçimlerinin yaklaşması ve FED’in faiz artışı, 2018 yılında; zayıf şirket karlılıkları ve ABD’nin yürürlüğe koyduğu ek tarifeler, 2019 yılında; güçlü tarım dışı istihdam rakamlarına rağmen FED’in temmuz ayında faiz indirimi yapacağına dair beklentiler ve 2019 yılında dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisi dolayısıyla piyasalarda artan belirsizlikler, borsada düşüşlere neden olmuştur. Getiri grafiği incelendiğinde ise özellikle fiyatlarda meydana gelen yön değişiklikleri sebebiyle 2019 yılında getiri volatilitesinde genişleme olduğu rahatlıkla görülebilmektedir. Otokorelasyon fonksiyon grafiğinden geçmiş fiyatlarla yüksek korelasyona sahip olduğu anlaşılan DAX’ın, getiri serisinin ise normale göre daha sivri bir dağılım sergilediği dağılım grafiğinden anlaşılmaktadır.

Şekil 2. DOW JONES Endeksi Zaman Serisi Grafikleri

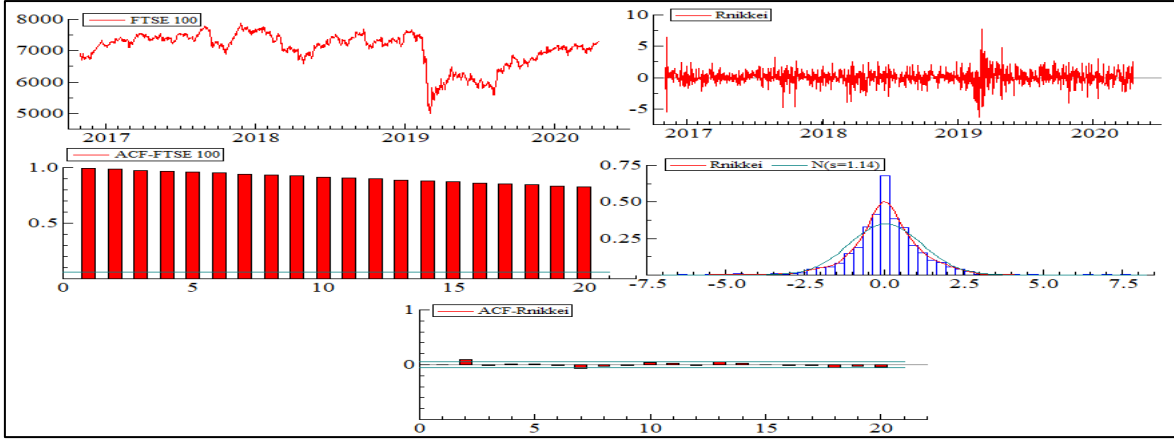
Şekil 2’de Dow Jones endeksine ait fiyat, logaritmik getiri, fiyat ve getiri serilerine ait otokorelasyon fonksiyon grafikleri ve dağılım grafiği sunulmuştur. Endekse ait fiyat grafiği incelendiği zaman, bu grafiğin artan bir trende sahip olduğu söylenebilir. Yine bu grafikten 2018 yılında; ABD’de enflasyonun artış göstermesinin ve ABD ile Çin arasında ticaret savaşı çıkmasının ve 2019 yılında dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisinin piyasalarda düşüşe neden olduğu görülebilmektedir. Getiri grafiği incelendiğinde ise özellikle fiyatlarda meydana gelen yön değişiklikleri sebebiyle 2019 yılında getiri volatilitesinde genişleme olduğu rahatlıkla görülebilmektedir. Serinin otokorelasyon fonksiyon grafiğinden geçmiş fiyatlarla yüksek korelasyona sahip olduğu, dağılım grafiğinden de normale göre daha sivri bir dağılım sergilediği anlaşılmaktadır.

Şekil 3. NIKKEI-225 Endeksi Zaman Serisi Grafikleri

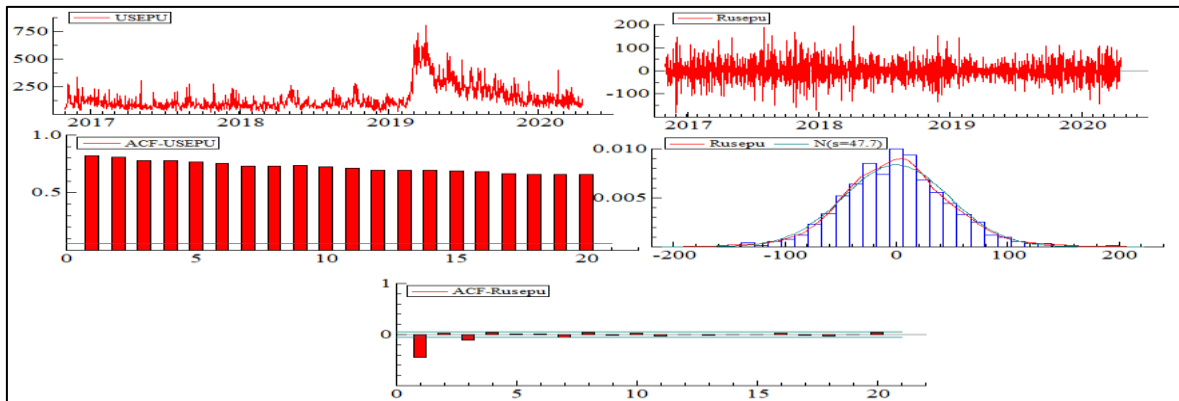
Şekil 3’te NIKKEI-225 endeksine ait fiyat, logaritmik getiri, otokorelasyon fonksiyonları ve dağılım

grafikleri sunulmuştur. Endekse ilişkin ilk grafik incelendiği zaman, gün sonu serilerinin artış yönlü bir trende sahip olduğu görülmektedir. NIKKEI-225 fiyat serisinden, 2016 yılında; Donald Trump'ın seçim avantajı kazanmasının, 2017 yılında; petrol fiyatlarındaki düşüşün ve küresel hisse senedi satış dalgasının ve Washington'daki siyasi kargaşanın yeniden ortaya çıkmasının, 2018 yılında; Japonya'da dış ticarete yaşanan olumsuzluklar ve yenin güçlenmesine bağlı olarak ihracatçı şirket hisselerinin baskılanması, 2019 yılında; dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisinin borsada düşüşlere neden olduğu görülmektedir. Getiri grafiği incelendiğinde de özellikle fiyatlarda meydana gelen yön değişiklikleri sebebiyle 2019 yılından itibaren getiri volatilitesinde genişleme olduğu rahatlıkla görülebilmektedir. Otokorelasyon fonksiyon grafiğinde geçmiş fiyatlarla yüksek korelasyona sahip olduğu anlaşılan NIKKEI-225 endeksinin dağılım grafiğinden de normale göre sivri bir dağılım sergilediği söylenebilir.

Şekil 4. FTSE-100 Endeksi Zaman Seri Grafikleri

Şekil 4'de FTSE-100 endeksine ait fiyat, logaritmik getiri, fiyat ve getiri serilerine ait otokorelasyon fonksiyonları ve dağılım grafiği sunulmuştur. Endekse ait fiyat grafiğine bakıldığı zaman serinin 2019 yılında yaşanan düşüşten sonra artan bir trende sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca 2018 yılında; ekonomik endişeler, Brexit belirsizliği ve ABD ile Çin arasındaki ticaret savaşının yatırımcıları korkutması, 2019 yılında; dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisi nedeniyle piyasada oluşan belirsizlikler ve ABD tarafından gelen istihdam verisiyle FED'in faiz indirme ihtimalinin azalması borsada düşüşe neden olmuştur. Getiri grafiği incelendiğinde de özellikle fiyatlarda meydana gelen yön değişiklikleri sebebiyle 2019 yılından itibaren getiri volatilitesinde genişleme olduğu görülebilmektedir. Serinin otokorelasyon fonksiyon grafiğinden geçmiş fiyatlarla yüksek korelasyona sahip olduğu ve dağılım grafiğinden de normale göre daha sivri bir dağılım sergilediği rahatlıkla söylenebilir.

Şekil 5. US-EPU Endeksi Zaman Seri Grafikleri

Şekil 5’ de US-EPU endeksine ait fiyat, logaritmik getiri, otoekorelasyon fonksiyonları ve dağılım grafiği sunulmuştur. 2016 yılında; ABD seçimi, ABD-Türkiye ilişkisi, Suriye göçmen sorunu, 2017 yılında; ABD ve Kuzey Kore arasında yaşanan siyasal gerginlikler, Birleşik Krallıkta yaşanan Brexit süreci, çoğu Avrupa ülkesinin AB'den ayrılacağına ilişkin iddialar ve jeopolitik risklere ek olarak Türkiye'de yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmeler, 2018 yılında; Dolar/TL kurundaki artan volatilité, enflasyondaki artış, ABD ile bozulan ilişkiler, ABD ve Çin arasında yaşanan ticari anlaşmazlıklar, FED'in faiz artırımına ilişkin kararları, 2019 yılında; dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisi nedeniyle piyasada oluşan belirsizlikler US-EPU endeksinde oynaklığa sebep olmuştur. Getiri grafiğine bakıldığı zaman serinin oldukça volatil bir yapıya sahip olduğu söylenebilmektedir. Otokorelasyon fonksiyon grafiğinde geçmiş fiyatlarla yüksek korelasyona sahip olduğu anlaşılmaktadır.

GARCH modelleri kurulmadan önce serileri daha iyi tanıyabilmek için serilere ait tanımlayıcı istatistikler aşağıda yer alan Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikleri

SERİ	RFTSE	RNIKKEI	EPU	RDOW	RDAX
Mean	0.004	0.042	139.761	0.054	0.032
Median	0.049	0.000	103.080	0.072	0.075
Maximum	8.666	7.731	807.660	10.764	10.414
Minimum	-11.512	-6.273	16.750	-13.841	-13.054
Std. Dev.	1.052	1.143	108.2012	1.254	1.207
Skewness	-1.272	-0.057	2.234	-1.266	-1.005
Kurtosis	22.268	9.019	8.870	29.804	21.803
Jarque-Bera	19880.02	1907.291	2866.402	38147.21	18820.10
Probability	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Observations	1263	1263	1264	1263	1263
	55.473	58.329	714.52	144.62	42.442
ARCH-LM (5)	[0.0000]**	[0.0000]**	[0.0000]***	[0.0000]**	[0.0000]***
	8.68010	10.2529	3957.20	122.014	18.4375
Q(5)	[0.1225248]	[0.0683782]*	[0.0000000]***	[0.0000000]**	[0.0024453]**
	313.865	310.063	3838.68	1024.18	208.789
Q ² (5)	[0.0000000]***	[0.0000000]***	[0.0000000]***	[0.0000000]***	[0.0000000]***
ADF	-12.34887***	-22.86603***	-3.938314***	-10.78475***	-23.11034***
PP	-36.69471***	-35.33997***	-14.57042***	-43.58004***	-36.43185***

***, **, ve * sırasıyla, %1, %5 ve %10 önem seviyesinde istatistiksel anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 1’de RFTSE, RNIKKEI, RDOW, RDAX ve EPU serilerine ait tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır. Tablodan RFTSE, RNIKKEI, RDOW, RDAX serilerinin sola çarpık, EPU serisinin ise sağa çarpık olduğu görülmektedir. Basıklık değerleri incelendiğinde, zaman serilerin 3’ten uzaklaşarak normale kıyasla daha sivri dağılıma sahip olarak kalın kuyruk özelliği sergilediği ve normal dağılımdan uzaklaştığı görülmektedir. Jarque-Bera test sonucunun da yüksek bir değere sahip olması serilerin normal dağılmadığına ilişkin önemli bir gösterge niteliğindedir. Yapılan ADF ve PP birim kök test sonuçları, serilerin birim kök içermediğini yani durağan olduklarını ifade etmektedir. Ayrıca yapılan Ljung Box Q ve Q² test istatistikleri serilerin geçmiş değerleri ile ilişkili olduğunu ve ARCH testi de hata karelerinin değişen varyansa sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Değişkenlere Ait GARCH (1,1) Model Tahmin Sonuçları

	RDAX	RDOW	RNIKKEI	RFTSE100
μ	0.082226 (0.020673) [0.0001]***	0.097835 (0.015469) [0.0000]***	0.070363 (0.022641) [0.0019]***	0.043498 (0.019220) [0.0238]**
ω	0.060173 (0.025023) [0.0163]**	0.027462 (0.0093227) [0.0033]***	0.143924 (0.13380) [0.2823]	0.016678 (0.010757) [0.1213]
α_1	0.153950 (0.049918) [0.0021]***	0.218957 (0.050761) [0.0000]***	0.193642 (0.11639) [0.0964]*	0.078241 (0.035532) [0.0278]**
β_1	0.815483 (0.053390) [0.0000]***	0.780803 (0.043020) [0.0000]***	0.721063 (0.19096) [0.0002]***	0.902934 (0.043973) [0.0000]***
ν	3.918547 (0.43997) [0.0000]***	4.289479 (0.52223) [0.0000]***	3.901520 (0.46553) [0.0000]***	4.965959 (0.64074) [0.0000]***
Log(L)	-1715.499	-1462.604	-1775.489	-1515.646
AIC	2.724464	2.323997	2.819460	2.407991
Çarpıklık	-0.46975	-0.77657	-0.44171	-0.54725
Basıklık	2.3657	2.7343	2.3956	2.3121
J-B	340.97	520.38	343.07	344.38
Q(5)	3.85221 [0.5708840]	3.98843 [0.5510836]	4.03359 [0.5445896]	3.15428 [0.6762138]
Q²(5)	5.77492 [0.1230894]	3.38262 [0.3363082]	4.56107 [0.2069070]	18.1414 [0.0004113]***
ARCH-LM(5)	1.0807 [0.3692]	0.67626 [0.6415]	0.87358 [0.4981]	3.4969 [0.0038]***

***, **, ve * sırasıyla, %1, %5 ve %10 önem seviyesinde istatistiksel anlamlılığı, () standart hataları, [] ise p olasılık değerlerini göstermektedir.

Tablo 2’de yer alan değişkenlere ait GARCH (1,1) model sonuçları incelendiği zaman şok etkisini temsil eden ARCH teriminin bütün değişkenler için istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. GARCH teriminin de istatistiksel olarak %1 önem seviyesinde bütün değişkenler için anlamlı olduğu ve koşullu oynaklık üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülebilmektedir. Volatilitenin kalıcılığını gösteren GARCH terimi geçmiş volatilitenin gelecekteki volatilitayı tahmin etmede kullanılabileceğini göstermektedir.

Tablo 3. Değişkenlere Ait GARCH (1,1) Model Tahmin Sonuçları

	RDAX	RDOV	RNIKKEI	RFTSE100
μ	0.002182 (0.040465) [0.9570]	0.030016 (0.029469) [0.3086]	0.023685 (0.039916) [0.5530]	-0.016721 (0.035699) [0.6395]
Belirsizlik	0.000738 (0.00031898) [0.0209]**	0.000643 (0.00024343) [0.0083]***	0.000410 (0.00029061) [0.1589]	0.000571 (0.000283) [0.0435]**
ω	0.016768 (0.030008) [0.5764]	0.001259 (0.014040) [0.9286]	0.085974 (0.055634) [0.1225]	0.007132 (0.014449) [0.6216]
Belirsizlik	0.000773 (0.00036128) [0.0325]**	0.000350 (0.00012795) [0.0063]***	0.001468 (0.00057298) [0.0105]**	0.000448 (0.000221) [0.0427]**
α_1	0.173088 (0.039667) [0.0000]***	0.228837 (0.044620) [0.0000]***	0.225617 (0.055440) [0.0001]***	0.121540 (0.029157) [0.0000]***
β_1	0.750267 (0.043808) [0.0000]***	0.751975 (0.037808) [0.0000]***	0.579445 (0.092558) [0.0000]***	0.802688 (0.048256) [0.0000]***
ν	4.131420 (0.47727) [0.0000]***	4.259434 (0.51000) [0.0000]***	4.190333 (0.53571) [0.0000]***	5.193634 (0.805319) [0.0000]***
Log(L)	-1709.129	-1456.418	-1767.324	-1511.311
AIC	2.717544	2.317369	2.809698	2.404292
Çarpıklık	-0.47952	-0.83909	-0.54813	-0.526241
Basıklık	2.0940	2.9142	2.5333	5.100222
J-B	279.14	595.13	400.98	290.4190
Q(5)	3.89651 [0.5644109]	2.92901 [0.7109294]	3.32607 [0.6498523]	2.5134 [0.774]
Q²(5)	8.84849 [0.0313746]*	4.31284 [0.2296043]	1.83542 [0.6072566]	14.547 [0.012]**
ARCH-LM(5)	1.6455 [0.1450]	0.85062 [0.5139]	0.36458 [0.8730]	2.725891 [0.0188]**

***, **, ve * sırasıyla, %1, %5 ve %10 önem seviyesinde istatistiksel anlamlılığı, () standart hataları, [] ise p olasılık değerlerini göstermektedir.

Belirsizlik endeksinin gelişmiş ülke borsa endekslerinin getiri ve volatilitesi üzerinde etkisi bulunup bulunmadığını görebilmek için belirsizlik endeksi GARCH (1,1) modelinin hem ortalama denklemine hem de varyans denklemine eklenmiş ve elde edilen sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur. Ortalama denkleminde bulunan belirsizlik endeksi NIKKEI endeksi hariç olmak üzere diğer endekslerde düşük değerler almış olsa da istatistiki olarak anlamlı çıkmıştır. Varyans denkleminde yer alan belirsizlik endeksi ise tüm değişkenlerde düşük değerli olsa da istatistiki olarak anlamlı çıkmıştır. Belirsizlik endeksinin hem ortalama hem de varyans denklemlerinde anlamlı olması, belirsizlik endeksinin borsa getiri ve volatilitelerini etkilediğini göstermektedir.

5. SONUÇ

Çalışmada gelişmiş ülke borsalarının getiri ve volatiliteleri üzerinde, ekonomik politika belirsizliğinin etkileri incelenmiştir. Bu amaçla DOW JONES(ABD), FTSE(ENG), DAX(GER), NIKKEI(JPN) ve ABD EPU getiri endekslerine ilişkin 01/11/2016 - 01/11/2021 tarihleri arasında ait günlük veriler kullanılmıştır. Zaman serilerinde değişen varyans problemlerini göz önünde tutarak muhtemel etkiler GARCH modeli ile analiz edilmiştir.

GARCH (1,1) modelinden elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, ekonomi politikası belirsizliğinin NIKKEI (JPN) endeksi hariç olmak üzere DOW JONES (ABD), FTSE (ENG) ve DAX (GER) endeks getirilerini istatistiki olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Ayrıca ekonomi politikası belirsizliğinin DOW JONES (ABD), FTSE (ENG), DAX (GER) ve NIKKEI (JPN) endeks getiri volatiliteleri

üzerindeki etkisi de pozitif yönlü olup bu etki istatistiki olarak anlamlıdır. Söz konusu etkiler özellikle volatilité açısından değerlendirildiğinde ekonomi politika belirsizliğindeki muhtemel artışın ilgili borsa endeks getirilerindeki volatilitéyi arttırdığı ifade edilebilir. Bu durum gerek ulusal gerekse uluslararası ölçekte sermaye piyasalarının riske karşı duyarlı yapısını ifade eden teorik yaklaşımlar ile örtüşür niteliktedir. Bu nedenle ekonomik karar vericilerin sermaye piyasalarında istikrarı sağlayabilmeleri açısından risk ve riske bağlı belirsizlikleri yakından takip etmeleri ve buna yönelik önleyici politikalar gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Bulgular yatırımcılar açısından değerlendirildiğinde ise belirsizliğin arttığı dönemlerde volatilité artışlarındaki olumsuzluklardan etkilenmemek için yatırım kararlarının daha analitik ve rasyonel değişkenler dikkate alınarak verilmesi yatırım sürecinin başarısı için önem taşıyacaktır. Bu nedenle yatırımcıların belirsizlik dönemlerinde olağan dönemlere nispeten daha temkinli olmaları gerekmektedir.

Sonuç olarak belirsizlik, yatırımcıların karar verme süreçlerinden önce “bekle ve gör” yaklaşımı ile hareket etmelerine yol açmakta olup belirsizlik dönemlerinde ülkelerin ekonomik aktörlerinin sağlıklı karar alabilmeleri için mevcut fonları doğru kaynaklara yönlendirmeleri oldukça güçleşmektedir. Artan belirsizlik piyasalardaki istikrarı olumsuz yönde etkileyerek varlıkların değerlerinde kısa süre içerisinde önemli volatil hareketler yaşanmasına sebep olmaktadır. Artan volatilité piyasadaki bazı yatırımcıların bu değişimlerden olumlu etkilenmelerine olanak sağlarken bazı yatırımcıların ise olumsuz etkilenmelerine neden olmaktadır. Ayrıca belirsizliğin artması gerek işletmeciler gerekse tüketiciler gibi piyasa aktörlerinin borçlanma maliyetlerini olumsuz şekilde etkileyerek ekonomik performanslarını düşürmektedir. Bu nedenle belirsizlik dönemlerinde artan risk nedeni ile gerek politika yapımcıların gerekse yatırımcıların olağan karar verme süreçleri yerine daha farklı yaklaşımlar geliştirerek karar vermeleri alınan kararların başarısını önemli ölçüde etkileyecektir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, S. (2020). Ekonomi Politikalarındaki Belirsizliklerin Güven Endeksleri Üzerindeki Etkisi. *Maliye ve Finans Yazıları*, 113-139. doi:https://doi.org/10.33203/mfy.574113
- Akkuş, Ö. (2017). Ekonomik Politika Belirsizliği ve Politik İstikrarsızlığın Büyüme Üzerindeki Etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27-46. doi:https://doi.org/10.18037/ausbd.417272
- Al-Thaqeb, S., & Algharabali (2019). Economic Policy Uncertainty: A Literature Review. *The Journal of Economic Asymmetries*, 20, 1-11. doi:https://doi.org/10.1016/j.jeca.2019.e00133
- Aruri, M., Rault, C., ve Teulon, F. (2014). Economic Policy Uncertainty, Oil Price Shocks and GCC Stock Markets. *Economics Bulletin*, 34(3), 1822-1834. https://ideas.repec.org/a/ebl/ecbull/eb-14-00507.html
- Bahmani-Oskooee ve Maki-Nayeri N. (2019). Asymmetric Effects of Policy Uncertainty on Domestic Investment in G7 Countries. *Open Economies Review*, 675-693. doi:https://doi.org/10.1007/s11079-019-09523-z
- Baker, S., Bloom, N. ve Davis, S. (2016). Measuring Economic Policy Uncertainty. *Quarterly Journal of Economics*, 131(4). doi:https://doi.org/10.1093/qje/qjw024
- Baker, S. ve Bloom, N. (2013). Does Uncertainty Reduce Growth? Using Disasters As Natural Experiments Using Disasters As Natural Experiments, 1-35. doi:10.3386/w19475
- Bali, T., Brown, S. ve Tang, Y. (2017). Is Economic Uncertainty Priced in The Cross-Section Of Stock Returns? *Journal of Financial Economics*, 126(3), 471-489. doi:https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2017.09.005
- Bekaert, G., Hoerova, M. ve Duca, M. (2013). Risk, Uncertainty and Monetary Policy. *Journal of Monetary Economics*, 60(7), 771-788. doi:https://doi.org/10.1016/j.jmoneco.2013.06.003
- Bollerslev, T. (1986). Generalized Autoregressive Conditional Heteroskedasticity. *Journal of Econometrics*, 31(3), 307-327. doi:https://doi.org/10.1016/0304-4076(86)90063-1
- Brooks, C. (2014). *Introductory Econometrics for Finance*, Third Edition. New York: Cambridge University Press.
- Caggiano, G., ve Castelnovo, E. (2014). Uncertainty Shocks And Unemployment Dynamics in U.S. recessions. *Journal of Monetary Economics*, 67, 78-92. doi:https://doi.org/10.1016/j.jmoneco.2014.07.006
- Caggiano, G., Castelnovo, E. ve Figueres, J. (2017). Economic Policy Uncertainty And Unemployment In The United States: A Nonlinear Approach. *Economics Letters*, 151, 31-34. doi:https://doi.org/10.1016/j.econlet.2016.12.002
- Carhart, M. (2012). On Persistence In Mutual Fund Performance. *The Journal of Finance*, 57-82. doi:https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.1997.tb03808.x
- Cizmešija, M., Lolić, I., & Sorić, P. (2017). Economic policy uncertainty index and economic activity: what causes what? *Croatian Operational Research Review*, 8, 563-575. https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/crorr/article/view/4561
- Colombo, V. (2013). Economic Policy Uncertainty In The US: Does It Matter For The Euro Area? *Economics Letters*, 121,

- 39-42. doi:<https://doi.org/10.1016/j.econlet.2013.06.024>
- Demir, E., Gozgor, G., Lau, C. ve Vigne, S. (2018). Does Economic Policy Uncertainty Predict Bitcoin Returns? Empirical Research. *Finance Research Letters*, 26, 145-149. doi:<https://doi.org/10.1016/j.frl.2018.01.005>
- Engle, R. (1982). Estimates of UK Inflation Variance with Autoregressive Conditional Variance. *Econometric Society*, 50(4), 987-1007. doi:<https://doi.org/10.2307/1912773>
- Fang, L., Chen, B., Yu, H., ve Qian, Y. (2017). The Importance Of Global Economic Policy Uncertainty In Predicting Gold Futures Market Volatility: A GARCH-MIDAS Approach. *Futures Market Magazine*, 38(3), 414-424. doi:<https://doi.org/10.1002/fut.21897>
- Gönül , Ç., Durnev, S. ve Qian, Y. (2017). Political Uncertainty and Public Offering Activity: Evidence from the U.S. Governor's Elections. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 52(6), 2523 - 2564. doi:DOI: <https://doi.org/10.1017/S0022109017000862>
- Gülen, H., ve İyon, M. (2016). Policy Uncertainty and Institutional Investment. *Review of Financial Research*, 29(3), 523–564. doi:<https://doi.org/10.1093/rfs/hhv050>
- Hasan , M., Naeem, M. ve Arif, M. (2020). The Role of Economic Policy Uncertainty in the Inter-Country Equity Market Volatility. *Application of Mathematical Methods in Financial Economics*, 1-27. doi:<https://doi.org/10.3390/math8111904>
- He, Z. ve Niu, J. (2017). The Effect Of Economic Policy Uncertainty On Bank Valuations. *Applied Economics Letters*, 345-347. doi:<https://doi.org/10.1080/13504851.2017.1321832>
- Institute of International Finance. (2021). Institute of International Finance: <https://www.iif.com/Research/Capital-Flows-and-Debt/Capital-Flows-Tracker/lapg-7321/2>
- Jones , P. ve Olson, E. (2013). Time-Varying Correlation Between Uncertainty, Output, And Inflation: Evidence From The DCC-GARCH Model. *Economy Letters*, 118(1), 33-37. doi:<https://doi.org/10.1016/j.econlet.2012.09.012>
- Kang, S. H., (2008). Empirical Analyses of Long Memory in the Korean Stock Market, School of Commerce Division of Business and Enterprise University of South Australia, PHD, Australia.
- Kang, W. ve Ratt, R. (2013). Structural Oil Price Shocks And Policy Uncertainty. *Economic Modeling*, 35, 314-319. doi:<https://doi.org/10.1016/j.econmod.2013.07.025>
- Karnizova, L. ve Li, J. (2014). Economic Policy Uncertainty, Financial Markets And The Possibility Of Recession In The USA. *Economy Letters*, 125(2), 261-265. doi:<https://doi.org/10.1016/j.econlet.2014.09.018>
- Krugman, P. ve Obstfeld, M. (2009). *Theory And Policy*. https://scholar.google.com/scholar?cluster=7196352133404252381&hl=tr&as_sdt=2005&scioldt=0,5
- Kido, Y. (2016). On The Link Between US Economic Policy Uncertainty And Exchange Rates. *Economy Letters*, 144, 49-52. doi:<https://doi.org/10.1016/j.econlet.2016.04.022>
- Leduca, S., ve Liu, Z. (2016). Uncertainty Shocks Are Aggregate Demand Shocks. *Journal of Money Economy*, 82, 20-35. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jmoneco.2016.07.002>
- Milesi-Ferretti, G.-M. ve Tille, C. (2011). Big Savings: International Capital Flows During The Global Financial Crisis. *Economic Policy*, 26(66), 289-346. doi:<https://doi.org/10.1111/j.1468-0327.2011.00263.x>
- Özdemir Höl, A. ve Akkuş, H.T. (2021). Volatilite Modelleri, Editör: Çelik İ. ve Kahyaoğlu S. B., *Finansal Zaman Serileri Analizi: Finansçılar İçin Temel Yaklaşımlar*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Rossi, B. S. (2017). Macroeconomic Uncertainty Indices For The Eurozone And Its Individual Member States. *Empir Econ*, 41–62. doi:<https://doi.org/10.1007/s00181-017-1248-z>
- Schmidt, T. ve Zwick , L. (2015). Uncertainty And Excessive Capital Flows In The Eurozone. *Economic Modeling*, 48, 343-356. doi:<https://doi.org/10.1016/j.econmod.2014.10.047>
- Tsay, R. S. (2005). *Analysis Of Financial Time Series*. John Wiley & Sons.
- Wu, T.P, Liu, S.B., Hsueh S.J. (2016). Causal Relationship Between Economic Policy Uncertainty and Stock Market: Panel Data Analysis. *International Journal of Economics*, 109-122. doi:<https://doi.org/10.1080/10168737.2015.1136668>
- Yin, D. ve Zhang, J.W. (2017). Causality Between Economic Policy Uncertainty And Change. *Theoretical and Applied Economics*, 29-38. doi:<http://store.ectap.ro/articole/1291.pdf>

BORSA İSTANBUL'DA (BİST) FAALİYET GÖSTEREN İMALAT İŞLETMELERİNDE KUR DEĞİŞİMİN ETKİLERİ: TMS 21 KUR DEĞİŞİMİNİN ETKİLERİ STANDARDI ÇERÇEVESİNDE BİR ARAŞTIRMA

EFFECTS OF CURRENCY CHANGE ON MANUFACTURING COMPANIES OPERATING IN BORSA ISTANBUL (BIST): A RESEARCH IN THE FRAMEWORK OF IAS 21 STANDARD ON THE EFFECTS OF CURRENCY CHANGE

Emrah YILDIZ^{a*}, Murat KURLAR^b

^a Öğr. Gör. Dr. Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Muhasebe ve Vergi Bölümü, emrahyildiz@mersin.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4675-6332.

^b Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, Erdemli UTİYO, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, muratkurlar@mersin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3266-275X

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihiçesi:
Gönderilme Tarihi 17.11.2022
Düzenleme 19.01.2023
Kabul Tarihi 29.01.2023

Anahtar Kelimeler: Kur Değişiminin Etkileri, Yabancı Paralı İşlemler, Kur Farkları

Jel Kodları: M40, M41

MAKALE TÜRÜ
ARAŞTIRMA MAKALESİ

BENZERLİK/ PLAGIARİZM

Itenticate: % 15

ÖZET

Son yıllarda ülkemizde kur hareketliliğinin artması ve kur fiyatlarının yükselmesi nedeniyle kur farklarının finansal tablolara olan etkisi önemli hale gelmiştir. Borsa İstanbul'a (BİST) kayıtlı en fazla şirket sayısına sahip sektör olmasından dolayı imalat sektöründeki şirketlerin verileri çalışmada kullanılmıştır. BİST'e kayıtlı imalat sanayi alt sektörlerinde yer alan şirketlerin 2019-2021 yıllarını kapsayan dönemde raporlanan kur farkı geliri gideri kalemleri ile yabancı para çevrim farklarından doğan kur farklarının finansal tablolarındaki önem düzeyleri tespit edilmeye çalışılmış ve alt sektörler arasındaki ilişkileri gösteren karşılaştırma analizleri yapılmıştır. Finansal tablolar açısından önem düzeylerine bakıldığında ele alınan finansal tablo kalemlerine göre elde edilen oranlarda alt sektörler göre farklılıklar belirlenmiştir. Özellikle kur hareketliliğinin yüksek olduğu 2021 yılında net kar/zarara göre kur farkı gelirlerinin çok daha yüksek olan alt sektörlerle birlikte negatif orana sahip çok sayıda alt sektör olduğu tespit edilmiştir. Anova testi sonuçlarına göre ise elde edilen oranlara göre alt sektörler arasında genel anlamda farklılık olmadığı ortaya konulmuştur.

ARTICLE INFO

Article history:

Received 17.11.2022

Revised 19.01.2023

Accepted 29.01.2023

Keywords: The Effects of Changes in Foreign Exchange Rates, Foreign Currency Transactions, Exchange Difference

Jel Codes: M40, M41

ABSTRACT

In recent years, the effect of exchange rate differences on financial statements has become significant due to the increase in exchange rate fluctuations and the increase in exchange rates in Turkey. Since it is the sector with the highest number of companies registered in Borsa Istanbul (BIST), the data of companies in the manufacturing sector are used in the study. The exchange difference income and expense items of the companies in the manufacturing industry sub-sectors registered in the BIST, reported in the period covering the years 2019-2021 with the significance level of the exchange rate differences arising from foreign currency translation differences in the financial statements has been tried to be determined and comparative analyses showing the relationships between sub-sectors have been made. Considering the importance levels in terms of financial statements, differences have been determined according to sub-sectors in the ratios obtained according to the financial statement items specified. Especially in 2021, when exchange rate fluctuations are high, it has been determined that there are many sub-sectors with negative ratios, together with sub-sectors whose exchange rate difference incomes are much higher than net profit/loss. According to the results of the Anova test, it has been revealed that there is no general manner difference between the sub-sectors according to the ratios obtained.

1. GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte işletmelerin yabancı paralı işlemleri, yurt dışı faaliyetleri giderek artmaktadır. Günümüzde yabancı paralı işlemlerden kaynaklanan kur farklarının finansal tablolardaki ağırlıkları önemli hale gelmektedir. Bir işletmenin yabancı para cinsinden işlemleri veya yurt dışı faaliyetleri olabilir. Ayrıca, bir işletme finansal tablolarını yabancı para biriminde sunabilir.

Bir işletmenin geçerli para birimini seçme esasını, yabancı para birimi cinsinden yapılan işlemlerin ve müteakip ölçümünün muhasebeleştirilmesi ve yabancı para birimi cinsinden finansal tabloların çevrilmesi sürecini belirlemek son derece önemlidir. Yurt dışı faaliyet gösteren işletmeler açısından temel konular, hangi döviz kurunun/kurlarının kullanılacağı ve döviz kurlarındaki değişikliklerin finansal tablolardaki etkilerinin nasıl raporlanacağıdır (Muthupandian, 2009:2).

Her raporlama dönemi sonunda aşağıdaki çevrim işlemleri gerçekleştirilir (TMS 21: prg.23):

- Yabancı para parasal kalemler kapanış kurundan çevrilir;
- Tarihi maliyet cinsinden ölçülen yabancı para birimindeki parasal olmayan kalemler işlem tarihindeki döviz kuru kullanılarak çevrilir ve
- Gerçeğe uygun değerden ölçülen yabancı para birimindeki parasal olmayan kalemler gerçeğe uygun değer ölçüldüğü tarihteki döviz kurları kullanılarak çevrilir.

Yabancı paralı işlemlerin ve yurtdışı faaliyetlerin muhasebeleştirilmesinde başlıca hususlar aşağıda belirtildiği gibidir:

- Kullanılacak döviz kuru,
- Döviz kurlarındaki değişikliklerin finansal etkilerinin finansal tablolara alınması ve açıklanması.

Yabancı paralı işlemler, mal veya hizmet alım veya satımı ile alacak veya borçların döviz cinsinden ifade edilmesi gibi işlemlerdir. İşlemlerin hangi para birimi cinsinden ifade edildiği ve daha sonra nasıl ölçüldüğü arasındaki farklar göz önüne alındığında, işlem kazançları veya kayıpları, işlem ve ödeme tarihleri arasındaki döviz kurlarının dalgalanmasından kaynaklanır. Mesela, ABD'deki bir şirket, Japonya'daki bir şirketten Yen cinsinden ödeme gerektiren malları satın alması ancak ABD şirketinin işlemi ABD doları cinsinden bildirmesi örnek olarak verilebilir. Bu nedenle oluşan kambiyo kazançları veya kayıpları bölüm

kârlarını doğrudan etkilemektedir (Chan vd., 2004:37).

Bir yabancı para işlemi, bir işletmenin aşağıdaki durumlarda ortaya çıkan işlemler de dâhil olmak üzere, yabancı para cinsinden yapılan veya ödemeyi gerektiren bir işlemdir (Muthupandian, 2009:3):

(a) Fiyatı yabancı para birimi cinsinden olan mal veya hizmetlerin alınması veya satılması,

(b) Ödenecek veya alınacak tutarların yabancı para birimi cinsinden olduğunda borç alınması veya borç verilmesi,

(c) Başka bir şekilde yabancı para birimi cinsinden varlıkların satın alınması veya elden çıkarılması, yükümlülüklerin üstlenilmesi veya ödenmesi.

Bu çalışmada, BİST'e kayıtlı olan imalat sanayi alt sektörlerinde yer alan işletmelerin 2019-2021 yıllarını kapsayan dönemde finansal tablolarının esas faaliyetlerden diğer gelirler/giderler, finansal gelirler/giderler bölümlerinde yer alan kur farkı gelir ve giderleri ile birlikte özkaynaklarda ve diğer kapsamlı gelirlerde yer alan yabancı para çevrim farkları belirlenmiştir. Belirlenen kur farklarının ve yabancı para çevrim farklarının alt sektörler bazında buldukları bölüm itibariyle ağırlıklarının saptanması ve karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Kur farkı işlemleri ve TMS 21 Kur Değişiminin Etkileri standardı ile ilgili çeşitli çalışmalar incelenmiştir.

Argun ve Güneş (2021) çalışmalarında, işletmelerin yabancı paralı yükümlülüklerinden kaynaklanan kur farklarının; Vergi Usul Kanunu (VUK), Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT), Türk Ticaret Kanunu (TTK), Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standartları (BOBİ FRS) kullanılarak muhasebeleştirilmesi ve finansal tablolar üzerindeki etkisi açıklanmıştır. Çalışmada kur farklarından dolayı oluşacak zararlar ve karlar için cari döneme ilişkin tutarların vergi matrahı ile ilişkilendirilmesinin, gelecek dönem veya dönemlere ilişkin tutarların ise aktifleştirilmesinin veya pasifleştirilmesinin gerekliliği belirtilmiştir. Böylelikle ilgili dönem veya dönemlerde kar ya da zarar olarak muhasebeleştirilmesi ve finansal tablolara yansıtılması ifade edilmiştir. Gelecek dönem veya dönemlere ait kur farkı zararlarının 180. Gelecek Aylara Ait Giderler ve 280. Gelecek Yıllara Ait Giderler hesaplarında; kur farkı karlarının ise 380. Gelecek Aylara Ait Gelirler ve 480. Gelecek Yıllara Ait Gelirler hesaplarında izlenmesi vurgulanmıştır. Gelecek dönem veya dönemlerde oluşacak kur farkı kar ya da zararlarının öncelikle bu hesaplardan mahsup edilmesi, aşan kısımların ise kar ya da zarar olarak muhasebeleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Kılıç ve Önal (2021) çalışmalarında, dış ticaret işlemlerinde kullanılan BOBİ FRS 6 Bölüm Stoklar ve TMS 2 Stoklar standardı; BOBİ FRS 20 Yabancı Para Çevrim İşlemleri ve TMS 21 Kur Değişiminin Etkileri Standardı ile ilgili düzenlemeler ifade edilmiştir. Bu standartların VUK ile karşılaştırılması sonucunda benzerlikler ve farklılıklar belirlenmiştir. Ayrıca bu standartlarla ilgili örnek olaylar oluşturularak uygulamalar gösterilmiştir. Çalışmanın sonucunda, stokların satın alma maliyetlerinin belirlenmesindeki benzerlikler, vade farklarının hesaplanmasındaki farklılıklar açıklanmıştır. Ayrıca değer düşüklüğü konusunda ise BOBİ FRS ve TMS arasında benzerlik ancak VUK açısından ise farklı düzenlemeler olduğu tespit edilmiştir. Yabancı paralı işlemlerin ilk muhasebeleştirilmesi ve değerlemesinde belirtilen standartlar açısından büyük ölçüde benzerlikler olduğu belirlenmiştir.

Özkan (2021) çalışmalarında, ithalat işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde kullanılan TMS 21 Kur Değişiminin Etkileri, TMS 23 Borçlanma Maliyetleri standartlarına ilişkin açıklamalar ve örnek olaylar yer almaktadır. Kur farklarının muhasebeleştirilmesinde VUK ile TMS/TFRS karşılaştırılması yer almaktadır. Çalışmanın sonucunda, işletmeler tarafından belirtilen standartlara göre ithalat işlemlerinin kaydedilmesinin yabancı paralı işlemlerin finansal tablolarda gerçeğe uygun ve karşılaştırılabilir olarak sunulmasını sağlayacağı ayrıca uluslararası uyum sorununu da ortadan kaldıracağı belirtilmiştir.

Küçüker ve Demirci (2021) çalışmalarında, bankaların muhasebe kayıtları finansal tabloları hem ulusal para birimi hem de yabancı para birimi cinsinden yapılmasına yönelik uygulama ile TMS 21 Kur Değişiminin

Etkileri standardı arasındaki uyum sorunu üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla bankalarda yabancı paralı işlemlerin muhasebeleştirilmesi ve mevcut uygulama ile farklılıklar ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak da TMS 21 standardı ile mevcut uygulama arasında yabancı paralı işlemlerin ilk kayda alımında yapılan muhasebeleştirilmenin farklılık olduğu ifade edilmiştir.

Mert ve diğerleri (2018) çalışmalarında, döviz kurlarında meydana gelen değişimlerin Uluslararası Muhasebe Standartları 21'e (International Accounting Standards- IAS) paralel olarak TMS 21 standardı kapsamında muhasebeleştirilmesinin ve değerlendirilmesinin gerekliliği ifade edilmiştir. Çalışma sonucunda, TMS 21 standardının yabancı paralı işlemlerin kaydedilmesinden raporlanmasına kadar olan süreçte yaşanacak olan dezenformasyonların önüne geçebileceğinin gözlemlendiği ancak hem ülke koşullarında hem de küresel koşullarda tahmin edilemeyen ani değişimlerin yabancı paralı işlemlerin işletmelerin finansal tabloları üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu belirtilmiştir. Finansal tablolardaki bu olumsuz etkilerin ortadan kaldırılması için mali mevzuatta yapılması gereken değişikliklere ve yeniliklere yönelik aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur:

- Döviz cinsinden yapılan borçlanmalardan kaynaklanan kur farklarının tamamının, cari dönemde değil de ödeme dönemlerinde ortaya çıkan kur farklarının gider olarak yazılmasına imkân vermek,
- Döviz cinsinden ve dövize endeksli kredileri yatırım kredileri ile sınırlandırmak.

Karacan ve diğerleri (2018) çalışmalarında TMS, BOBİ-FRS ve VUK açısından kur ve yabancı para çevrim farklarının ilk muhasebeleştirilmesi, yabancı paralı işlemlerin, yabancı para cinsinden parasal olmayan kalemlerin ve finansal tabloların çevrimleri konularını incelemiştir. TMS, BOBİ-FRS ve VUK açısından benzerlikler ve farklılıklar belirlenmiştir. Çalışmada, kur değişimleri ile ilgili benzerlikler ve farklılıklar, standartların amacı ve kapsamı dikkate alınarak kur farklarının muhasebeleştirilmesi ve raporlanması açıklanmıştır. Ayrıca farklılıkların standartların düzenlenme amacından kaynaklandığı belirtilmiştir.

Avcı ve Bolaman Avcı (2016) çalışmalarında, borçlanma maliyetlerini oluşturan vade farkları, kredi faizleri ve kur farkları VUK ile TMS kapsamında incelenmiş ve VUK ile TMS arasındaki farklılıklar ifade edilmiştir. Çalışmada TMS 2 Stoklar, TMS 21 Kur Değişiminin Etkileri ve TMS 23 Borçlanma Maliyetleri standartları incelenmiştir. Mal alımlarında ortaya çıkan olumsuz kur farklarının malların stoklara girdiği tarihe kadar olan kısmının malın maliyetine daha sonra oluşacak kur farklarının ise ya maliyete eklenebileceği ya da dönem gideri olarak kaydedilebileceği vurgulanmıştır. TMS 21 standardına göre işlemin ilk muhasebeleştirilmesinde işlem tarihindeki geçerli kurun uygulanarak geçerli para biriminden daha sonra ortaya çıkacak kur farklarının finansman gideri olarak dönem giderlerine kaydedilebileceği ifade edilmiştir.

Bozkurt (2016) çalışmalarında, TMS 21 Kur Değişiminin Etkileri standardının amaçlarını ve özelliklerini açıklayarak finansal raporlamada özellikli konuların muhasebeleştirilmesini amaçlamaktadır. TMS 21 standardı ile ilgili olarak TMS-39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme ile TMS-8 Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerindeki Değişiklikler ve Hatalar Standartlarından muhasebe sistemi ve vergi mevzuatı konusunda faydalanılmıştır. Sonuç olarak da TMS 21 standardı kapsamında finansal tabloların hazırlanmasında ve sunulmasında aktif ve yabancı kaynakları bilanço tarihindeki kapanış kuru ile gelir tablosunda yer alan gelir ve giderleri işlem tarihindeki döviz kurlarından çevrilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Ceran ve Ortakarpuz (2013) çalışmalarında, ülkemizde uygulanan vergi uygulamaları ile TMS 21 Kur Değişiminin Etkileri standardı arasındaki farklılıklar ve benzerlikler; TMS 23 Borçlanma Maliyetleri ve TMS 2 Stoklar standartları ile ilgili yabancı paralı işlemlere ilişkin muhasebe uygulamaları incelenmiştir. İnceleme sonucunda yabancı paralı işlemlerin muhasebeleştirilmesinde mevcut muhasebe uygulamaları ile TMS arasında önemli farklılıkların olmadığı ancak kur farklarının finansal tablolarda raporlanmasında bazı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılığın kur farklarının maliyete eklenmesi ya da dönemin gideri olarak kaydedilmesi konusunda olduğu belirtilmiştir. Ayrıca ülkemizdeki vergi uygulamalarında isteğe bağlı bırakılan olayların standartta daha somut olarak yer aldığı ifade edilmiştir.

Altıntaş (2013) çalışmalarında, TMS 17 ve TMS 21 standardına göre yabancı para birimi cinsinden yapılan finansal kiralama işlemlerinin muhasebeleştirilmesi örnek yardımı ile açıklanmıştır. Finansal kiralamanın yabancı para birimi cinsinden olması durumunda sözleşme anında kira taksit ödemeleri yabancı para cinsinden iskontolanmalı ve faiz ödeme tablosu da yabancı para cinsinden hazırlanması gerektiği vurgulanmıştır. Gelecek dönemlerde ortaya çıkan kur farkları finansal kiralamaya konu olan varlık ile ilişkilendirilmemesi yani kar veya zararda muhasebeleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Bekçioğlu ve Köroğlu (2008) çalışmalarında, UMS 21 ve TMS 21 standartları hakkında bilgi verilmesi, yabancı paralı finansal tabloların çevrimi ve kur farklarının muhasebeleştirilmesi amaçlanmaktadır. Kur değişiminin etkileri standardında finansal tabloların çevriminde kapanış kurunun, yabancı paralı işlemlerin muhasebeleştirilmesinde işlemin gerçekleştiği tarihteki geçerli kurun esas alındığı vurgulanmıştır.

3. TMS 21 KUR DEĞİŞİMİNİN ETKİLERİ STANDARDI

Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS), gelişmiş piyasa ekonomilerinin koşullarını yansıtmaktadır. Uluslararası standartların geliştirilmesi, muhasebe standartlarının uyumlaştırılması yoluyla tüm finansal bilgi dünyasının tutarlılığına katkıda bulunmaktadır. Dünyada muhasebe ve finansal raporlamanın uyumlaştırılmasının temel ilkesi, farklı ülkelerdeki finansal sistemin UFRS ilkelerine uygun olması gerektirir. UFRS'ye göre muhasebe para birimi işlemlerinin geçmişi, "Yabancı Paralı İşlemler Muhasebesi ve Finansal Tabloların Yabancı Para Birimine Dönüştürülmesi" standardının bir taslağı olarak yayınlandı. Aralık 1977'ye dayanmaktadır. Mart 1982'de "Döviz Kurlarındaki Değişikliklerin Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi" adlı yeni bir taslak yayımlanmıştır. 01.01.1985 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere IAS 21 olarak yayımlanmıştır. Aralık 1993'te IAS 21'in tamamen yerini alan ve 01.01.1995 tarihinde uygulanması zorunlu hale gelen yeni bir taslak standart "Kur Değişiminin Etkileri" adıyla yayımlanmıştır. 2003 yılında standart revize edilmiş ve 01.01.2005 tarihinden itibaren ek değişiklikler standarda entegre edilmektedir (Tereščenko, 2014:60). Ülkemizde de ilgili standart Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) 21 Kur Değişiminin Etkileri adıyla uygulanmaktadır.

3.1. TMS 21 Standardı'nın Amacı ve Kapsamı

TMS 21 Standardı'nın amacı, yabancı paralı işlemlerin ve yurtdışındaki işletmelerin finansal tablolara nasıl dâhil edileceğini ve finansal tablolarda kullanılan para birimine nasıl çevrileceğini düzenlemektir (TMS 21.1).

TMS 21 Standardı, raporlama yapan işletmenin finansal raporunu sunduğu para birimini belirtmemektedir. Ancak, raporlama yapan bir işletme normal olarak faaliyet gösterdiği ülkenin para birimini kullanır. Bu Standart, farklı bir para birimi kullanılıyorsa, o para biriminin neden kullanıldığının ayrıca raporlama yapılan para birimindeki herhangi bir değişiklik olması durumunda da bu değişikliğin nedeninin açıklanmasını gerekli kılmaktadır (FRS21, 1997:3). Standart aşağıda belirtilen durumlarda kullanılmalıdır (Rogowska, 2010: 138):

a) Yabancı para cinsinden yapılan işlemlerin yasal defterlere kaydedilmesi,

b) Ana ortaklık ve bağlı ortaklıkların finansal tablolarında yer alan yurtdışında ticari faaliyette bulunan kuruluşların finansal tablolarının tam veya oransal konsolidasyon yöntemiyle veya özkaynak yöntemiyle düzenlenmesi,

c) Sonuçların ve bakiyelerin sunum para birimine çevrilmesi.

Bu standart, bağımsız bir yurtdışı işletmedeki net yatırımın riskten korunmasıyla bağlantılı olarak ortaya çıkan belirli kur farklarının sınıflandırılması dışındaki korunma işlemlerinin muhasebeleştirilmesini ele almamaktadır.

3.2. TMS 21 Standardı ile İlgili Kavramlar

Sunum para birimi, finansal tabloların sunulduğu para birimidir. **Kur farkı**, belirli sayıdaki bir para biriminin farklı döviz kurlarında başka bir para birimine çevrilmesinden kaynaklanan farktır. **Yurtdışı faaliyet**, faaliyetleri raporlayan işletmenininkinden farklı bir ülke veya para birimine dayalı olan bir bağlı ortaklık, iştirak, ortak girişim veya şube olarak tanımlanabilir. **Geçerli Para Birimi**, işletmenin faaliyet gösterdiği temel ekonomik çevrenin para birimidir. Geçerli para birimi terimi, IAS 21'in 2003 revizyonunda ölçüm para birimi yerine kullanılmıştır ancak temelde aynı anlamdadır (IAS 21.8). Standart, geçerli ve sunum para birimi olarak bir ayrım sunar. Geçerli para birimi aşağıdaki özelliklere sahiptir (Rogowska, 2010: 138):

- Mal ve hizmetlerin fiyatlarını güçlü bir şekilde etkilemesi,

- Ekonomik çevre ve düzenlemelerin mal ve hizmet fiyatlarını güçlü bir şekilde etkilediği ülkenin para birimi olması,
- Satılan mal ve hizmetlerle bağlantılı işçilik, malzeme ve diğer maliyetleri güçlü bir şekilde etkilemesi.

4. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Bu çalışmada, son yıllarda ülkemizde kur hareketliliğinin artması ve kur fiyatlarının yükselmesi nedeniyle finansal tablolara olan etkisi üzerinde değişimleri tespit edilmeye çalışılmıştır. İmalat sektörünün ülke ekonomisinin temel taşlarından olması ve Borsa İstanbul'a (BİST) kayıtlı en fazla şirket sayısına sahip olan sektör olması nedeniyle imalat sektörü çalışmada tercih edilmiştir. Bu suretle kur değişimlerinin ülke ekonomisinde önemli oranda yer tutan şirketlerin finansal tablo değişimlerine etkisi tespit edilmesi amaçlanmıştır.

İmalat sektöründe faaliyet gösteren işletmeler ve bu işletmelere bağlı işletmelerin finansal tablolarının farklı kurlar kullanılarak çevrimi sebebiyle kur farkı giderleri veya kur farkı gelirleri ortaya çıkmaktadır. Bu işletmelerin gerçekleştirdiği ithalat ve ihracat ile yurtiçindeki yabancı para ile yapılan kredili alış veya satış işlemlerinden doğan kur farklarının ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu kur farkları işletme karlılığını ve hisse senetlerinin borsa değerini etkilemektedir. Dolayısıyla hissedarlar açısından son derece önemlidir.

Araştırmada BİST'e kote olmuş imalat sanayi alt sektörlerinde yer alan işletmelerin 2019-2021 yıllarını kapsayan dönemde kur farkından kaynaklanan gelir ve giderleri incelenerek kur değişimi etkilerinin aktif, hasılat, net kar/zarar ve özkaynaklar kalemleri içindeki büyüklükleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Kur farkı değişimlerinin aktif, hasılat, net kar/zarar ve özkaynaklar toplamlarına olan oranları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı da Anova (Tek yönlü varyans analizi) testi ile tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kasım 2022 itibari ile Kamu Aydınlatma Platformu (kap.gov.tr) verilerine göre, BİST'e kote olmuş imalat sanayi alt sektörlerinde yer alan 189 işletme bulunmaktadır. Ancak araştırmada 2019 ve 2020 yıllarında 152, 2021 yılında ise verileri tam olan 151 işletme incelenmiştir.

5. METODOLOJİ

5.1. Kur Farkı Etkileri

Kur farkları, aktif, hasılat, net kar/zarar ve özkaynaklar kalemlerinin toplamaları 2019-2021 yıllarını kapsayan dönemde işletme bazında tespit edilmiştir. Ayrıca, alt sektör karşılaştırmalarının yapılabilmesi için ilgili kalemlerin alt sektörler itibariyle toplamaları alınmıştır. Tablo 2'de 2019, 2020 ve 2021 yıllarında aktif, hasılat, net kar/zarar ve özkaynaklar kalemlerinin alt sektörler itibariyle ortalamaları hesaplanmıştır.

Tablo 1. İmalat Sanayi Alt Sektörlerin Yer Alan İşletme Sayıları

Sektör	İşletme Sayısı
İmalat	152
Ana Metal Sanayi	14
Bilgi ve İletişim	2
Gıda, İçecek ve Tütün	27
Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri Basım	10
Kimya İlaç Petrol Lastik ve Plastik Ürünler	28
Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları	31
Orman Ürünleri ve Mobilya	5
Taş ve Toprağa Dayalı	15
Tekstil Giyim Eşyası ve Deri	18
Yayıncılık	1
Diğer İmalat Sanayi	1

Tablo 1'de görüldüğü üzere, işletme sayılarında büyük çoğunluğu Gıda, İçecek ve Tütün, Kimya İlaç Petrol Lastik ve Plastik Ürünler ve Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları alt sektörleri oluşturmaktadır. Bu üç alt sektörden sonra Ana Metal Sanayi, Taş ve Toprağa Dayalı ve Tekstil Giyim Eşyası ve Deri alt sektörlerinin sıralandığı görülmektedir.

Tablo 2. Aktif, Hasılat, Net Kar/Zarar ve Özkaynaklar Kalemlerinin Alt Sektörler İtibariyle Ortalamaları

Kalemler	Yıl \ Alt Sektör	İmalat Sanayi	Ana Metal Sanayi	Bilgi ve İletişim	Gıda, İçecek ve Tütün	Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri Basım	Kimya İlaç Petrol Lastik ve Plastik Ürünler
Aktif	2019	677.344.800	1.391.405.550	194.504.158	517.175.452	365.386.105	563.401.872
	2020	837.660.009	1.712.029.372	184.450.021	712.215.119	457.935.337	742.969.904
	2021	1.458.382.260	3.280.505.004	582.734.695	1.150.278.772	832.613.187	1.472.767.866
Hasılat	2019	609.365.683	1.429.019.798	116.830.317	595.125.499	444.010.700	544.608.985
	2020	730.393.295	1.722.631.946	100.945.646	752.792.249	524.664.374	674.788.026
	2021	1.283.592.002	3.509.236.191	143.603.923	1.217.501.374	950.395.546	1.129.293.314
Net Kar	2019	18.323.628	-8.496.633	8.890.026	23.188.898	-908.450	34.649.952
	2020	43.333.877	17.848.678	-12.111.328	39.992.476	28.669.548	74.012.052
	2021	115.211.017	370.693.947	63.646.448	49.415.539	112.518.047	122.905.395
Özkaynaklar	2019	268.474.284	448.919.778	146.789.085	222.287.781	145.767.311	201.941.489
	2020	345.189.669	539.943.268	134.136.288	325.767.823	210.411.269	299.124.275
	2021	586.478.558	1.206.732.997	506.321.400	509.108.764	306.860.315	518.918.424
Kalemler	Yıl \ Alt Sektör	Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları	Orman Ürünleri ve Mobilya	Taş ve Toprağa Dayalı	Tekstil Giyim Eşyası ve Deri	Yayımıcılık	Diğer İmalat Sanayi
Aktif	2019	561.082.350	447.347.929	963.545.278	817.450.210	896.907.995	389.521
	2020	638.369.756	562.849.473	1.140.119.478	983.543.967	964.763.375	634.419
	2021	1.046.607.596	950.167.281	1.642.729.211	1.725.564.249	1.330.112.382	708.257
Hasılat	2019	470.929.476	319.472.937	588.404.946	624.781.358	357.434.718	347.114
	2020	550.004.069	429.003.429	765.898.571	624.173.223	315.812.065	391.147
	2021	984.445.282	754.860.132	1.195.329.839	1.049.157.576	350.955.516	486.155
Net Kar	2019	23.479.803	-12.241.587	13.349.994	26.758.108	-49.397.250	-14.673
	2020	54.684.242	12.590.503	54.951.421	23.368.488	-80.862.684	55.332
	2021	100.622.611	23.354.738	99.147.931	82.388.552	55.218.092	-12.698
Özkaynaklar	2019	228.344.312	111.533.074	501.906.214	294.230.854	654.580.299	163.219
	2020	263.757.859	169.899.949	579.449.577	389.366.174	639.554.191	145.389
	2021	405.674.879	302.524.420	776.386.096	746.410.285	883.661.014	131.265

Çalışmada temel alınan aktif, hasılat, net kar/zarar ve özkaynaklar toplamları imalat ana sanayi ve alt sektörler işletme sayılarına göre aritmetik ortalamaları hesaplanarak Tablo 2'de yer verilmiştir. İmalat sanayi ortalaması ile karşılaştırıldığında Ana Metal Sanayi, Taş ve Toprağa Dayalı, Tekstil Giyim Eşyası ve Deri alt sektörlerin ortalamalarının daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu ortalamalar işletme sayı çoğunluğuna sahip olan Gıda, İçecek ve Tütün, Kimya İlaç Petrol Lastik ve Plastik Ürünler ve Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları alt sektörlerinde ise imalat sanayi ortalamasına paralel hareket etmektedir.

Bu tutarlardan yola çıkarak araştırmanın temel amacı olan esas faaliyet içerisinde raporlanan net kur farkı geliri/gideri tutarlarının oranlarına ise yıllar itibari ile Tablo 3, Tablo 4 ve Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 3. Esas Faaliyet Net Kur Farkı Gelir (Gideri) / Aktif Oranları % (Ortalama)

Sektör	2019	2020	2021
İmalat	0,00347	0,00680	0,01502
Ana Metal Sanayi	0,00089	0,00864	0,02838
Bilgi ve İletişim	0,02037	0,04448	0,08608
Gıda, İçecek ve Tütün	0,00032	0,00393	0,01755
Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri Basım	0,00194	0,00452	0,01323
Kimya İlaç Petrol Lastik ve Plastik Ürünler	0,00235	0,00469	0,00905
Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları	0,00483	0,00773	0,01223
Orman Ürünleri ve Mobilya	0,00977	0,01213	0,03413
Taş ve Toprağa Dayalı	-0,00034	-0,00023	0,00218
Tekstil Giyim Eşyası ve Deri	0,00947	0,01185	0,01253
Yayımcılık	0,01532	0,03151	0,04316
Diğer İmalat Sanayi	0,00085	-0,00113	0,00048

Esas faaliyet gelirleri arasında yer alan Kur Farkı Geliri ve Kur Farkı Gideri kalemlerinin bakiyelerinin netleştirilmesinden sonra aktif içerisindeki payları hesaplandığında genellikle bindelik oranlarda olduğu Tablo 3'te görülmektedir. Alt sektörler arasında en az işletme sayısına sahip olan Bilgi ve İletişim ile Yayımcılık alt sektörlerinin en fazla paya sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 2019, 2020 ve 2021 yılları açısından bakıldığında esas faaliyet net kur farkı gelir/giderlerinin aktif içerisinde paylarının arttığı görülmektedir. Bu durumun son yıllarda artan döviz kurlarının etkisinden kaynaklandığı söylenebilir.

Bilgi ve iletişim alt sektörünün esas faaliyet net kur farkı geliri (gideri) kaleminin aktif içerisindeki payının diğer alt sektörlerin ortalamalarına göre daha fazla olduğu Tablo 3'te görülmektedir. Yabancı para cinsinden ticari alacaklar toplamının yabancı para cinsinden ticari borçlar toplamından fazla olması bu sonucu ortaya çıkarmaktadır.

Taş ve Toprağa Dayalı alt sektörü, çimento üretim faaliyetinde bulunan 15 adet işletmeden oluşmakta olup, 2019 ve 2020 yıllarında esas faaliyetlerden diğer giderler içerisindeki kur farkı giderleri kaleminin esas faaliyetlerden diğer gelirler içerisindeki kur farkı gelirleri kaleminden daha büyük olduğundan net tutarları eksi (-) değeri ile ifade edilmiştir. Bu sonuç netleştirilmiş kur farklarının aktif içerisindeki paylarının görece olarak daha az olmasına yol açmıştır. Bu da, taş ve toprağa dayalı alt sektöründe yer alan işletmelerin ticari borçlanmalarındaki yabancı para tutarlarının, yabancı para cinsinden alacaklarına göre daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer imalat sanayi alt sektöründe ise 2020 yılında aynı durum söz konusudur.

Tablo 4. Esas Faaliyet Net Kur Farkı Gelir (Gideri) / Hasılat Oranları (Ortalama)

Sektör	2019	2020	2021
İmalat	0,00520	0,00894	0,02266
Ana Metal Sanayi	-0,00153	0,00947	0,03064
Bilgi ve İletişim	0,01429	0,03531	0,06966
Gıda, İçecek ve Tütün	-0,00035	0,00411	0,02379
Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri Basım	0,00075	0,00355	0,00454
Kimya İlaç Petrol Lastik ve Plastik Ürünler	0,00227	0,00616	0,01310
Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları	0,01255	0,00805	0,02802
Orman Ürünleri ve Mobilya	0,01118	0,01192	0,03378
Taş ve Toprağa Dayalı	-0,00166	0,00071	0,00046
Tekstil Giyim Eşyası ve Deri	0,01458	0,02350	0,03468
Yayımcılık	0,03844	0,09625	0,16358
Diğer İmalat Sanayi	0,00095	-0,00183	0,00070

İmalat sanayi alt sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin esas faaliyet içerisindeki net kur farkı geliri/gideri kalemlerinin yıllık hasılat tutarlarına oranları ile aktive oranları karşılaştırıldığında, hasılat kalemine oranlarının daha fazla olduğu Tablo 4'te görülmektedir.

Bu kalemlerin Hasılat payları içerisindeki oranları 2019, 2020 ve 2021 yılları itibari ile incelendiğinde ise ilgili yıllarda artmakta ve 2021 yılı payları en yüksek ortalamaya sahiptir. İki işletmenin yer aldığı Bilgi ve İletişim ile bir işletmenin yer aldığı Yayımcılık alt sektörlerinin dışında Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları, Orman Ürünleri ve Mobilya ve Tekstil Giyim Eşyası ve Deri alt sektörlerinin ortalamalarının İmalat sanayi ortalamasının üstünde olduğu tespit edilmiştir. Bu gruplarda yer alan 57 işletmenin aksine Ana Metal Sanayi, Gıda, İçecek ve Tütün ve Taş ve Toprağa Dayalı alt sektörlerinde bulunan 56 işletme ise negatif ortalamaya sahiptir. Yıllık hasılat tutarları ile elde edilen oranlardan en fazla ortalamaya sahip olan alt sektörler 2019 yılında Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları, Orman Ürünleri ve Mobilya, Tekstil Giyim Eşyası ve Deri ve Yayımcılık'tır. Orman Ürünleri ve Mobilya, Tekstil Giyim Eşyası ve Deri ve Yayımcılık 2020 ve 2021 yıllarında da en fazla ortalamaya sahip olan alt sektörlerdendir.

Ana Metal Sanayi, Bilgi ve İletişim ve Gıda, İçecek ve Tütün alt sektörlerinde 2021 yılında önceki yıllara göre belirgin bir artış olduğu tespit edilmiştir. Bu sektörlerde meydana gelen satışlarla ilgili ticari alacakların önceki yıllara göre döviz ile gerçekleşmesinin ve döviz kurunun artmasının bu oranda belirgin bir artışa neden olduğu söylenebilir.

Tablo 4'te yer alan alt sektörlerin bazılarında 2019 ve 2020 yıllarında negatif oranlar olmasına rağmen 2021 yılında negatif oranın olmaması, alt sektörlerin esas faaliyetler içerisinde raporlanan net kur farkı gelirinine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Esas (Ticari) faaliyetlerden kaynaklanan alacakların, borçlanmalardan daha fazla olması da kur hareketliliğinin kar zarar tablosuna olumlu yansımaları sağlamıştır.

Tablo 5: Esas Faaliyet Net Kur Farkı Gelir (Gideri) / Net Kâr/Zarar Oranları (Ortalama)

Sektör	2019	2020	2021
İmalat	0,14556	0,24827	-0,05509
Ana Metal Sanayi	-0,08919	-0,19561	-0,01175
Bilgi ve İletişim	-0,48639	-0,53836	0,60728
Gıda, İçecek ve Tütün	0,1163	0,03510	0,36922
Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri Basım	0,20993	0,20389	4,07543
Kimya İlaç Petrol Lastik ve Plastik Ürünler	-0,02189	0,19031	-2,48123
Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları	0,27762	0,83247	0,24857
Orman Ürünleri ve Mobilya	0,13963	0,44443	0,92221
Taş ve Toprağa Dayalı	0,06640	-0,00733	0,14868
Tekstil Giyim Eşyası ve Deri	0,40060	0,31710	-0,36335
Yayımcılık	-0,27816	-0,37591	1,03968
Diğer İmalat Sanayi	-0,02256	-0,01292	-0,02662

İmalat sanayi alt sektörlerinin esas faaliyette raporlanan net kur farkı gelirin/giderinin net kâr/zarar kalemine ortalamalarının hesaplandığı Tablo 5 incelendiğinde, bu oranın karşılaştırılması yapılan diğer kalemlere göre 2019 ve 2020 yıllarında daha fazla olduğu görülmektedir. 2021 yılında ise dönem net zararı kalemlerinin fazla olmasından dolayı 4 (dört) alt sektör ve imalat sanayi ortalaması negatif olarak hesaplanmıştır. 2019 yılında en yüksek ortalamaya sahip olan Tekstil Giyim Eşyası ve Deri alt sektörünün 2021 yılında en düşük ikinci alt sektör olduğu görülmektedir. Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri Basım alt sektörü 2019 ve 2020 yılında aynı düzeyde seyrederken 2021 yılında net kar ortalamasının dört katına eriştiği görülmektedir. Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları alt sektöründe 2020 yılında en yüksek ortalama gerçekleşmiştir.

Esas faaliyet net kur farkı geliri/gideri kaleminin diğer kalemlere oranlarına göre net kar / zarar kalemine oranında özellikle 2021 yılında önceki yıllara göre çok daha fazla değişim gerçekleşmiştir. Dolayısıyla döviz kurunda meydana gelen değişikliğin en fazla net kar / zarara etkisi olduğu ifade edilebilir. Orman Ürünleri ve Mobilya alt sektöründe ise ortalama esas faaliyet net kur farkı gelirin net kar içerisinde payının %92 olduğu Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 6. Esas Faaliyet Net Kur Farkı Gelir (Gideri) / Özkaynaklar Oranları (Ortalama)

Sektör	2019	2020	2021
İmalat	0,01057	0,04500	-0,00150
Ana Metal Sanayi	-0,00661	0,03675	0,05274
Bilgi ve İletişim	0,05521	0,12675	0,25010
Gıda, İçecek ve Tütün	0,00383	0,00743	0,04393
Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri Basım	-0,13887	0,06726	-0,12805
Kimya İlaç Petrol Lastik ve Plastik Ürünler	-0,00536	-0,00172	-0,10258
Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları	0,01424	0,01726	-0,01996
Orman Ürünleri ve Mobilya	0,33422	0,39884	0,14016
Taş ve Toprağa Dayalı	-0,00113	0,00453	0,00348
Tekstil Giyim Eşyası ve Deri	0,05033	0,14486	0,07645
Yayıncılık	0,02099	-0,00492	0,06497
Diğer İmalat Sanayi	0,00203	0,04753	0,00257

Tablo 6’da yer alan esas faaliyette raporlanan net kur farkı geliri/gideri kaleminin özkaynaklar toplamlarına oranları, hem net kar/zarar oranlarında hem de imalat sanayi genel ortalamalarında olduğu gibi 2021 yılında düşüş göstermiştir. İmalat sanayi ortalamaları toplamda 152 işletmenin ortalamasına göre hesaplandığından alt sektör ortalamalarına göre özellikle 2021 yılında daha düşük hesaplanmıştır. 2019, 2020 ve 2021 yılları karşılaştırıldığında, 2020 yılında 2019 yılına göre alt sektörler açısından çok büyük oranda artış, 2021 yılında ise 2020 yılına göre çok büyük oranda düşüş meydana gelmiştir.

İncelenen yıllar itibari ile Orman Ürünleri ve Mobilya alt sektörünün en yüksek ortalamaya, Kimya İlaç Petrol Lastik ve Plastik Ürünler alt sektörünün negatif ortalamaya ve Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri Basım alt sektörünün 2019 ve 2021 yıllarında en düşük ortalamaya sahip olduğu Tablo 6’da görülmektedir.

5.2. Karşılaştırma Analizleri

Araştırma verilerinin hesaplanması sonucunda elde edilen esas faaliyette raporlanan net kur farkı geliri/gideri kaleminin aktif, hasılat, net kar/zarar ve özkaynak toplamlarına oranlarının alt sektörler arasında incelenen yıllarda farklılık olup olmadığının istatistiksel olarak belirlenmesi amacı ile Anova testi yapılmıştır. Bu testin yapılabilmesi için de öncelikle normallik testi yapılmıştır. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğinin belirlenmesinde Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri kullanılmıştır.

5.2.1. İmalat Sanayi Alt Sektörler Karşılaştırma Analizleri

2019 yılı verilerinin normallik testi sonucunda anlamlılık düzeyi (Significance Level) değeri büyük oranda 0,05’ten büyük çıkmıştır. Normallik testi sonucu anlamlılık düzeyi 0,05’ten büyük ise normallik varsayımı sağlanmış olmaktadır (Bursal, 2017:43). 2019 yılı araştırma verilerinin normal bir şekilde dağıldığı kabul edildiğinden ve alt sektör sayısı ikiden fazla olduğu için Anova testi kullanılmıştır.

2020 ve 2021 yıllarına ait verilerde ise yapılan normallik testlerinde ise anlamlılık düzeyi 0,000 çıkmıştır. Normallik testlerinde elde edilen çarpıklık ve basıklık değerleri; Tabachnick and Fidell (2013)’e göre -1,5 ile +1,5 arasında, George, D. ve Mallery, M. (2010)’a göre ise +2,0 ile -2,0 arasında ise normal dağılım gösterdiği kabul edilmektedir. Bu araştırmalardan hareketle 2020 ve 2021 yıllarına ait verilerin çarpıklık ve basıklık değerlerine göre Anova testi kullanılmıştır.

Karşılaştırma analizinde her işletmenin 2019, 2020 ve 2021 yıllarına ilişkin ortalamalarının alt sektörler itibari ile aralarında anlamlı bir farklılık olup olmadığı analiz edilmiştir. Bu doğrultuda araştırma hipotezi aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

H₀: Alt sektörler arasında esas faaliyette raporlanan net kur farkı gelirinin / giderinin temel alınan kalemlere (aktif, hasılat, net kar/zarar, özkaynak) oranları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H₁: Alt sektörler arasında esas faaliyette raporlanan net kur farkı gelirinin / giderinin temel alınan kalemlere (aktif, hasılat, net kar/zarar, özkaynak) oranları arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

2019 verilerine göre yapılan Anova testi sonucunda H₀ hipotezinin kabul edildiği Tablo 7’de görülmektedir.

Tablo 7. 2019 Yılı Anova Testi

2019 yılı Anova testi	Anlamlılık Düzeyi
Esas Faaliyet Kur Farkı / Aktif Toplamı Ortalamaları	,712
Esas Faaliyet Kur Farkı / Hasılat Toplamı Ortalamaları	,593
Esas Faaliyet Kur Farkı / Net Kar Toplamı Ortalamaları	,868
Esas Faaliyet Kur Farkı / Özkaynak Toplamı Ortalamaları	,010

Elde edilen verilere göre, H_0 hipotezi ilk üç değerlendirme grubu açısından kabul edilmiştir. Bu sonuçlara göre imalat sektörünün alt sektörleri arasında esas faaliyette raporlanan net kur farkı gelirleri/giderleri kalemlerinin aktif, hasılat ve net kar/zarar toplamalarına oranları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Özkaynak toplamına oranları arasında yapılan incelemede ise alt sektörler arasında anlamlı farklılıklar bulunduğu tespit edilmiş H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

2020 yılı verilerine göre gerçekleştirilen Anova testi sonuçları Tablo 8'deki gibidir:

Tablo 8. 2020 Yılı Anova Testi

2020 yılı Anova testi	Anlamlılık Düzeyi
Esas Faaliyet Kur Farkı / Aktif Toplamı Ortalamaları	,643
Esas Faaliyet Kur Farkı / Hasılat Toplamı Ortalamaları	,489
Esas Faaliyet Kur Farkı / Net Kar Toplamı Ortalamaları	,826
Esas Faaliyet Kur Farkı / Özkaynak Toplamı Ortalamaları	,110

2021 yılı verilerine göre gerçekleştirilen Anova testi sonuçları Tablo 9'daki gibidir:

Tablo 9. 2021 Yılı Anova Testi

2021 yılı Anova testi	Anlamlılık Düzeyi
Esas Faaliyet Kur Farkı / Aktif Toplamı Ortalamaları	,782
Esas Faaliyet Kur Farkı / Hasılat Toplamı Ortalamaları	,711
Esas Faaliyet Kur Farkı / Net Kar Toplamı Ortalamaları	,503
Esas Faaliyet Kur Farkı / Özkaynak Toplamı Ortalamaları	,649

Analiz sonucunda elde edilen verilere göre, 2020 ve 2021 yılları için de H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani bu duruma göre İmalat sanayinin alt sektörleri arasında esas faaliyette raporlanan net kur farkı gelirleri/giderleri kalemlerinin aktif, hasılat, net kar/zarar ve özkaynak toplamalarına oranları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

5.2.2. İmalat Sanayi Alt Sektörler Yıllar İtibari İle Karşılaştırma Analizleri

Araştırmada ele alınan üç yıl itibari ile esas faaliyet net kur farkı gelirin/giderinin aktif, hasılat, net kar/zarar ve özkaynaklar toplamalarına bölünmesiyle elde edilen ortalamaların yıllar itibari ile aralarında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit etmek için Anova testi yapılmıştır. Çünkü normallik dağılıma ilişkin anlamlılık düzeyi, 0,05'ten büyük çıkmıştır. Anova testi için aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H_0 : 2019, 2020 ve 2021 yılları itibari ile esas faaliyette raporlanan net kur farkı geliri / gideri ile temel alınan kalemlere (aktif, hasılat, net kar, özkaynaklar) oranları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H_1 : 2019, 2020 ve 2021 yılları itibari ile esas faaliyette raporlanan net kur farkı geliri / gideri ile temel alınan kalemlere (aktif, hasılat, net kar, özkaynaklar) oranları arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Anova testi sonucunda, Esas Faaliyette Raporlanan Kur Farkı Geliri / Aktif ve Esas Faaliyette Raporlanan Kur Farkı Geliri / Hasılat için H_0 hipotezi reddedilmiştir. Bu sonuca göre yıllar itibari ile bu iki incelenen ortalama oranlar arasında anlamlı farklılıklar bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

Esas Faaliyette Raporlanan Kur Farkı Geliri / Net Kar-Zarar ve Özkaynaklar hesaplamalarında ise H_0 hipotezi kabul edilmiş, bu iki ortalama oranların arasında 2019, 2020 ve 2021 yılları itibari ile anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Gruplar arasındaki farklılığın belirlenmesinde kullanılan post hoc testi (LSD ve Scheffe post hoc testleri) sonuçlarına göre ise Esas Faaliyette Raporlanan Net Kur Farkı Geliri(Gideri) / Aktif oranı

ortalamalarında 2019 ve 2021 yılları arasında anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Ayrıca Esas Faaliyette Raporlanan Net Kur Farkı Geliri(Gideri) / Hasılat oranı ortalamaları açısından 2019 ve 2021 yılları arasında anlamlı farklılık tespit edilmiş (anlamlılık düzeyi <0,05), 2020 yılı ortalamaları açısından ise anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Ayrıca, Esas Faaliyette Raporlanan Net Kur Farkı Geliri(Gideri) / Net Kar-Zarar ve Esas Faaliyette Raporlanan Net Kur Farkı Geliri(Gideri) / Özkaynak ortalamalarının post hoc testlerinde incelenen yıllarda ortalamalar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Bu sonuçlara göre, 2019 yılı kur farkı etkileri ile 2021 yılı kur farkı etkileri sonucu elde edilen hesaplamalarda ve araştırmada incelenen kalemlerde bu yıllar arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. 2020 yılı oranlarında ise 2019 veya 2021 yılları oranlarına göre kabul edilebilir düzeyde bir farklılık tespit edilmemiş çünkü tüm oranlar arasındaki anlamlılık düzeyleri 0,05'ten büyük çıkmıştır.

Araştırmada kullanılan ve esas faaliyetlerde raporlanan net kur farkı geliri / gideri dışında diğer gruplarda raporlanan net kur farkı geliri / gideri tutarlarının aktif, hasılat, net kar/zarar ve özkaynaklar toplamlarına olan ortalamaları ise aşağıdaki gibidir.

Tablo 10. Diğer Hesap Grupları İçerisinde Raporlanan Net Kur Farkı Gelir/Giderleri

Yıl	Finansman Faaliyetinde Raporlanan Net Kur Farkı	Yatırım Faaliyetinde Raporlanan Net Kur Farkı	Özkaynaklarda Raporlanan Net Kur Farkı	Diğer Kapsamlı Gelir Tablosunda Raporlanan Net Kur Farkı
2019	-10.174.233	1.049.766	23.646.827	2.941.773
2020	-16.484.941	20.086.720	35.237.201	11.672.064
2021	-50.251.050	26.067.048	131.862.636	146.674.439

Araştırma sonucunda elde edilen verilerden Finansman Gelirleri ile Finansman Giderlerinin netleştirilmiş değerleri dikkate alındığında imalat sanayi sektöründe 2019 yılında toplam 123 işletmenin net finansman geliri veya gideri olduğu tespit edilmiştir. Bu yüzden finansman geliri/gideri içerisinde raporlanan net kur farkı gelirlerinin/giderlerinin, araştırmamızın asıl amacı olarak analiz edilen esas faaliyetlerden kaynaklanan net kur farkı geliri / gideri kalemleri gibi önemli bir paya sahip olduğu ifade edilebilir. Bu kalemde net kur farkı gelirini/giderini 2020 yılında 124 işletmenin ve 2021 yılında ise 120 işletmenin raporladığı belirlenmiştir.

Yatırım faaliyetlerinden gelirler ve giderler grubunda yer alan net kur farkı gelirini ve giderini 2019 yılında 14 işletmenin, 2020 yılında 12 işletmenin ve 2021 yılında ise 6 işletmenin raporladığı tespit edilmiştir. Özkaynaklarda net kur farkı gelirini(giderini) (yabancı para çevrim farkları), 2019 yılında 45 işletmenin, 2020 yılında 50 işletmenin ve 2021 yılında ise 44 işletmenin raporladığı; Kar veya Zarar Tablosu'nun Diğer Kapsamlı Gelir kısmında net kur farkı gelirini / giderini (yabancı para çevrim farkları), 2019 yılında 43 işletmenin, 2020 yılında 45 işletmenin ve 2021 yılında ise 37 işletmenin raporladığı tespit edilmiştir.

5. SONUÇ

Günümüzde yabancı para ile yapılan işlemler hem şirketler açısından hem de ülke ekonomisi açısından büyük öneme sahiptir. Yabancı para ile yapılan işlemler çeşitli nedenlerle gerçekleşmekte ve bu nedenlere göre de muhasebe standartlarına uygun olarak finansal tablolarda raporlanması gerekmektedir. Ekonomik faaliyetler için sınırların kalkmış olması, yabancı paralı işlemlerin ve yurt dışı faaliyetlerin artmasını dolayısıyla şirketlerin finansal tablolarındaki yabancı paralı işlemlerin büyüklüğünün fark edilmesini sağlamaktadır.

Bu çalışmada BİST İmalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren ve 2019-2021 yıllarını kapsayan döneme ilişkin net kur farkları ile ilgili verilerine ulaşılabilen toplam 152 şirketin bağımsız denetim raporu incelenmiştir. Araştırmada verileri kullanılan işletmeler imalat sanayini oluşturan toplam 11 alt sektörde faaliyet göstermektedir.

TMS 21 standardından yola çıkarak yapılan finansal tablo incelemelerinde net kur farkı geliri ve gideri kalemlerinin sunulduğu hesap gruplarına göre raporlama yapılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerle; esas faaliyetlerde, finansal faaliyetlerde ve yatırım faaliyetlerinde sunulan net kur farkı geliri ve/veya giderinin;

özkaynaklarda ve diğer kapsamlı gelirlerde sunulan yabancı para çevrim farklarının etkilerinin işletmelerin finansal tablolarındaki büyüklüğü ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ayrıca kur farkı değişiminin sonuçları ile ortaya çıkan gelirlerin veya giderlerin aktif, hasılat, net kar/zarar ve özkaynaklar toplamalarına oranları hesaplanmış ve bu oranlar arasında BİST İmalat sanayi alt sektöründe faaliyet gösteren işletmeler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı analiz edilmiştir.

Araştırmanın kur farkı etkileri kısmında, esas faaliyette raporlanan net kur farkı gelirlerinin/giderlerinin aktif toplamına oranı ortalamaları, incelenen yıllarda Bilgi ve İletişim alt sektöründe en yüksek çıkmıştır. Bu sonucun, artan kur fiyatları göz önüne alındığında ilgili sektörün diğer alt sektörlerle göre daha fazla yabancı paralı faaliyete sahip olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Hasılat toplamına göre elde edilen oran ortalamalarında ise incelenen yıllarda Orman Ürünleri ve Mobilya, Tekstil Giyim Eşyası ve Deri ve Yayımcılık alt sektörlerinin en yüksek ortalamalara sahip olduğu, bunlar dışında bazı alt sektörlerin 2019 yılında yüksek, bazı sektörlerin ise negatif çıktığı belirlenmiştir. Net kar/zarara oran ortalamalarında ise Tekstil Giyim Eşyası ve Deri, Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları 2019 ve 2020 yıllarında öne çıkarken, Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri Basım alt sektöründe 2021 yılında net kar/zarar ortalamasının dört katı büyüklükte net kur farkı geliri raporlanmıştır. İlgili kalemin Özkaynaklara oran ortalamaları hesaplamasında ise Orman Ürünleri ve Mobilya alt sektörü en yüksek ortalamaya sahiptir. Özellikle özkaynaklara oran ortalamaları ve net kar/zarara oran ortalamalarında birçok alt sektörde negatif ortalama hesaplanmıştır.

Araştırmanın karşılaştırma analizleri kısmında ise alt sektörler arasında esas faaliyette raporlanan net kur farkı geliri / gideri ile temel alınan kalemlere (aktif, hasılat, net kar/zarar, özkaynak) oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığına yönelik hipotez geliştirilmiştir. Anova testi sonuçlarına göre elde edilen oranlar açısından alt sektörler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Son olarak da 2019, 2020 ve 2021 yılları itibari ile esas faaliyette raporlanan net kur farkı geliri / gideri ile temel alınan kalemlere (aktif, hasılat, net kar, özkaynak) oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığına yönelik hipotez geliştirilmiş ve 2019 ile 2021 yılları arasındaki ortalamalar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Dolayısıyla H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Esas faaliyetlerde raporlanan net kur farkı geliri / gideri kalemlerinin dışında, işletmelerin kur farkı geliri veya giderini raporladıkları gruplardan Finansman Geliri / Finansman Gideri büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Net finansman geliri / giderinin İmalat Sanayi ortalama oranlarının incelenen yıllarda negatif olduğu tespit edilmiş ve bunun sonucu olarak da imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin büyük çoğunluğunun yabancı paralı borçlanmaya sahip olduğu ifade edilebilir. Ortalama oranların özellikle 2021 yılında 2020 yılına göre üç katından daha fazla artması, kur değişimlerinin özellikle finansman giderlerinde yoğun bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Yabancı paralı işlemler ve yabancı para çevrim farkları, bir işletmenin net gelirini ve/veya diğer kapsamlı gelirini etkilemektedir. TMS 21 standardı bu etkilerin finansal tablolarda gerçeğe uygun sunulmasına ilişkin çerçeveyi belirlemektedir. Finansal tablo kullanıcılarının finansal tabloların analiz edilmesinde kur farklarının farkında olması gerekmektedir. Bu farkındalığı artırmak için imalat sektörü özelinde kur farklarının finansal tablolardaki önem düzeyi gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca yabancı para işlemlerinden kaynaklanan kazanç ve kayıplar ile bir işletmenin (yurt dışındaki işletme dâhil) sonuçlarının ve finansal durumunun farklı bir para birimine çevrilmesinden kaynaklanan kur farklarının vergi etkisi olabilir. Bu vergi etkilerinin belirlenmesinde TMS 12 Gelir Vergileri standardı geçerlidir. Sonraki çalışmalarda kur farklarının muhasebeleştirilmesine ve vergi etkisine yönelik uygulamalar yapılması önerilmektedir.

Yazar Katkı Oranı Beyanı

Bölümler yazarlar tarafından ortak olarak yazılmıştır.

Çatışma Beyanı

Çalışmada yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Destek Beyanı

Bu çalışma için herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA

- Altıntaş, A. T. (2013). Türkiye Finansal Raporlama Standartları Kapsamında Yabancı Para Cinsinden Yapılan Finansal Kiralama İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, (39), 103-124.
- Argun, D. ve Güneş, N. (2021). Yabancı Paralı Yükümlülüklerde Kur Farklarının Mali Tablolara Aktarılmasına İlişkin Öneri. *Journal of Research in Business*, 6(1), 127-140.
- Avcı, A. ve Avcı, Ö. B. (2016). Vade Farkı, Kur Farkı ve Kredi Faizlerinin Türkiye Muhasebe Standartları Ve Vergi Usul Kanunu Kapsamında Değerlendirilmesi. *Mali Çözüm Dergisi/Financial Analysis*, 26(134).
- Bekçioğlu, S. ve Köroğlu, Ç. (2008). UMS-21, TMS-21 Kur Değişim Etkileri Standardına Göre Finansal Tabloların Çevrimi ve Kur Farklarının Muhasebeleştirilmesi. *Mali Çözüm Dergisi/Financial Analysis*, (86).
- Bozkurt, O. (2016). TMS 21 Kur Değişiminin Etkileri Standardının Uygulanması ve Finansal Tablolara Yansımaları. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(14), 465-482.
- Bursal, M. (2017). SPSS ile Temel Veri Analizleri. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ceran, Y. ve Ortakarpuz, M. (2013). Kur Farklarının Muhasebe Uygulamaları ve Türkiye Muhasebe Standartları Kapsamında İncelenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 65-80.
- Chan, C., Landry, S. P. and Jalbert, T. (2004). Effects of Exchange Rates in International Transfer Pricing Decisions. *International Business and Economics Research Journal*, 3(3), 35-48.
- Financial Reporting Standard No: 21 (1997), Institute of Chartered Accountants of New Zealand, <https://www.xrb.govt.nz> Erişim Tarihi: 26.10.2022
- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.
- International Accounting Standards (IAS) 21. <https://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias21>
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK), (2023). TMS 21: Kur Değişiminin Etkileri
- Karacan, S., Çiftçioğlu, S., ve Kutlu, T. (2018). TMS–BOBİ FRS–VUK Kapsamında Kur Farklarının Değerlendirilmesinin Karşılaştırılması. *Uluslararası Turizm Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 2(1), 1-10.
- Kılıç, İ. ve Önal, S. (2021). Uluslararası Ticaret İşlemlerinin BOBİ-FRS, TMS/TFRS ile VUK Kapsamında Karşılaştırmalı Olarak İnceleme ve Uygulanması. *Asya Studies*, 5(16), 183-194.
- Küçükler, Ü. M. ve Demirci, Ş. D. (2021). Bankalarda Yabancı Para İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi: Mevcut Uygulama ve Kur Değişiminin Etkileri Standardı Arasındaki Farklar. *Mali Çözüm Dergisi/Financial Analysis*, 31(167).
- Mert, H., Özçelik, D. ve Duyar, G. (2018). Kur Farklarının Finansal Tablolar Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi. *Press Academia Procedia*, 7(1), 316-320.
- Muthupandian, K. S. (2009). IAS 21 The Effects of Changes in Foreign Exchange Rates-A Closer Look.
- Özkan, Ş. (2021). Türkiye Muhasebe Standartları Çerçevesinde İthalat İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 8(23), 44-65.
- Rogowska, E. (2010). Effects of Changes in Foreign Exchange Rates in International Accounting Standards and in Polish Accounting Regulations. *ECONOMIC*, 135-144.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L.S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (sixth ed.). Pearson, Boston (2013)
- Tereščenko, D. (2014). Foreign Exchange Rates in Consolidated Financial Statements Under IFRS. *Scientific papers of the University of Pardubice. Series D, Faculty of Economics and Administration*. 31 (2/2014).

TAŞINMAZ SATIŞLARINDA VERGİ İSTİSNASI VE YENİLEME FONU
UYGULAMALARININ MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

ACCOUNTING OF TAX EXEMPTION AND RENEWAL FUND APPLICATIONS ON REAL
ESTATE SALES

Derya ÖNOC AK^{a*}

^{a*} Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Şarkışla Aşık Veysel MYO, onocakd@cumhuriyet.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-5082-7482

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihiçesi:
Gönderilme Tarihi 25.01.2023
Düzenleme 18.02.2023
Kabul Tarihi 11.03.2023

Anahtar Kelimeler:
Taşınmaz Satış, Vergi
İstisnası, Yenileme Fonu
Jel Kodları: M40,M41

MAKALE TÜRÜ
ARAŞTIRMA MAKALESİ

BENZERLİK/ PLAGIARISM

Ithenticate: %19

ARTICLE INFO

Article history:
Received 25.01.2023
Revised 18.02.2023
Accepted 11.03.2023

Keywords: Real Estate Sales,
Tax Exemption, Renewal Fund
Jel Codes: M40, M41

ÖZET

Taşınmaz satışında uygulanan vergi istisnası ve yenileme fonu uygulamalarının muhasebe kayıtlarının gösterilmesinin amaçlandığı bu çalışmada; ilgili uygulamalardan faydalanabilmek için kanunda düzenlenen şartlar dikkate alınarak kurgulanan hipotetik örnek üzerinden muhasebe kayıtları oluşturulmuştur. Oluşturulan kayıtlarda taşınmaz satışından elde edilen kazancın istisna kapsamı dışındaki %50'lik kısmı yenileme fonu olarak bilançonun pasifinde fon hesabında kayıt altına alınırken, istisna kapsamındaki %50'lik kısmı sonuç hesaplarında görülebilmesi için öncelikle gelir tablosu hesaplarında kayıt altına alınmış, sonrasında satışın gerçekleştiği yılı takip eden dönemin başında, kurumlar vergisi beyannamesi verilmeden önce bilançonun pasifinde fon hesabına aktarılmıştır. Böylece taşınmaz satışlarına yönelik her iki uygulamanın bir arada gösterildiği bir uygulama örneği oluşturulmuştur.

ABSTRACT

In this study, it is aimed to show the accounting records of the tax exemption and renewal fund applications applied in the sale of real estate; in order to benefit from the relevant applications, accounting records were created on the hypothetical example, which was designed by taking into account the conditions regulated in the law. In the records created, 50% of the income from the sale of real estate outside the scope of the exception is recorded in the fund account in the liabilities of the balance sheet as a renewal fund, while the 50% part within the scope of the exception is first recorded in the income statement accounts so that it can be seen in the result accounts, and then the year of the sale is followed

beginning of the period, it was transferred to the fund account in the liabilities of the balance sheet before the corporate tax return is submitted. Thus, an application example was created in which both applications for real estate sales were shown together.

1. GİRİŞ

İşletmelerin devamlılıklarını sağlamaya yönelik olarak mali yapılarını güçlendirmek ve sabit kıymetlerini yenilemelerini teşvik etmek amacıyla vergi mevzuatında, vergi istisnası ve vergi ertelemesine dair uygulamalar hüküm altına alınmıştır.

Bu çalışmanın konusunu taşınmaz satışlarında uygulanan vergi istisnaları ile yenileme fonu uygulamalarının muhasebeleştirilmesi oluşturmaktadır. Bu kapsamda çalışmada öncelikle taşınmaz satışında uygulanan kurumlar vergisi (KV), katma değer vergisi (KDV) ve damga vergisi istisnaları açıklanmış ve ardından taşınmaz satışlarında uygulanan yenileme fonuna dair bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca vergi istisnaları ile bir vergi erteleme müessesesi olan yenileme fonu uygulamalarının muhasebe kayıtları, oluşturulan hipotetik bir örnek üzerinden gösterilmiştir.

2. TAŞINMAZ SATIŞLARINDA VERGİ İSTİSNALARI

İşletmelerin taşınmaz satışından elde ettikleri kazançları, vergi mevzuatındaki çeşitli düzenlemelerle vergiden istisna tutulmuştur. Belli şartların yerine getirilmesi koşuluyla taşınmaz satış kazancının %50'lik kısmı 5520 sayılı Kanun'a göre kurumlar vergisinden müstesnadır. Ayrıca taşınmazların satışı suretiyle gerçekleşen devir ve teslimler KDV'den ve satış kaynaklı düzenlenen kağıtlar da damga vergisinden müstesnadır.

2.1. Kurumlar Vergisi İstisnası

Kurumlar vergisi mükelleflerinin aktiflerinde en az iki tam yıl süre ile yer alan taşınmazlarını satmaları sonucu doğan kazancın %50'si kurumlar vergisinden müstesnadır (5520 sayılı Kanun, md. 5/1-e). İstisnanın amacı "1 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği"nde kurumların mali yapılarının güçlendirilmesi olarak açıklanmıştır. Kanun maddesinin gerekçesinde ise benzer şekilde istisna ile amaçlananın, kurumların bağlı değerlerinin ekonomik faaliyetlerinde daha etkin bir şekilde kullanılmasına imkân sağlanması ve kurumların mali yapılarının güçlendirilmesi olduğu ifade edilmiştir (www.gib.gov.tr, 2022).

İstisnaya konu taşınmazlar, bir yerden diğer bir yere taşınma ihtimali olmayan sabit kıymetlerdir. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda taşınmaz mülkiyetine konu olan kıymetler (md. 704);

- "Arazi,
- Tapu kütüğünde ayrı sayfaya kaydedilen bağımsız ve sürekli haklar,
- Kat mülkiyeti kütüğüne kayıtlı bağımsız bölümler" olarak sıralanmıştır.

Yukarıda sıralanan taşınmazlar bütünlüyci parçaları ile birlikte istisna kapsamındadır. "Bütünlüyci parça, yerel âdetlere göre asıl şeyin temel unsuru olan ve o şey yok edilmedikçe, zarara uğratılmadıkça veya yapısı değiştirilmedikçe ondan ayrılmasına olanak bulunmayan parçadır." (4721 sayılı Kanun, md. 684) Örneğin bir binanın kapısı, penceresi, çatısı o bina için bütünlüyci parçalardır.

Bahsi geçen istisnadan dar mükellef veya tam mükellef ayrımı olmaksızın sermaye şirketleri, dernek veya vakıflara ait iktisadi işletmeler ile iş ortaklıkları, kooperatifler ve iktisadi kamu kuruluşları gibi tüm kurumlar vergisi mükellefleri, istisna uygulamasına dair şartları sağlamaları koşuluyla faydalanabilmektedir (Koca, 2012: 52).

İstisna uygulamasından faydalanılabilmesi için aşağıda başlıklar halinde açıklanan şartların sağlanması gerekir.

2.1.1. İki Tam Yıl Aktifte Bulundurma

Taşınmazların istisna kapsamında değerlendirilmesi için iki tam yıl, diğer bir ifade ile en az 730 gün aktifte yer alması gerekir. Buradaki “aktifte yer alma” ibaresi bilfiil sahip olma anlamında kullanılmaktadır (1 Seri No’lu KV Genel Tebliğ).

Mülkiyet sahibinin, taşınmazın konu olduğu herhangi bir tasarruf işlemi yapabilmesi mülkiyetin tapu kütüğüne tesciline bağlıdır (4721 sayılı Kanun, md. 705). Dolayısıyla tapuya tescili yapılmamış bir binanın satışından doğan kazançlar istisna kapsamına alınmaz. Ancak aktife alınmakla birlikte tapu tescilinde yaşanan gecikmelere bağlı olarak iki tam yıl şartının karşılanamaması durumunda, ilgili taşınmazın iki yıl veya aşkın süreyle bilfiil sahip olunarak fiilen kullanıldığının resmî kurum kayıtları, vergi dairesi tespiti veya yapı inşaatı ruhsatından birisi ile belgelendirilmesi mümkündür (Koca, 2012: 53).

2.1.2. Satış Kazancının Fon Hesabında Tutulması

İstisna uygulamasının temel şartlarında biri de istisnaya konu iktisadi kıymet satışından elde edilen kazancın istisna kapsamındaki kısmının, beş yıl boyunca pasifte özel bir fon hesabında tutulmasıdır (5520 sayılı Kanun, md. 5/1-e). Satışın istisna kapsamında değerlendirilebilmesi için satış bedelinin satışın yapıldığı yılı takip eden ikinci yılın sonuna kadar tahsil edilmesi gerekir.

İstisna, satışın yapıldığı yıl uygulanır. Bu sebeple ilgili dönemin kurumlar vergisi beyannamesi verilmeden önce istisna kazancın fon hesabına alınması gerekir. Diğer taraftan kazancın tamamının sonuç hesaplarında görülmesi için fon hesabına alınma işleminin, satışın yapıldığı yılı takip eden dönemin başından itibaren yapılması uygun görülmektedir (3 Seri No’lu KV Genel Tebliğ).

İstisnadan geçici vergi dönemleri itibarıyla de faydalanılması mümkündür. Geçici vergi döneminde vergilendirilmeyen istisna kazancın belirtilen süre zarfında fon hesabına alınmaması durumunda vergi ziyayı ortaya çıkacak ve zamanında tahakkuk ettirilmeyen vergi, gecikme faiziyle birlikte tahsil edilecektir (MHUD, 2011: 501). Ayrıca kazancın istisna kapsamında gösterilmesine rağmen ikinci takvim yılının sonuna kadar tahsil edilememesi, istisna kazancın beş yıl içinde sermayeye ilavesi dışında herhangi bir sebeple fon hesabından çıkarılması (devir ve bölünme durumları hariç) veya aynı süre içinde işletmenin tasfiyesi halinde vergilendirilmeyen kazanç için de vergi ziyayı hükümleri uygulanır ve zamanında tahakkuk ettirilmeyen vergi, gecikme faizi ile birlikte tahsil edilir (Kuşçu, 2014: 26).

2.1.3. Fon Hesabındaki Kazancın Kurumdan Çekilmemesi

Taşınmaz satışı sonucu elde edilen kazancın istisna kapsamındaki kısmı, beş yıl süre ile pasifte özel bir fon hesabında tutularak vergilendirilmez. İstisnanın amacı işletmenin mali yapısının güçlendirilmesi olduğundan istisna kazancın sermayeye ilave edilmek suretiyle fon hesabından çıkarılması işletmeden çekme olarak değerlendirilmemektedir.

Tasfiye halinde olan bir işletmenin, fon hesabında tuttuğu istisna kazancın olması durumunda tasfiye eden işletme için “mali yapıyı güçlendirme” amacı geçerliliğini yitireceğinden tasfiyenin sonuçlanması ile birlikte fon hesabından çıkarılan tutar işletmeden çekme olarak değerlendirilecektir.

Fonda tutulan istisna kazancın dar mükellef kurumlar tarafından yurt dışına transfer edilmesi halinde, bu işlem işletmeden çekilme olarak nitelendirilecektir (5520 sayılı Kanun, md. 5/1-e).

Devir ve tam bölünme durumlarında ise fon hesabında takip edilen tutar devralan kurumun bilançosunda aynı hesaba aktarılacağından, bu işlem işletmeden çekme olarak nitelendirilmeyecektir. (Nazal, 2011: 95).

Kanunda belirlenen; sermayeye ilave etme, devir veya tam bölünme sebebiyle fondan çıkarma gibi istisnai durumlar haricinde, herhangi bir sebeple fonda tutulan kazancın işletmeden çekilmesi durumunda, vergi ziyayı hükümleri uygulanacak ve verginin gecikme faiziyle birlikte ödenmesi gerekecektir.

2.1.4. Taşınmaz Ticaretiyle Uğraşılması

Taşınmaz ticareti ve kiralamasıyla uğraşan işletmelerin ticaret veya kiralama amacıyla ellerinde buldukları iktisadi kıymetlerin satışından elde ettikleri kazançlar istisna kapsamı dışındadır (5520 sayılı

Kanun, md. 5/1-e). Ancak bu işletmelerin faaliyetlerini yürütmek amacıyla kullandıkları taşınmazların satışından elde ettikleri kazançlar, istisnaya konu edilebilmektedir.

2.2. Katma Değer Vergisi İstisnası

3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu (KDVK)'da taşınmazların satışına ilişkin olarak, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu (KVK)'daki istisna düzenlemesine benzer bir düzenlemeye yer verilmiştir. Bu düzenlemeye göre kurumların aktifinde en az iki tam yıl süreyle bulunan ve kurum faaliyetlerinin yürütülmesinde kullanılan taşınmazların satışı suretiyle gerçekleşen devir ve teslimler KDVK'den müstesnadır. Taşınmaz ticareti ile uğraşan kurumların ticaret amacıyla yaptıkları devir ve teslimler ise istisna kapsamı dışındadır (3065 sayılı Kanun, md. 17/4-r).

KDVK'da KVK'dan farklı olarak tasfiye halindeki işletmelere yönelik sınırlayıcı bir düzenleme yer almamakta ve dolayısıyla bu işletmeler istisnadan faydalanabilmektedir. Ayrıca KDVK'da taşınmazların kiraya veriliyor olmasıyla ilgili de bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak 26.4.2014 tarih ve 28983 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan KDVK Uygulama Genel Tebliği'nde "İstisna kapsamındaki kıymetlerin ticaretini yapan (taşınmazların mutata olarak alım satımının yapılması veya kiraya verilmesi) kurumların, bu amaçla aktiflerinde bulundukları taşınmazların tesliminde istisna hükmü uygulanmaz" ifadesine yer verilerek taşınmazları kiralama faaliyetiyle işgal eden işletmeler için istisna uygulamasına kısıtlama getirilmiştir (Onat, 2019: 122-123).

İşletmelerin mevcut borçlarına karşılık rızaen veya icra yoluyla devir ve teslim edilen taşınmazları istisna kapsamında iken bedelsiz olarak trampa, takas, bağış, hibe ve benzeri şekilde yapılan devir ve teslimler istisna kapsamı dışındadır.

İstisna kapsamında teslim edilmekle birlikte teslimin yapıldığı döneme kadar indirim yoluyla giderilemeyen KDV, teslimin yapıldığı hesap dönemine ait gelir veya kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak dikkate alınmaktadır (3065 sayılı Kanun, md. 17/4-r).

2.3. Damga Vergisi İstisnası

488 sayılı Damga Vergisi Kanunu'na ekli 2 sayılı tablonun IV No'lu "Ticari ve Medeni İşlerle İlgili Kağıtlar" başlığı altında sıralanan istisna kapsamındaki kağıtlar açıklanırken, yürürlükten kaldırılan 5422 sayılı KVK, taşınmaz satış istisnasına dair düzenlemeleri içeren 8. maddesine atıfta bulunulmuştur. Bu düzenleme 5520 sayılı KVK geçici madde 1/5'te yer alan "diğer kanunlarla 5422 sayılı Kanuna yapılmış olan atıflar, ilgili olduğu maddeler itibarıyla bu Kanuna yapılmış sayılır" düzenlemesiyle birlikte dikkate alındığında kurumların taşınmaz satışından kaynaklı düzenlediği kağıtlar damga vergisinden müstesnadır.

3. TAŞINMAZ SATIŞLARINDA YENİLEME FONU UYGULAMASI

Amortisman tabi iktisadi kıymetlerin, yenilenmesi amacıyla satışı neticesinde elde edilen karlar, üç yıl süreyle pasifte bir fon hesabında tutularak vergilendirilmeyebilir. Fonda tutulan tutar, satılan iktisadi kıymetin yenilenmesi durumunda yeni kıymetin amortismanına mahsup edilir. Üçüncü yılın sonunda kadar iktisadi kıymetin yenilenmemesi durumunda veya üç yıl içinde işin terki, işletmenin devri ya da tasfiyesi halinde fonda tutulan tutar vergi matrahına eklenir (213 sayılı Kanun, md. 38)

İşletmedeki faaliyetlerin devamı için gerekli olan sabit kıymetlerin yenilenmesinin teşvik edilmesi amacıyla uygulanan yenileme fonu, aslında bir tür vergi erteleme müessesesidir (Küçük, 2015: 156).

İşletmelerin yenileme fonu uygulamasından faydalanabilmeleri için Vergi Usul Kanunu (VUK)'daki düzenlemelere göre aşağıda başlıklar halinde açıklanan şartları sağlamaları gerekmektedir.

3.1. Bilanço Usulüne Göre Defter Tutma

213 sayılı VUK'un 38. maddesinde geçen "yenileme fonunun pasifte geçici bir hesapta izleneceği" ibaresi, yenileme fonu uygulamasından sadece bilanço usulüne göre defter tutanların faydalanabileceğine işaret etmektedir. Dolayısıyla bu uygulamadan serbest meslek erbapları ile işletme hesabı usulüne göre defter tutan mükelleflerin yararlanması mümkün değildir. Ancak kendi isteğiyle bilanço usulüne göre defter tutan mükellefler uygulamadan faydalanabilmektedir (Bilen, 2008: 72).

3.2. Yenilemenin Zorunlu Olması veya İşletmeyi Yönetenlerce Karar Alınması

Amortismanına tabi iktisadi kıymetin satışı neticesinde oluşan karın yenileme fonunda takip edilebilmesi için satışa konu iktisadi kıymetin yenilenmesinin zaruri olması veya işletmeyi yönetenlerce yenilenmeye dair kararın alınarak bu yönde bir teşebbüse geçilmesi şartı aranır.

Esas itibarıyla işletme tarafından edinilen makine, araç, cihaz gibi tüm sabit kıymetlerin faaliyetlerin sürdürülebilmesinde zorunlu oldukları kabul edilir. Ancak “yenileme fonu” uygulamasında kastedilen zorunluluk, faaliyetin kurucu unsuru niteliğinde olan ve olmazsa olmaz şeklinde nitelendirilebilecek sabit kıymetlerdir (Barlass, 2011: 44).

Hangi hallerde yenilemenin zorunlu olacağına dair kanunda açık bir hüküm yer almamakla birlikte maddenin kanuna konulma amacı dikkate alınarak yorum getirilebilir. Bu bağlamda sabit kıymetin yangın sebebiyle kullanılmayacak kadar hasar görmesi, verimliliği düşürecek ölçüde eskimesi, teknolojik olarak modasının geçmesi gibi haller yenilemeyi zorunlu kılan haller olarak kabul edilebilir (Şeker, 2004: 1213).

Yenilemenin zorunlu olmadığı durumlarda, sabit kıymet satışı neticesinde oluşan karın yenileme fonunda takip edilebilmesi için işletmeyi yönetenlerce karar alınması ve kararın uygulanması için teşebbüste bulunulması şartı aranır. Alınması düşünülen yeni sabit kıymetler için fiyat teklifleri alınması, alınan proforma faturalar veya sipariş mektupları vb. ile yenilenme teşebbüsünde bulunulduğunun kanıtlanması mümkündür (Bilen, 2008: 72).

3.3. Amortismanına Tabi İktisadi Kıymetler İçin Kullanılması

Yenileme fonu uygulamasından yararlanılabilmesi için satışa konu iktisadi kıymetin amortismanına tabi olması şartı aranır. Bu kapsamda boş arazi ve arsalar veya ticari mal niteliğindeki cihazlar ile makineler amortismanına tabi olmadıklarından yenileme fonu uygulamasına da konu edilemezler (Atay ve Atay, 2003: 178).

3.4. İktisadi Kıymetin Aynı Türden Olması

Yenileme fonu uygulaması için aranan şartlardan biri de yeni alınacak iktisadi kıymetin elden çıkarılan ile aynı türden olmasıdır. Diğer bir ifadeyle elden çıkarılan iktisadi kıymetle, yerine alınan iktisadi kıymetin gerçekleştirilen faaliyet kapsamında aynı amaca hizmet etmeleri gerekir. Örneklendirmek gerekirse yenilemek amacıyla satılan demirbaşa bağlı olarak oluşturulan fon, yenilenen bir taşıt için kullanılmayacaktır.

İktisadi kıymetin aynı türden olması elden çıkarılan ile yerine alınan kıymetin birebir aynı olmasını gerektirmemektedir. Nitekim teknolojiye bağlı olarak değiştirilmesi planlanan bir iktisadi kıymet için aranan şart, aynı niteliklere sahip olmasından ziyade faaliyet sürecinde oynadığı rolün aynı olmasıdır (Barlass, 2011: 44).

Yenileme fonu uygulaması için satılan ve yerine alınan iktisadi kıymetlerin aynı sayıda olması şartı aranmaz. Bu bağlamda bir makinenin satışı neticesinde oluşan fon, aynı amaca hizmet etmek üzere alınan iki makinenin amortismanında kullanılabileceği gibi iki makinenin satışı neticesinde oluşan fon yeni alınan bir makinenin amortismanında kullanılabilecektir. Diğer taraftan yenileme fonu uygulamasında alınan iktisadi kıymetin daha önce kullanılmamış olması şartı da aranmaz. Burada önemli olan elden çıkarılan iktisadi kıymetin yerine alınanın, aynı görevi ifa edecek nitelikte olmasıdır (Bilen, 2008: 73).

4. UYGULAMA ÖRNEĞİ

Literatürde Çalışmanın bu bölümünde, taşınmaz satışlarında vergi istisnası ile yenileme fonu uygulamalarının her ikisinden de faydalanan bir işletmenin, muhasebe kayıtlarını göstermek için aşağıdaki hipotetik örnek geliştirilmiştir.

Örnek: X A.Ş. satın alma maliyeti 1.200.000 TL olan ve iki yıldan fazla süreyle aktifinde kayıtlı bulunan binasını yenilemek amacıyla 05.04.2022 tarihinde 5.000.000 TL'ye satmış ve satış bedeli aynı gün işletmenin banka hesabına yatırılmıştır. Bina için ayrılan amortisman tutarı 200.000 TL'dir.

Satışa konu taşınmaz en az iki tam yıl aktifte kayıtlı bulunduğu ve satış bedeli kanunda belirtilen süre zarfında tahsil edildiğinden kazanç, istisna kapsamında değerlendirilecek ve kazancın %50'lik kısmı kurumlar vergisi matrahına eklenmeyecektir. Kalan %50'lik kısım ise yenileme fonu uygulaması kapsamında

pasifte bir fon hesabına alınarak en fazla üç yıl süreyle bu hesapta tutulabilecektir. Ayrıca elde edilen kazanç için KDV istisnasından da faydalanılabilecektir. Bu bilgilere göre binanın satış kaydı aşağıdaki gibi olacaktır.

05/04/2022			
102 BANKALAR		5.000.000	
(-) 257 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR		200.000	1.200.000
252 BİNALAR			2.000.000
679 DİĞER OLAĞANDIŞI GELİR VE KAR.			
679.01. İstisna Kazanç			2.000.000
549 ÖZEL FONLAR			
549. 01. Yenileme Fonu			
Taşınmaz satışı	/		

Dönem sonu işlemleri sırasında 679 no.lu hesapta takip edilen tutar 690 no.lu hesaba aktarılmak suretiyle aşağıda gösterilen kayıt ile kapatılacaktır.

31/12/2022			
679 DİĞER OLAĞANDIŞI GELİR VE KAR.		2.000.000	
679.01. İstisna Kazanç			2.000.000
690 DÖNEM KARI VEYA ZARARI			
İstisna kazancın dönem karına aktarılması	/		

31/12/2022			
690 DÖNEM KARI VEYA ZARARI		2.000.000	
692 DÖNEM NET KARI VEYA ZARARI			2.000.000
Dönem karının dönem net karına aktarılması	/		

Gelir tablosu hesabında takip edilen net kar, aşağıdaki kayıt ile bilanço hesabına aktarılacaktır.

31/12/2022			
692 DÖNEM NET KARI VEYA ZARARI		2.000.000	
590 DÖNEM NET KARI			2.000.000
Net karın bilanço hesabına aktarılması	/		

Takip eden dönemde ilgili tutar, aşağıdaki kayıt ile 570 no.lu hesaba aktarılacaktır.

01/01/2023			
590 DÖNEM NET KARI		2.000.000	
570 GEÇMİŞ YIL KARLARI			2.000.000
Net karın geçmiş yıl karları hesabına aktarılması	/		

2023 yılında kazanç istisnasına konu tutar, kurumlar vergisi beyannamesi verilmeden önce aşağıdaki kayıt ile fon hesabına alınacaktır.

/		
570 GEÇMİŞ YIL KARLARI	2.000.000	
549 ÖZEL FONLAR		2.000.000
549.02. İstisna Kazanç		
İstisna kazancın fon hesabına alınması		
/		

Fon hesabına alınan tutar beş yıllık süre zarfında sermayeye ilave dışında hesaptan çekilemeyecektir.

01.05.2023 tarihinde fondaki tutarın tamamının sermayeye ilave edildiği varsayılırsa muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır.

01/05/2023		
549 ÖZEL FONLAR	2.000.000	
549. 02. İstisna Kazanç		2.000.000
500 SERMAYE		
İstisna kazancın sermayeye ilave edilmesi		
/		

15.01.2024 tarihinde 10.000.000 TL %18 KDV'ye, satılan binanın yerine yenisi alınmış ve alış bedeli işletmenin banka hesabından ödenmiştir.

15/01/2024		
252 BİNALAR	10.000.000	
191 İNDİRİLECEK KDV	1.800.000	
102 BANKALAR		11.800.000
Taşınmaz alış		
/		

Alınan bina için ilk yıl 200.000 TL amortisman ayrılmıştır.

31/12/2024		
549 ÖZEL FONLAR	200.000	
549.01. Yenileme Fonu		200.000
(-) 257 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR		
Yenilenen bina için amortisman ayrılması		
/		

Fondaki tutar bitene kadar yeni binanın amortismanı, gider olarak kaydedilmeyecek ve fondan mahsup edilecektir. Fondaki tutarın bitmesiyle birlikte ayrılan amortismanlar gider olarak kaydedilecektir.

5. SONUÇ

Kurumlar en az iki tam yıl aktiflerinde bulundukları taşınmazlarını satmaları sonucu oluşan kazançlarının %50'sini kurumlar vergisi matrahlarından indirebilmektedirler. Ancak kazancın istisna kapsamında değerlendirilebilmesi için mükelleflerin, istisnaya konu kazancı beş yıl süreyle pasifte özel bir fon hesabında tutma ve sermayeye ilave dışında herhangi bir nedenle bu hesaptan çekmeme şartını yerine getirmeleri gerekir. Diğer taraftan kurumların ticari amaçla değil, faaliyetlerini yürütmek amacıyla kullandıkları taşınmazları istisna kapsamındadır. Bu taşınmazların satışı suretiyle gerçekleşen devir ve teslimler ayrıca KDV'den ve satış kaynaklı düzenlenen kağıtlar da damga vergisinden müstesnadır.

Bilanço usulüne göre defter tutan mükellefler, zaruri bir sebeple veya yönetimin aldığı karar doğrultusunda amortismanına tabi taşınmazlarını yenilemek amacıyla satmaları neticesinde oluşan kazançlarını, üç yıl süreyle bilançonun pasifinde bir fon hesabında tutmak suretiyle vergi ertelemesi imkânından yararlanabilmektedirler.

Mükelleflerin, taşınmaz satışlarında hem vergi istisnası hem de vergi ertelemesi uygulamalarından bir arada yararlanma imkânı da bulunmaktadır. Her iki uygulamadan da faydalanmak isteyen mükellef, satış kazancının %50'lik kısmını kurumlar vergisi matrahından indirerek, %50'lik kısmını ise yenileme fonu olarak kaydederek hem vergi istisnasından hem de vergi ertelemesinden faydalanabilmektedir.

Vergi istisnası ve vergi ertelemesi uygulamaları ile işletmede oluşturulan fonların, vergi olarak işletme dışına çıkmaması veya gecikmeli olarak çıkması sağlanarak işletmenin kullanabileceği bir kaynak oluşturulmaktadır. Bu kaynak işletme etkinliğini ve verimliliğini artırma, mali yapıyı güçlendirme, devamlılığı sağlama ve büyüme gibi amaçlarla kullanabileceğinden işletmeler için önemlidir.

Yazar Katkı Oranı Beyanı

Çalışma Derya ÖNOC AK tarafından hazırlanmıştır.

Çatışma Beyanı

Çalışmada yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Destek Beyanı

Bu çalışma için herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA

- Atay, T. ve Atay, H. (2003). Yenileme Fonu Uygulamasında Üç Yıllık Kullanılma Süresinin Başlangıcı ve Bitişi Sorunsalı-II, E Yaklaşım Dergisi, 110, <https://portal.yaklasim.com/makale/2003-5/yenileme-fonu-uygulamasinda-ozellik-arzeden-hususlar-ii?term=yenileme%20fonu> (Erişim Tarihi, 10 Kasım 2022).
- Barlass, T.İ (2011). Türk Vergi Hukukunda Yenileme Fonu, Prof. Dr. Sadık Kırbas'a Armağan. Ed. Koçak, M. ve Teker, S., Es Yayınları, İstanbul.
- Bilen, C. İ. (2008). Amortismanına Tabi İktisadi Kıymetlerle İlgili Özel Haller: Satış, Yenileme Fonu ve Sigorta Tazminatı, Vergi Dünyası Dergisi, Aralık, 68-83.
- https://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/Gerekciler/5520_Sayili_Kanun.pdf (Erişim Tarihi, 20 Aralık 2022).
- Koca, A. (2012). Taşınmazlar ve İştirak Hisseleri ile Kurucu Senetleri, İntifa Senetleri ve Rüşhan Hakları Satış Kazancı İstisnası, E-Yaklaşım Dergisi, 232, <https://uye.yaklasim.com/MagazineContent.aspx?ID=13881>, (Erişim Tarihi, 18. Kasım 2022).
- Kuşçu, S. (2014). Taşınmaz ve İştirak Hisselerinin Satışlarına İlişkin Özellik Arz Eden Durumlar, Vergi Raporu Dergisi, 175, 22-33.
- Küçük, E. (2015). Sabit Kıymet Yenileme Fonu Uygulamasının Finansal Raporlama Açısından Değerlendirilmesi, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 11(24), 155-180.
- MHUD (Maliye Hesap Uzmanları Derneği). (2011). Beyanname Düzenleme Kılavuzu, MHUD Yayınları, İstanbul.
- Nazal, E. (2011). İstisna Kapsamındaki İştirak Hissesi ve Gayrimenkul Satış Kazancının Kısmi Bölünme Kapsamında İşletmeden Çekilmesi, Vergi Dünyası Dergisi, 362, 95-99.
- Onat, Ö. (2019). Kurumların Taşınmaz ve İştirak Hisselerinin Kurumlar Vergisi Kanunu'nun Madde 5/1-e ve Madde 5/1-f Kapsamında Satışına Yönelik İstisnalar. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Şeker, S. (2004). Dönem Sonu İşlemleri 4. Cilt, Yaklaşım Yayınları, Ankara.
- 1 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği, Resmî Gazete Tarihi: 3/04/2007, Resmî Gazete Sayısı: 26482.
- 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu, Resmî Gazete Tarihi: 10/1/1961, Resmî Gazete Sayısı: 10703.

3 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği, Resmî Gazete Tarihi: 20/11/2008, Resmî Gazete Sayısı: 27060.

3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, Resmî Gazete Tarihi: 2/11/1984, Resmî Gazete Sayısı: 18563.

4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu, Resmî Gazete Tarihi: 8/12/2001, Resmî Gazete Sayısı: 24607.

488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu, Resmî Gazete Tarihi: 11/07/1964, Resmî Gazete Sayısı: 11751.

5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, Resmî Gazete Tarihi: 21/6/2006, Resmî Gazete Sayısı: 26205

HASTANELERDE MODERN MALİYETLEME YÖNTEMLERİNİN
UYGULANABİLİRLİĞİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA: AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ

A RESEARCH ON THE APPLICABILITY OF MODERN COSTING METHODS IN
HOSPITALS: AFYONKARAHİSAR CASE

Emine ARSLAN ^{a*}, Mehmet Kemalettin ÇONKAR ^b

*a** Sorumlu Yazar, Öğr.Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi, earslan@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2213-0493.
b Prof.Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, conkar@aku.edu.tr , ORCID: 0000-0001-5378-3801

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihi: 12.09.2022
Gönderilme Tarihi: 24.01.2023
Düzenleme Tarihi: 24.01.2023
Kabul Tarihi: 12.03.2023

Anahtar Kelimeler:
Hastane, Modern Maliyetleme
Yöntemleri, Kaynak Tüketim
Muhasebesi, Hedef
Maliyetleme
Jel Kodları: M40-M49-I19

MAKALE TÜRÜ

BENZERLİK/ PLAGIARİZM

Ithenticate: %4

ARTICLE INFO

Article history:
Received: 12.09.2022
Revised: 24.01.2023
Accepted: 12.03.2023

Keywords: Hospital, Modern
Costing Methods, Resource
Consumption Accounting,
Target Costing
Jel Codes: M40-M49-D61

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Afyonkarahisar ilinde faaliyet gösteren hastanelerin, modern maliyetleme yöntemlerinden kaynak tüketim muhasebesi ve hedef maliyetleme yöntemlerine olan bakışını ve hastanelerde uygulanabilirliği konusundaki görüşlerini belirlemektir. Bu amaçla anket formu hazırlanmıştır. İl genelinde faaliyet gösteren tüm hastanelerin muhasebe işlemlerinden sorumlu yöneticilerle yüz yüze görüşülmüş ve anket formunun doldurulması istenilmiştir. Toplanan veriler SPSS 23 programında analiz edilmiş, frekans tabloları ve çapraz tablolar (crosstabs) hazırlanmıştır. Çalışma sonucunda kaynak tüketim muhasebesi ve hedef maliyetleme yöntemlerinin hastanelerde uygulanabileceği ancak çoğu hastanede yeterli sayı ve nitelikte personel olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca hastanelerin sundukları hizmetin maliyetini bilmek istedikleri ve bu konuda çaba gösterdikleri, hizmet maliyetini bilmenin yönetimin başarısını artıracaklarını düşündükleri söylenilebilir.

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the point of view of the hospitals operating in Afyonkarahisar province on resource consumption accounting and target costing methods, which are among the modern costing methods, and their views on their applicability in hospitals. To this end, a questionnaire form was prepared. Face-to-face interviews were held with the managers responsible for accounting operations of all hospitals operating throughout the province and they were asked to fill out the questionnaire. The collected data were analyzed in SPSS 23 program then frequency tables and cross tables (crosstabs) were prepared. Based on the findings, it has been determined that the resource consumption accounting and

target costing methods of hospitals can be applied in hospitals, but there are not enough number and qualified personnel in many hospitals. In addition, it can be said that hospitals want to know the cost of the service they provide and they make an effort in this regard, and they think that knowing the cost of the service will increase the success of the management.

1. GİRİŞ

Teknolojide meydana gelen hızlı değişim, küreselleşmenin etkisi, üretim sistemlerinde meydana gelen değişiklikler maliyet muhasebesini de etkilemiştir. Artan rekabet koşulları işletmelerin hayatta kalabilmek için yeniliklere açık olmasını ve maliyet verilerinden maksimum fayda sağlayacak şekilde yeniden yapılanmalarını gerektirmektedir. İşletmeler, zorlu rekabet koşullarında ayakta kalabilmek için hem mevcut üretim sistemlerinde hem de kullandıkları teknolojilerde yeniliğe gitmişlerdir. Giderek daha fazla beklenti içerisinde olan müşterileri memnun etmek ve ürün kalitesini artırmak için bu yenilikler kaçınılmazdır.

Küreselleşmenin etkisinde kalan işletmeler, rekabet koşullarına uyum sağlayabilmek amacıyla üretim sistemlerine ve teknolojilerine daha fazla önem vermişlerdir. İşletmelerin müşteri beklentilerine uygun, kaliteli ürünler üretebilmeleri için yüksek seviyede otomasyon ile esnek üretim sistemine sahip bir üretim sistemi tesis etmeleri gerekir (Gersil, 2007: 108). İşletmelerin üretim sistemlerinde ve teknolojilerinde meydana gelen değişiklikler, paralelinde maliyet muhasebesi uygulamalarını da değiştirmiştir. Örneğin, üretim basit bir halden aşamalı bir hale geçtiğinde maliyet muhasebesi hesaplamalarında da safha maliyet yönteminin uygulanması ihtiyacı doğmuştur (Yükçü ve Atağan, 2012: 64). Dolayısıyla üretim sistemlerinde ve teknolojide meydana gelen değişiklikler maliyet muhasebesine de etki etmiştir.

İşletmelerin rekabet koşullarına dayanabilmesi ve hedeflerine ulaşabilmesi için maliyet yönetimine önem vermesi gerekir. Artık işletmeler istediği ürünü istediği fiyattan satabileceği mantığını bırakmalı, istediği kâr elde edebilmesi için bu malı hangi maliyetle üretmesi gerektiğine odaklanmalıdır (Alkan, 2001: 179) İşletmenin temel amacı olan kâr maksimizasyonu ancak maliyet yönetimi sayesinde gerçekleştirilebilir (Apak vd, 2012: 528). Giderlerin kontrolünün yapılması, incelenmesi ve analiz edilmesi için maliyet muhasebesinin ürettiği verilere ihtiyaç vardır ve ileriye dönük tahminler yapılabilmesi içinde bu veriler kullanılmaktadır (Yılmaz, 2008: 42).

Amacı kâr elde etmek olsun veya olmasın işletmelerin geleceğe yönelik stratejiler geliştirilmesi, planlamalar yapması, mevcut kaynaklarını iyi değerlendirmesi ve giderlerini kontrol altına alması için maliyet muhasebesi sisteminin ürettiği verilere ihtiyacı vardır. Bütün bunlar elbette rekabetin arttığı sağlık sektörü için de geçerlidir. Ancak sağlık sektörü diğer hiçbir sektöre benzememektedir ve konu insan sağlığı olduğunda maliyetler göz ardı edilebilmektedir. Hem kamu hem de özel sektör tarafından yürütülen sağlık hizmetinde amaç kâr elde etmek olmasa bile, hasta memnuniyeti dikkate alınarak hizmetin sunulması ve sunulan hizmetin sürdürülebilir olması için maliyet muhasebesi sisteminin kurulması, kararalma mekanizması için veri üretmesi gerekir. Bu nedenle çalışmada kaynaklara odaklanan Kaynak Tüketim Muhasebesi (KTM) yöntemi ve müşteri beklentilerini dikkate alarak kâr maksimizasyonuna odaklanan Hedef Maliyetleme (HM) yönteminin, sağlık sektöründe uygulanabilirliği araştırılmıştır.

Modern maliyetleme yöntemlerinin sağlık sektöründe uygulanabilirliği Bekçi ve Özal (2010), Çarıkçı ve Durmuş (2017) ve Çil Koçyiğit vd. (2019) tarafından araştırılmıştır. Ancak bu çalışmalarda KTM yöntemi araştırmaya dahil edilmemiştir. Bu nedenle hastanelerde bu yöntemin uygulanabilirliğine yönelik bir araştırmaya ihtiyaç olduğu düşünülmüştür. Çalışma Türkiye’de faaliyet gösteren hastanelerde KTM yönteminin uygulanabilirliğini araştıran ilk çalışmadır.

KTM yöntemi birim maliyetlerin hesaplanmasına yönelik bir yöntem olup aynı zamanda kaynakları da inceleyen, atıl kapasiteyi tespit eden ve üretime dahil edilmesini önemseyen bir yöntemdir. HM yöntemi ise stratejik kâr planlaması yapan, maliyetlerin azaltılması, kalitenin korunması ve sürekli iyileştirmelerin yapılmasına odaklanan bir yöntemdir. Dolayısıyla bir işletmede, bu iki yöntem birlikte kullanılabilir. Bu nedenle çalışmada HM yönteminin de hastanelerde uygulanabilirliği araştırılmıştır. Çalışmanın evreni verilere ulaşılabilirliği nedeniyle Afyonkarahisar’da faaliyet gösteren tüm hastanelerdir.

2. HASTANELERDE MALİYET YÖNETİMİ

Gelir ve giderler işletmenin başarısını etkileyen en önemli değişkenlerdir. Günümüz rekabet ortamında gelirlerin istenildiği gibi artırması pek mümkün değildir. İşletme yöneticilerinin elinde kalan en önemli değişken giderlerdir. Bu nedenle her işletmenin üretim sistemine uygun bir maliyet sistemi kurması ve sistemden aldığı verilerle işletmesini yönetmesi gerekir (Acar vd, 2004: 101). Kurulan maliyet muhasebesi sistemi üretilen mal veya hizmetin maliyetinin belirlenmesinde, kontrol altına alınmasında, planlama faaliyetlerinin yürütülmesinde ve yönetimin vereceği kararlarda yöneticilere dayanak oluşturmaktadır (Şencer, 2020: 14). Bir işletmenin başarılı olabilmesinin en önemli şartı ürettiği mal ya da hizmetin kendisine olan maliyetini bilmesidir (Ağırbaş ve Mut, 2017: 203). İşletmeler maliyet bilgilerini, birim maliyetlerin tespit edilmesi, maliyetlerin kontrolü ve analizi amacıyla kullanılmaktadır (Sözbilir, 1986: 5-6).

- Birim maliyetlerin belirlenmesi: Yönetime sağlıklı maliyet bilgisi sunulması açısından önemlidir. Ayrıca satış fiyatlarının belirlenmesinde ve maliyetlerin azaltılması konusunda yönetime doğru veri sunarak yardımcı olur.

- Maliyet kontrolü ve analizi: İşletme yönetimi ürettiği mal ya da hizmetin maliyetini ve faaliyetlerinin maliyetini doğru şekilde hesaplayabiliyorsa amaçlarına ulaşacak doğrultuda faaliyetlerini biçimlendirebilir.

Hastanelerde maliyet muhasebesinin temel amacı üretilen hizmetin maliyetinin bilinmesidir. Alpugan ve Haftacı bu amacın yanında verilen hizmet karşılığında ödenecek bedelinin belirlenmesi, giderlerin kontrol edilmesi, yönetsel kararların alınması gibi amaçların da olduğunu belirtmiştir (Yılmaz, 2008: 306). Hastanelerde maliyet muhasebesi sisteminin kurulması halinde yönetim tarafından alınacak kararlarda sistemin katkı sağlaması ve planlamaya yardımcı olması (Yılmaz, 2020: 73), finansal ve idari planlamalara kolaylık sağlaması, düzenli ve sistemli maliyet bilgisi sunması beklenmektedir (İnan, 2001: 1).

Bireyin ve toplumun sağlığının korunması ve sürdürülmesini amaçlayan sağlık hizmetinin en önemli özelliği stoklanamaz oluşu, aynı anda üretilip aynı anda tüketilmesidir. Hasta memnuniyeti ve tedavi süreci kişiden kişiye değişir. Bir hastaya uygulanan tedavi bir diğer hasta için uygun değildir. Dolayısıyla tedavi hizmetinin bir standardı yoktur. Ayrıca hastaneler karmaşık bir organizasyon yapısına sahiptir. Bir doktor hem acil vakalarda hem de ameliyathanede çalışabilir. Dolayısıyla, hizmetin gerektirdiği şekilde personellerin yeri değiştirilebilir.

Ruhsal ve bedensel iyilik anlamına gelen sağlık en temel insani hak olup bu hakkın korunması devletin görevidir. Dolayısıyla sağlık hizmeti bir kamu hizmetidir. Devlet, bu hizmeti kamu hastaneleri aracılığıyla sunmaktadır. Ancak özel hastaneler kâr amacı güderek bu hizmeti sunarken, kamu hastaneleri kâr amacı gütmeyen topluma hizmet ederler. Kamu hastanelerinin faaliyetleri sonucu elde ettiği gelir ve giderleri döner sermaye bütçesinde takip edilmektedir. Hastanelerde bir de kamu bütçesi mevcuttur ki bazı giderleri kamu bütçesi tarafından karşılanmaktadır. Örneğin bir üniversite hastanesinde akademik personel maaşları kamu bütçesinden ödenirken nöbet ücretleri döner sermaye bütçesinden ödenmektedir. Böyle karmaşık bir yapı içerisinde maliyet muhasebesi sisteminin kurulması oldukça zordur, emek ve dikkat gerektirir.

Kamu hastanelerinde yapılacak hizmetler genel olarak yasa ve yönetmelikler kapsamında yürütüldüğü için muhasebe ve raporlama sistemi bu çerçevede şekillenmiştir (Sözbilir,1986: 6-7). 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile kamu kaynaklarının belirlenen amaçlar doğrultusunda etkili, ekonomik ve verimli kullanılması amaçlanmıştır. Ancak kamu hastanelerinde maliyet muhasebesi sistemi oluşturulamamıştır.

Bir kamu hastanesi bile olsa, kıt kaynakların en verimli şekilde kullanılması için maliyet analizine ihtiyaç vardır (Yüksel, 1996:126-127).

3. MODERN MALİYETLEME YÖNTEMLERİNİN HASTANELER İÇİN ÖNEMİ

Günümüzde en çok kullanılan maliyetleme yöntemleri geleneksel maliyetleme yöntemleridir. Belli kısıtlar altında kullanılırsa yöntem doğru sonuçlar vermektedir. Ürün çeşitliliği ve ürünler arasındaki farklılaşma az ve ürünün maliyeti içerisinde direkt aktarılan maliyetler fazla ise geleneksel yöntemler başarılı olacaktır (Arslan, 2017: 53).

Geleneksel maliyetleme yönteminde direkt ilk madde malzeme, direkt işçilik ve genel üretim giderleri olmak üzere üç temel unsur vardır. Ürünün maliyetine direkt olarak yüklenen giderler olduğu gibi ürünle doğrudan ilişkisi olmayan ancak dağıtım işlemi ile ürünlere yüklenebilen giderler de vardır (Palteki, 2004: 23). Geçmişte direkt ilk madde malzeme ve direkt işçilik maliyetleri tek tek ürünlere kadar kolayca izlenebiliyordu. Genel üretim giderlerinin dağıtılmasından kaynaklanan sapmalar çok azdı. Fakat günümüzde pazarlama, dağıtım, mühendislik ve diğer giderleri kapsayan genel üretim giderleri artarken direkt işçiliğin üretim giderlerindeki payı azalmıştır (Cooper ve Kaplan, 1988: 96). Bu nedenle direkt ürüne yüklenemeyen, endirekt gider olarak ifade ettiğimiz genel üretim giderlerinin ürünlere doğru aktarılması gerekir. Teknolojide meydana gelen değişimler sonucunda üretim maliyeti içerisinde endirekt giderlerin payı artmış, geleneksel yöntemlere göre hesaplanan maliyetlerin doğruluğundan şüphe duyulmaya başlanılmıştır.

Tedavi için hastaneye bir hasta başvuru yaptığında o hastaya yapılan işlemlerin faturalandırılması adına hastaya sistem üzerinden kart açılır ve yapılan tüm işlemler, kullanılan ilaç ve malzemeler o karta işlenir. Böylece direkt hasta ile ilgili tüm malzeme ve ilaç gideri tespit edilmiş olur. Hastanelerde direkt ve endirekt personel giderleri de önemli bir gider kalemidir. Bunun yanı sıra elektrik, su, temizlik, yemek, bakım onarım gibi büyük tutarlarda giderlerde mevcuttur. Bu nedenle direkt hastaların tedavisi için kullanılan ilaç ve malzemeler dışında endirekt gider olarak ifade edebileceğimiz bu giderlerin maliyet objelerine doğru aktarılması, tedavi maliyetlerinin doğru hesaplanması açısından önemlidir.

Endirekt giderlerin giderek arttığı günümüz ortamında, daha sağlıklı maliyet bilgisi sonuçlarına ulaşılacak istenmiştir (Kartal vd, 2011). Yeni maliyetleme yöntemi arayışı sonucunda faaliyet tabanlı maliyetleme (FTM) yöntemi ortaya çıkmıştır (Büyükmirza, 2011: 290).

FTM yöntemini diğer maliyetleme yöntemlerinden ayıran özellik, kaynaklar (insan kaynağı ve bilgisayarlar gibi) ve faaliyetler (bir saatlik psikoterapi gibi) arasında nedensel bir ilişkinin kurulmasıdır. Bu nedensel ilişki, üretilen maliyet bilgisinin geleneksel maliyetleme yöntemlerine göre üretilen maliyet bilgisinden daha doğru ve kullanışlı olmasını sağlamaktadır (Yennie, 1999: 26). Ayrıca geleneksel maliyet muhasebesi sistemlerinde, maliyetin oluşmasına neden olan şeyin üretilen mal veya hizmet olduğu varsayılırken, FTM yönteminde ise faaliyetlerin maliyetlere neden olduğu varsayılmıştır (Adamu ve Olotu, 2009: 37). FTM yönteminde genel üretim giderleri geleneksel yöntemde olduğu gibi direkt ürün ya da hizmete değil, önce faaliyetlere daha sonra maliyet sürücüleri aracılığı ile ürün ya da hizmete aktarılmaktadır (Kaçak, 2017:13-14). Zamanla FTM yöntemini uygulayan araştırmacılar yöntemin pek çok eksiği olduğunu ortaya çıkarmıştır. Uygulamanın zaman alması, maliyetli oluşu, değişen şartlara göre güncellenmesinin zor oluşu, en önemlisi de atıl kapasiteyi dikkate almayı araştırmacıları farklı arayışlara yönlendirmiştir (Tutkavul, 2016: 134-135). Ayrıca FTM yöntemini uygulayan pek çok işletme yöntemi dezavantajları nedeniyle kullanmayı bırakmışlardır (Grasso, 2005: 13). Yapılan araştırmalar neticesinde FTM ve Alman maliyet muhasebesi yöntemlerinin avantajlarının bir araya getirilmesi ile KTM modeli geliştirilmiştir (Weber ve Clinton, 2004:1).

İşletmeler gelir elde etmeden önce maliyetlere katlanmak zorundadır. Peki, maliyetlere neden olan şey nedir? Son yıllarda farklı yönetim muhasebesi teknikleri bu soruya farklı cevaplar vermiştir. FTM yöntemi faaliyetlere odaklanırken, yalın muhasebe yöntemi değer akışına, kısıtlar teorisi ise kısıtlamalara veya dar noktalara odaklanmıştır. KTM yönteminde ise kaynaklar tüm maliyetlerin nedenidir. İşletmede bir faaliyeti durdurmak, o maliyeti yapmanızı ortadan kaldırmaz (White, 2009: 64-65). Hastanelerde hizmetin devam etmesi için personele ihtiyaç vardır. Sağlık hizmeti yani faaliyeti durdurmak hastanenin giderlerini ortadan kaldırmaz. Maliyetin ana nedeni personel kaynağıdır. Bu kaynağı ortadan kaldırmadan veya azaltmadan maliyetlerde bir azalma olmaz. Maliyetleri azaltmak için kaynaklara odaklanmak gerekir.

KTM yöntemini, FTM yönteminden ve geleneksel hacim tabanlı maliyetleme yöntemlerinden ayıran en önemli özellik atıl kalan kaynakları dikkate almasıdır (Tse ve Gong, 2009: 41). Yöntem, atıl kapasiteyi belirler ve yönetilmesi için gerekeni yapar. İşletme kapasitesinin uygun şekilde planlanmaması atıl kapasitenin oluşmasına neden olur. KTM yöntemi kapasite maliyetlerinin yönetilmesine önem vermektedir (Köse ve Ağdeniz, 2015: 52).

Geleneksel maliyetleme yönteminde kaynaklar direkt maliyet objesi ile ilişkilendirilirken, KTM yönteminde öncelikle kaynak havuzlarında toplanır. Ayrıca amortisman giderlerinin maliyet objelerine aktarılması sırasında geleneksel maliyetleme yönteminde tarihi maliyetler kullanılırken, KTM yönteminde yerine koyma maliyetleri üzerinden hesaplamalar yapılır (Gutnu, 2018: 68).

İşletmeler maliyet bilgilerini, hedeflerine ulaştıracak şekilde kullanmak istiyorlarsa sağlıklı, güvenilir ve en güncel bilgiyi sunan KTM yönteminden faydalanabilirler. Artık hastanelerin klasik bakış açısını bırakması, kaynaklarını en etkili şekilde kullanması, diğer hastanelerle rekabet edebilmesi, sağlık turizmine önem vermesi, maliyetlerini kontrol altına alırken personellerini de memnun etmesi ve hedeflediği kâra ulaşması gerekir.

Hastanelerin hasta beklentileri doğrultusunda verecekleri hizmeti düşük maliyetle ve istedikleri kâr marjında sunabilmeleri için hizmetin planlama aşamasından itibaren tüm süreci gözden geçirmeleri gerekir. Yöneticilerin, hasta beklentilerine uygun hizmeti istenilen kârlılıkta verebilmeleri için HM yöntemini kullanmaları avantaj sağlayacaktır (Ceran ve Özdemir: 453). HM, artan rekabet ortamında müşteri beklentilerine uygun tasarımda doğru ürünlerin üretilmesi için yönetime yardımcı olmaktadır. Rekabetin sağlanması ürünün yeniden tasarlanması yoluyla maliyetleri azaltma ve ürün geliştirme fırsatlarını tanımlayan stratejik bir planlama aracıdır (Amara, 1998: 2-3).

HM yöntemi bir firmanın istediği kârı elde edeceği ürünleri tasarlaması mantığına dayanır. Eğer ürün, firmanın beklediği kârı elde etmesine uygun değilse ya o ürünün üretilmesi terk edilmeli ya da tasarımı istenilen kârı elde edecek şekilde değiştirilmelidir (Amara, 1998: 3). Sağlık hizmetlerinde de maliyetlerin düşürülmesi için benzer yöntemlerin uygulanması gerekir. Özellikle sağlık işletmesi sayısının günden güne arttığı bir ortamda yöneticilerin fark yaratacak yöntemler geliştirmesi gerekecektir.

HM, müşteri ihtiyaçlarını karşılayacak ürün ya da hizmetin özelliklerini tespit etmeye çalışır. Bu aşamada müşteri bilgileri, anketler gibi dış kaynaklardan bilgi toplanır. Toplanan bu bilgilere göre ürün ya da hizmet ile ilgili hedef bir satış fiyatı belirlenir. Daha sonra firmanın uzun vadeli stratejilerine uygun bir hedef kâr belirlenir. Böylece hedef maliyete ulaşılmış olur. Hedef fiyat ile hedef kâr arasındaki fark hedef maliyettir. Belirlenen hedef maliyet, ürünün fonksiyonel kategorilerine, daha sonra bileşenlerine ya da parçalara ayrılır. Amaç hedef maliyete uygun bir tasarım geliştirmektir (Ax vd. 2008: 93-94).

HM, mal veya hizmet üreten işletmelerin üretim maliyetleri için belirli hedefler geliştirdiği bir süreçtir. Hedef maliyetler istenen kâr marjına, öngörülen satış fiyatına ve ürünün ne kadara mal olacağına dair tahminlere dayanmaktadır. Kısaca (Ellram, 2000: 39),

Hedef Maliyet = Tahmini Satış Fiyatı - İstenen Kar Marjı'dır.

Sağlık sektörü günden güne rekabetin arttığı, sağlık turizminin öneminin fark edildiği bir sektördür. Bugün ülkemize dünyanın her yerinden saç ekimi, diş tedavisi, göz için lazer uygulamaları ya da tüp bebek tedavisi gibi pek çok alanda tedavi almak için hastalar gelmektedir. HM yöntemi gerek hastanelerin gerekse daha küçük sağlık işletmelerinin rekabet üstünlüğünü sağlamaları açısından önemli bir yöntemdir.

4. LİTERATÜR

Hastanelerde maliyet yöntemlerine yönelik çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı uygulama şeklinde (Sözbilir, 1989; Özkan, 2003; Çam ve Karasioğlu, 2008; Kısakürek, 2010; Ağırbaş vd, 2012; Yeginboy ve Yüksel, 2015) bir kısmı ise araştırma olarak (Bekçi ve Özal, 2010; Çarıkcı ve Acar, 2017; Çil Koçyiğit, 2017; Çil Koçyiğit vd., 2019) yapılmıştır.

KTM yöntemi ile ilgili yapılan çalışmaları iki başlık altında toplayabiliriz. Bunlardan ilk grubu araştırmacıların yöntemi anlamaya ve diğer yöntemlerden farkını ortaya koymaya yönelik çalışmalarıdır. Bu çalışmalarda genel olarak yöntemin çıkış noktası ortaya koyulmuş, yöntemin temelini oluşturan Alman maliyet muhasebesi yöntemi ve FTM yöntemi anlatılmıştır. Yöntemin dayandığı temeller, ilkeleri ve kaynaklara olan bakışı açıklanmış, geneleksi maliyetleme, FTM ve zamana dayalı faaliyet tabanlı maliyetleme (ZDFTM) yöntemlerinden farkları ortaya koyulmuştur (Tse ve Gong, 2009; Perkins ve Stovall, 2011; Balakrishnan vd., 2012; Cengiz, 2012; Aktaş, 2013; Erkuş vd., 2014; Elmacı ve Tutkavul, 2015; Elshahat, 2016; Dönmez ve Başçıl, 2017; Karaca ve Küçük, 2017; Tanış ve Demircioğlu, 2017; Sözen, 2017; Yılmaz ve Ceran, 2017; Baltacıoğulları, 2018; Şener, 2018; Al Nafaa ve Amarah, 2019; Seylan ve Altınbay, 2019). Bu çalışmaların bazılarında ürün ya da hizmetin maliyeti farklı yöntemlerle belirlenmiş, yöntemler arasındaki fark ortaya koyulmuştur. Yapılan bu çalışmalar yol gösterici çalışmalar olup, bu yöntemleri uygulamak isteyen işletmeler açısından örnek teşkil etmektedir ve literatürde önemli bir yere sahiptir.

Yapılan çalışmaların ikinci grubu ise KTM yöntemi ile entegre olarak kullanılacak yöntemleri belirlemeye yöneliktir. Al-Qady ve El-Helbawy (2016) KTM ve HM yönteminin birlikte nasıl kullanılacağını araştırmıştır. Bu iki yöntemin birlikte kullanılması farklı tasarımlar için kullanılacak kaynakların belirlenmesi ve alternatif tasarımların maliyetinin ortaya koyulması açısından önemlidir. Bu çalışmalar aynı zamanda sürekli iyileştirmenin bir parçası olarak ürün maliyetlerini azaltmaya katkı sağlamaktadır. Ancak KTM yönteminin diğer yöntemlerle entegre edilmesi konusunda yapılan sadece bu çalışma vardır. Araştırmacılar için yeni bir konu olan KTM ile ilgili ilerleyen zamanlarda farklı çalışmalar yapılabilir. Literatürde FTM yöntemi ile HM yönteminin birlikte kullanımına yönelik çalışmalar daha fazladır. Örneğin Köse ve İrak 2015 yılında bir gemi tersanesinde yaptığı çalışmada, yönetim tarafından maliyetlerin daha etkin kullanılması amacıyla bu iki yöntemi birlikte kullanmıştır.

KTM yönteminin uygulanabilirliğini Wang vd. (2009) ile Ahmet ve Moosa (2011) eğitim kurumlarında, Inanlou vd. (2014) bir otomotiv şirketinde, Ergül Kurtlu (2016) bir silah fabrikasında, Al-Rawi ve Al Hafiz (2018) ticari bankalarda, Ögünç ve Tekşen (2018) bir tuğla fabrikasında, Gerekan (2021) ise dijital baskı sektöründe araştırmıştır.

KTM yönteminin sağlık sektöründe uygulanması üzerine de çalışmalar mevcuttur. Özyapıcı (2012) Kıbrıs Magusa Yaşam hastanesinde safra kesesi ve laporoskopik safra kesesi ameliyat maliyetlerini KTM yöntemini uygulayarak hesaplamıştır. Şener (2018) ise genel cerrahi servisindeki ameliyatları KTM, FTM ve geleneksel maliyetleme yöntemine göre hesaplamıştır. Al-Nafaa ve Amarah (2019) KTM ve geleneksel maliyetleme yöntemini Suudi Arabistan'da bir hastanede uygulamışlardır.

HM yöntemi Japonya'dan doğan bir yöntemdir. İlk defa Toyota'da uygulanmıştır. Bu nedenle literatürdeki araştırmaların büyük bir çoğunluğu otomotiv sektörü ile ilgili çalışmalardır (Monden ve Hamada, 1991; Cooper ve Slagmulder, 1997; Albright, 1998; Bonzemba ve Okano, 1998; Swenson vd, 2003; Okano, 2005; Altınbay, 2006; Baharudin ve Jusoh, 2015; Stadtherr ve Wouters, 2021). Bunun yanında farklı sektörlerde de yöntemin uygulanabilirliği araştırılmıştır. Hergeth (2002) tekstil ve hazır giyim sektöründe, Doğan ve Hatipoğlu (2004) Niğde'de ki üretim işletmelerinde, Ahmadov (2006) Kayseri'de mobilya imalatçılarında, Gopalakrishnan vd. (2007) ABD'de el sabunu üreten bir firmada, Zengin ve Ada (2010) bir imalat işletmesinde, Karahan (2018) halı işletmesinde, Koçak (2020) ise Aydın'da incir üreten bir işletmede HM yöntemini uygulamıştır. Dekker ve Smidt (2003) ise ismi HM olmasa da Hollandalı imalat işletmelerinin bu yöntemle benzer bir yöntemi uyguladığını düşünerek, 32 imalat firmasında araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda 19 imalat işletmesinin ismi HM yöntemi olarak ifade edilmese de aslında HM yöntemini uyguladıklarını tespit etmiştir.

Hizmet sektöründe yapılan çalışmalar, genellikle otelcilik ve sağlık işletmelerinde yapılmıştır. Nubin (2006) bir otel odası üzerinden HM yönteminin nasıl uygulanacağını göstermiştir. Çolak (2018) ise her şey dâhil sistemini uygulayan bir otelin bu yöntemi nasıl uygulayacağını göstermiştir. HM yöntemini De Lima vd. (2010) karaciğer nakli yapan Portekiz'deki bir hastanede, Ceran ve Özdemir (2013) ise bir diyaliz merkezinde uygulamıştır.

Hastanelerde maliyet muhasebesi çalışmaları kapsamında gerek geleneksel maliyetleme gerekse modern maliyetleme yöntemleri ile ilgili pek çok araştırma yapılmıştır. Halen faaliyetini sürdüren hastanelerin çok büyük bir çoğunluğunda maliyet muhasebesi sistemi mevcut değildir. Ancak günden güne maliyet bilgilerinin önemi hastane yönetimleri tarafından anlaşılmaya başlanmıştır. Hastanelerde maliyet bilgilerinin ne şekilde kullanıldığını göstermek amacıyla Ayoob Ghareeb (2010) yaptığı çalışmada özel bir hastanede tüp bebek ameliyatlarının maliyetlerini hesaplamıştır. Hastanelerin kompleks yapısı nedeniyle maliyetlerin belirlenmesinde zorluklar yaşanabileceği ve maliyetleme sistemlerinin hastanelerde geliştirilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Özkan (2003) hastanelerde safha ve sipariş maliyetleme yaklaşımı şeklinde iki temel maliyetleme yaklaşımı olduğunu ancak tek başına bu yöntemlerden birini kullanmanın yeterli olmadığını belirtmiştir. Her iki yöntemin birlikte kullanılmasından doğan melez bir maliyetleme yönteminin hastaneler için daha uygun olacağı ifade edilmiştir. Yiğit ve Ağırbaş (2004), hastanelerde kapasite kullanım oranının maliyetlere etkisini Tokat Doğum ve Çocuk Bakımevi Hastanesi Çocuk Servisi'nde araştırmıştır. Araştırma sonucunda hastanedeki maliyetlerin %68'inin sabit, %32'sinin değişken maliyetlerden oluştuğu sabit maliyetlerin yüksek olmasının birim maliyetleri etkilediğini ifade edilmiştir. Kapasite kullanım oranını etkileyen faktörlerin bilinmesinin yönetime etkili bir yatak

planlaması konusunda yardımcı olabileceği gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Çil Koçyiğit (2017) Ankara’da faaliyet gösteren 27 hastanenin hangi maliyet muhasebesi yöntemini uyguladığını araştırmıştır.

Bu çalışmaların yanı sıra modern maliyetleme yöntemlerinin hastanelerde uygulanabilirliğine yönelik çeşitli araştırmalar da yapılmıştır. Çalışmaların bazıları stratejik maliyet yönetimi kavramı içerisinde yer almıştır. Bu yaklaşım muhasebe bilgilerinin işletme stratejilerinin geliştirilmesi ve uygulanmasının kolaylaştırılmasını amaçlamaktadır. Bekçi ve Özal (2010), stratejik maliyet yönetiminin hastanelerde uygulanıp uygulanamayacağını tespit etmek amacıyla Burdur, Isparta ve Antalya bölgesindeki toplam 24 hastaneyi çalışma kapsamına almıştır. Bu hastanelerin 17 tanesi çalışmaya katılmıştır. Hastane yöneticilerinin karar alırken çoğunlukla mali tablolara bakarak karar aldıkları, stratejik maliyetleme yöntemlerinin hastaneler için uygun olmadığı, bunun yanında tam zamanında üretim ve toplam kalite yöntemlerinin uygulanabilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer bir çalışma Çil Koçyiğit vd. (2019) tarafından yapılmış, bu kez stratejik maliyetleme yöntemlerinin uygulanabilirliği Ankara’da faaliyet gösteren 35 özel hastane yöneticileri ile görüşülerek tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda hastanelerin muhasebe bilgilerinden yararlanarak stratejik kararlar aldığı, hastanelerde stratejik maliyet yönetim bilincinin geliştiği, yöneticilerin bu yöntemlerin uygulanmasına olumlu baktığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kamu hastaneleri yöneticilerinin modern maliyetleme yöntemlerine bakış açısını belirlemeye yönelik Çarıkçı ve Acar (2017) tarafından yapılan çalışmada ise 70 kamu hastanesi yöneticisinin görüşü incelenmiştir. İnceleme sonucunda yöneticilerin genel olarak modern maliyetleme yöntemlerinden haberdar oldukları, bazı katılımcıların hastanelerde bu yöntemleri uygulanabilir görürken bazı katılımcıların ise kısmen uygulanabilir görüşünde oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

5. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ VE BULGULAR

Bu araştırma ile Afyonkarahisar ilinde faaliyetini sürdüren hastanelerin, modern maliyetleme yöntemlerinden KTM ve HM yöntemlerinin hastanelerde uygulanabilirliği konusundaki görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla anket formu hazırlanmıştır. Anket formunda anketi dolduracak yöneticilerin demografik özelliklerini ve hastanenin mevcut maliyet muhasebesi sistemini belirlemeye yönelik sorular ile KTM ve HM yöntemleri ile ilgili görüşlerini tespit etmeye yönelik sorular mevcuttur. Anket formunun hazırlanmasında Bekçi vd. (2010), Çarıkçı (2014) ve Çil Koçyiğit vd. (2019) çalışmalarından faydalanılmıştır.

Araştırma kapsamına Afyonkarahisar’daki tüm hastaneler dâhil edilmiştir. İl genelinde kamu hastanelerine bağlı 18 tane hastane bulunmaktadır. Bu hastanelerin 9 tanesi kamu hastanelerine bağlı hastane iken diğer 9 tanesi entegre hastane olarak ifade edilen; mutemetlik, tahakkuk gibi birimlerin olmadığı, muhasebe kayıtlarının tek bir merkezden yürütüldüğü hastanelerdir. Bu nedenle entegre 9 hastaneyi temsilen bu hastanelerin muhasebe işlemlerini yürüten, merkezdeki departmanla görüşülmüştür. Ayrıca ilde bir üniversite hastanesi, 1 tanesi özel dal hastanesi olmak üzere toplam 3 tane özel hastane mevcuttur. İl genelindeki tüm hastaneler, yatak kapasitesi sınırı koyulmaksızın araştırma evrenine dâhil edilmiştir. Ayrıca üniversite ve kamu hastanelerine bağlı dış tedavisi yapan iki merkez de araştırma kapsamına alınmıştır. Böylece araştırmanın evreni 24 hastaneden oluşmuştur. Ancak entegre 9 hastaneyi temsilen bir birimden anketi cevaplandırması istenildiği için evrendeki hastane sayısı 16 olarak kabul edilmiş, araştırma kapsamındaki hastanelerin tamamına ulaşılmıştır.

16 hastanenin tamamı ziyaret edilmiş, her hastanenin görüşünü temsil edeceği için hastanelerin muhasebe işlemlerini yürüten birimin müdürü ya da sorumlusu ile görüşülmüştür. İlçe hastaneleri de dâhil olmak üzere hastaneler tek tek ziyaret edilmiş, görüşmeler yüz yüze yapılmıştır.

Hazırlanan anket formu 3 kısımdan oluşturulmuştur. Anketin birinci kısmında araştırmaya katılanların eğitim ve mesleki durumlarını, ikinci kısmında ise araştırma yapılan hastanenin mevcut muhasebe yapısını anlamaya yönelik sorular yer almaktadır. Son kısmında ise yöneticilerin KTM ve HM yöntemlerinin hastanelerde uygulanabilirliği konusundaki görüşlerini tespit etmeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Öncelikle katılımcılara KTM ve HM yöntemini duyup duymadıkları sorulmuş ardından bu iki yöntem hakkında bilgiler verilmiştir. Bu açıklamalar ışığında katılımcılardan belirtilen modern maliyetleme yöntemlerinin hastanelerde uygulanabilirliği konusundaki görüşleri alınmıştır.

Araştırmanın ilk aşamasını oluşturan, görüşme yapılan hastane yöneticilerine ait kişisel ve mesleki özellikler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Araştırma Yapılan Hastanelere ve Yöneticilerine Ait Özellikler

		Frekans	Yüzde
Hastane türü	Kamu	13	81,3
	Özel	3	18,8
	Toplam	16	100
Eğitim durumu	Lisans	13	81,3
	Yüksek lisans	3	18,8
	Toplam	16	100
Göreviniz	Müdür Yardımcısı	1	6,3
	Mali İşler Müdürü/Finans Müdürü	13	81,3
	Uzman	1	6,3
	Muhasebe Sorumlusu	1	6,3
	Toplam	16	100
Kıdem yılınız	1-5 yıl	2	12,5
	6-10 yıl	1	6,3
	16-20 yıl	6	37,5
	21 yıl ve üzeri	7	43,8
	Toplam	16	100
Mezun olduğunuz bölüm	İşletme ve Yönetim	15	93,8
	Sağlık	1	6,3
	Toplam	16	100

Araştırma evrenini oluşturan hastanelerin 13 tanesi (%81,3) kamu hastanesi, 3 tanesi (%18,8) özel hastanedir. Afyonkarahisar küçük bir il olması nedeniyle özel hastane sayısı kamu hastanelerinden daha azdır.

Katılımcıların %81,3 ü lisans, %18,8 i yüksek lisans mezunudur.

Kamu hastanelerinde ve özel hastanelerde görev unvanları farklı olmakla birlikte, araştırma kapsamındaki hastanelerin tamamında muhasebe biriminden sorumlu en üst yönetici ile görüşmeler yapılmıştır. Bu yöneticilerin %81,3 gibi büyük bir çoğunluğunu mali işler ve finans müdürleri oluşturmaktadır. Görüşülen diğer yöneticiler müdür yardımcısı (%6,3), uzman (%6,3) ve muhasebe müdürü (%6,3) gibi unvanlara sahiptir.

6 katılımcı (%37,5) 16-20 yıl, 7 katılımcı ise (%43,8) 21 yıl üzeri olmak üzere toplam 13 katılımcı (%81,3) 16 yıldan daha fazla tecrübeye sahiptir. Dolayısıyla katılımcıların büyük bir çoğunluğunun alanında tecrübeli kişilerden oluştuğu söylenilebilir. Kalan 2 katılımcı (%12,5) 1-5 yıl, 1 katılımcı (6,3) ise 6-10 yıl mesleki tecrübeye sahiptir.

Araştırma kapsamında katılımcılara hangi bölümlerden mezun oldukları sorulmuştur. Bu soru ile katılımcıların sağlık kökenli mi yoksa işletme veya yönetim ile ilgili bölümlerden mi mezun oldukları belirlenmeye çalışılmıştır. Bir katılımcı (%6,3) sağlık alanında mezuniyete sahip olduğunu ifade etmiştir. Diğer katılımcılar (%93,8) ise işletme ve yönetim alanlarından mezundur. Katılımcılardan cevap verirken en son mezun olduğu okula göre anketi doldurması istenilmiştir. Yapılan görüşmelerde işletme ve yönetim alanlarından mezun bazı katılımcıların aynı zamanda sağlık alanlarından mezuniyetinin olması dikkat çekicidir. Sağlık mezunu personellerin, hastane içerisinde idari ve malî alanlarda da istihdam edilmesi nedeniyle işletme gibi alanlarda ikinci bir eğitim almayı tercih ettikleri düşünülmektedir.

Tablo 2: Hastanelerin Muhasebe Yapılarına Ait Özellikler

		Frekans	Yüzde
Ayrı bir muhasebe biriminiz var mı?	Evet	14	87,5
	Hayır	2	12,5
	Toplam	16	100
Maliyet muhasebesi sisteminiz var mı?	Evet	5	31,3
	Hayır	11	68,8
	Toplam	16	100
Bütçe işlemlerinizi yürüten ayrı bir biriminiz var mı?	Evet	6	37,5
	Hayır	10	62,5
	Toplam	16	100
Hizmet maliyetlerini hesaplıyor musunuz?	Evet	5	31,3
	Hayır	6	37,5
	Bazı hizmetlerin maliyetlerini hesaplıyoruz	5	31,3
	Toplam	16	100
Hizmet maliyetlerinizi hesaplariken uyguladığınız bir maliyetleme yöntemi var mı?	Evet	2	12,5
	Hayır	14	87,5
	Toplam	16	100

Tablo 2’de hastanelerin maliyet muhasebesi yapısını anlamaya yönelik sorular mevcuttur. Öncelikle katılımcılara, hastanede ayrı bir muhasebe biriminin olup olmadığı sorulmuştur. 14 hastanenin (%87,5) ayrı bir muhasebe birimi varken, 2 hastanenin (%12,5) ayrı bir muhasebe birimi yoktur.

Devamında hastanelere maliyet muhasebesi birimlerinin olup olmadığı sorulmuştur. 5 hastanede (%31,3) maliyet muhasebesi birimi mevcutken, 11 hastanede (%68,8) böyle bir birim mevcut değildir.

Hastanelere ayrı bir bütçe biriminin olup olmadığı sorulmuş, 10 hastanede (%62,5) ayrı bir birimin olmadığı, 6 hastanede (%37,5) ayrı bir bütçe birimi olduğu görülmüştür.

Hastanelere verdikleri hizmetin maliyetini hesaplayıp hesaplamadıkları sorulmuş, 5 hastane (%31,3) hesapladıklarını, 6 hastane (%37,5) hesaplamadıklarını, kalan 5 hastane ise (%31,3) bazı hizmetlerin maliyetini hesapladıklarını ifade etmiştir.

Hastanelere hizmet maliyetlerini hesaplariken uyguladıkları bir maliyetleme yönteminin olup olmadığı sorulmuş, 2 hastane (%12,5) uyguladıkları bir yöntemin olduğunu, 14 hastane ise (%87,5) uyguladıkları bir yöntemin olmadığını söylemiştir. Devamında hizmet maliyetini hesaplayan hastanelere hangi maliyetleme yöntemi kullandıkları sorulmuş, ancak bu konu hakkında bir cevap alınamamıştır. Bu nedenle bu soru analize dâhil edilmemiştir. Buradan hareketle hastanelerde hizmet maliyetlerinin hesaplandığı ancak maliyet muhasebesi literatüründe yer alan geleneksel veya modern maliyetleme yöntemlerinden her hangi birinin kurallarına uygun bir hesaplamanın yapılmadığı sonucunu çıkartabiliriz.

Hastaneye başvuran her hasta için bir hasta kartı açılmaktadır. Hastaya yapılan tüm tedaviler, kullanılan ilaç ve malzemeler bu hasta kartına işlenmektedir. Dolayısıyla her hastaya hangi tutarda tedavi yapıldığı bellidir. Hastaların gerek sosyal güvenlik kurumuna gerekse özel kurumlara tedavi faturalarında bu tutarlar yer almaktadır. Ancak cevabını aradığımız en önemli soru genel üretim giderlerinden pay aktarılıp aktarılmadığı, bir sistem olarak maliyet muhasebesi sisteminin olup olmadığıdır. Genel olarak hastanelerde hizmet maliyetlerinin hesaplanmasında genel üretim giderleri göz ardı edildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla hastanelerde bir maliyet muhasebesi sistemi mevcut değildir.

Tablo 3: Hizmet Maliyetlerinin Başarıya Etkisi

		Frekans	Yüzde
Sizce, hastanelerde sunulan hizmetin maliyetini bilmek, yönetimin başarısını artırır mı?	Evet	11	68,8
	Hayır	2	12,5
	Kısmen	3	18,8
	Toplam	16	100

Hastanelerde sunulan hizmetin maliyetini bilmek, yönetimin başarısını artırır mı sorusuna 11 katılımcı (%68,8) evet, 3 katılımcı (%18,8) kısmen ve 2 katılımcı %12,5 oranında hayır cevabı vermiştir. Hastane yöneticilerinin çoğu, hizmet maliyetlerini bilmenin başarıyı artıracağı görüşüne sahiptir.

Tablo 4: Modern Maliyetleme Yöntemlerinin Hastanelerde Uygulanabilirliği

		Frekans	Yüzde
Kaynak Tüketim Muhasebesi(KTM) maliyetleme yöntemini daha önce duydunuz mu?	Evet	4	25,0
	Hayır	12	75,0
	Toplam	16	100
Hedef Maliyetleme(HM) maliyetleme yöntemini daha önce duydunuz mu?	Evet	3	18,8
	Hayır	13	81,3
	Toplam	16	100
KTM yöntemi hastanelerde uygulanabilir.	Evet	12	75,0
	Hayır	3	18,8
	Kısmen	1	6,3
	Toplam	16	100
HM yöntemi hastanelerde uygulanabilir.	Evet	9	56,3
	Hayır	4	25,0
	Kısmen	3	18,8
	Toplam	16	100
KTM yönteminin uygulanması, yöneticilerin karar alma süreçlerine olumlu katkı sağlar.	Evet	13	81,3
	Hayır	2	12,5
	Kısmen	1	6,3
	Toplam	16	100
HM yönteminin uygulanması, yöneticilerin karar alma süreçlerine olumlu katkı sağlar.	Evet	9	56,3
	Hayır	4	25,0
	Kısmen	3	18,8
	Toplam	16	100
KTM yönteminin hastanede uygulanması halinde yeterli sayı ve nitelikte personel var.	Evet	6	37,5
	Hayır	10	62,5
	Toplam	16	100
HM yönteminin hastanede uygulanması halinde yeterli sayı ve nitelikte personel var.	Evet	5	31,3
	Hayır	11	68,8
	Toplam	16	100

Katılımcılara KTM ve HM yöntemlerini hastanelerde uygulanabilir olarak görüp görmedikleri sorulmuştur. KTM yönteminin hastanelerde uygulanabilir olduğunu düşünen 12 katılımcı (%75) vardır. 3 katılımcı (%18,8) KTM yönteminin hastanelerde uygulanamayacağını değerlendirirken, 1 katılımcı(%6,3) ise kısmen uygulanabileceğini belirtmiştir.

HM yönteminin hastanelerde uygulanabilir olduğunu düşünen 9 katılımcı (%56,3) vardır. Katılımcıların 4 tanesi (%25) HM yönteminin uygulanamayacağını, 3 tanesi (%18,8) ise kısmen uygulanabileceğini belirtmişlerdir.

Modern maliyetleme yöntemlerinden KTM ve HM yöntemlerinin kararalma süreçlerine olan etkisi araştırılmıştır. 13 katılımcı (%81,3) KTM yönteminin, yöneticilerin karar alma sürecine olumlu katkı sağlayacağı

düşüncesindedir. 2 katılımcı (%12,5) KTM yönteminin yöneticilerin karar alma sürecine olumlu katkı sağlayacağı görüşüne katılmamakta, 1 katılımcı(%6,3) ise kısmen olumlu katkı sağlayacağını düşünmektedir.

HM yönteminin yöneticilerin karar alma süreçlerine olumlu katkı sağlayacağını düşünen 9 katılımcı (%56,3) vardır. 4 katılımcı (%25) karar alma sürecine olumlu katkı sağlayacağı görüşüne katılmamakta, 3 katılımcı ise HM yönteminin yöneticilerin karar alma sürecine kısmen olumlu katkı sağlayacağı görüşündedir.

Katılımcılara KTM ve HM maliyetleme yöntemini hastanede uygulamaları halinde mevcutta yeterli sayı ve niteliğe sahip personellerinin bulunup bulunmadığı sorulmuştur. KTM yönteminin uygulanması halinde 6 katılımcı (%37,5) yeterli sayı ve nitelikte personelinin olduğunu, 10 katılımcı(%62,5) ise olmadığını belirtmiştir.

HM yönteminin uygulanması halinde; 5 katılımcı (%31,3) yeterli sayı ve nitelikte personelinin olduğunu, 11 katılımcı(%68,8) ise olmadığını belirtmiştir. Bu tablo incelendiğinde genel olarak hastanelerde sayı ve nitelik olarak yeterli personele sahip olunmadığını söyleyebiliriz.

Hastanelerdeki maliyet sisteminin varlığına yönelik bilgileri daha detaylı incelemek için çapraz tablolar (crostabs) analizi yapılmıştır. Maliyet muhasebesi sisteminin olduğunu söyleyen hastanelerin, hizmet maliyetlerini hesaplayıp hesaplamadıklarına ilişkin bilgilere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 5: Maliyet Muhasebesi Sisteminin Var Olup Olmaması Açısından, Hizmet Maliyetlerinin Hesaplanması

	Maliyet Muhasebesi Sisteminiz Var Mı?		Toplam
	Evet	Hayır	
Hizmet Maliyetlerini Hesaplıyor Musunuz?	Evet	5 %31,3	5 %31,3
	Hayır	6 %37,5	6 %37,5
	Bazı Hizmetlerin Maliyetlerini Hesaplıyoruz	5 %31,3	5 %31,3
	Toplam	5 %31,3	11 %68,8
			16 %100

Tablo incelendiğinde toplam 16 katılımcıdan 5 tanesi (%31,3) hastanelerinde maliyet muhasebesi sisteminin olduğunu söylemiştir. Bu 5 katılımcı aynı zamanda hastanede verdikleri hizmetlerin maliyetlerini hesaplamaktadırlar. Kalan 11 katılımcının ise maliyet muhasebesi sistemleri mevcut değildir. Bu 11 katılımcının 6'sı(%37,5) hizmet maliyetlerini hesaplamadıklarını söylerken, 5 katılımcı(%31,3) maliyet muhasebesi sistemleri olmamasına rağmen bazı hizmetlerin maliyetlerini hesapladıklarını ifade etmiştir. Tablo incelendiğinde, hastanelerin verdikleri hizmetin maliyetini bilmek istedikleri, maliyet muhasebesi sistemleri olmasa bile bir şekilde hizmet maliyetlerini hesaplamaya çalıştıklarını söyleyebiliriz.

Tablo 6: Hastane Türleri Açısından KTM Yönteminin Uygulanabilirliği

	KTM yöntemi hastanelerde uygulanabilir.			Toplam
	Evet	Hayır	Kısmen	
Hastane Türü	Kamu	9 %56,3	3 %18,8	1 %6,3
	Özel	3 %18,8		
Toplam	12 %75	3 %18,8	1 %6,3	16 %100

16 katılımcının 12 tanesi (%75) KTM yöntemini hastanelerde uygulanabilir olarak görmüşlerdir. Bu katılımcıların 9 tanesi (%56,3) kamu hastanesi iken 3 tanesi (%18,8) özel hastanedir. Bu araştırma kapsamındaki toplam 3 özel hastanenin tamamı bu yöntemin uygulanabilir olduğunu belirtmişlerdir. Hastanelerde KTM

yönteminin uygulanamaz olduğunu düşünen 3 kamu hastanesi (%18,8) vardır. 1 kamu hastanesi ise (%6,3) kısmen uygulanabilir olduğu görüşündedir.

Tablo 7: Hastane Türleri Açısından HM Yönteminin Uygulanabilirliği

Hastane Türü	HM yöntemi hastanelerde uygulanabilir.			Toplam
	Evet	Hayır	Kısmen	
Kamu	6 %37,5	4 %25	3 %18,8	13 %81,3
Özel	3 %18,8			3 %18,8
Toplam	9 %56,3	4 %25	3 %18,8	16 %100

16 katılımcının 9 tanesi (%56,3) HM yöntemini hastanelerde uygulanabilir olarak görmüşlerdir. Bu katılımcıların 6 tanesi (%37,5) kamu hastanesi iken 3 tanesi (%18,8) özel hastanedir. Hastanelerde HM yönteminin uygulanamaz olduğunu düşündü 4 kamu hastanesi (%25) vardır. 3 kamu hastanesi ise (%18,8) kısmen uygulanabilir olduğu görüşündedir.

Tablo 6 ve 7 birlikte değerlendirildiğinde; özel hastanelerin modern maliyetleme yöntemlerinin hastanelerde uygulanabilir olduğu, kamu hastanelerinin ise farklı görüşlere sahip olduğu söylenilebilir. Kamu hastanelerinin farklı görüşlere sahip olmasının en büyük nedeninin insan sağlığı söz konusu olduğunda maliyetlerin önemli olmamasıdır. Kamu hastanelerinin amacı kâr etmek değil, kamuya hizmet etmektir. Bu nedenle bu tür maliyetleme yöntemlerine gerek duyulmadığı düşünülmektedir.

Tablo 8: Hastane Türleri Açısından KTM Yönteminin Karar Alma Süreçlerine Katkısı

Hastane Türü	KTM yöntemi karar alma süreçlerine olumlu katkı sağlar			Toplam
	Evet	Hayır	Kısmen	
Kamu	10 %62,5	2 %12,5	1 %6,3	13 %81,3
Özel	3 %18,8			3 %18,8
Toplam	13 %81,3	2 %12,5	1 %6,3	16 %100

Araştırma kapsamındaki hastanelerin 13 tanesi (%81,3) KTM yönteminin yöneticilerin karar alma süreçlerine olumlu katkı sağladığını belirtmiştir. Bu 13 katılımcının 10 tanesi (%62,5) kamu hastanesi, kalan 3 tanesi (%81,3) ise özel hastanedir. 2 kamu hastanesi (%12,5) yöntemin yöneticilerin karar alma süreçlerine katkı sağladığı görüşüne katılmamakta, 1 kamu hastanesi (%6,3) ise kısmen bu görüşe katılmaktadır. Genel olarak hastaneler, KTM yönteminin kararalma süreçlerine olumlu katkı sağladığı görüşündedir.

Tablo 9: Hastane Türleri Açısından HM Yönteminin Karar Alma Süreçlerine Katkısı

Hastane Türü	HM yöntemi karar alma süreçlerine olumlu katkı sağlar			Toplam
	Evet	Hayır	Kısmen	
Kamu	6 %62,5	4 %25	3 %18,8	13 %81,3
Özel	3 %18,8			3 %18,8
Toplam	9 %56,3	4 %25	3 %18,8	16 %100

HM yönteminin yöneticilerin karar alma süreçlerine olumlu katkı sağladığını düşünen 9 hastane(%56,3)nin, 6'sı (%62,5) kamu hastanesi, 3 tanesi (%18,8) ise özel hastanedir. 4 kamu hastanesi (%25) bu görüşe katılmamakta, 3 kamu hastanesi (%18,8) ise kısmen katılmaktadır.

Tablo 10: Hastane Türleri Açısından KTM Yönteminin Uygulanmasında Yeterli Sayı ve Nitelikte Personel Varlığı

	KTM yönteminin hastanelerde uygulanması halinde yeterli sayı ve nitelikte personel var.		Toplam	
	Evet	Hayır		
Hastane Türü	Kamu	6 %37,5	7 %43,8	13 %81,3
	Özel	0	3 %18,8	3 %18,8
Toplam		6 %37,5	10 %62,5	16 %100

Tablo 10'a göre 6 katılımcı (%37,5) KTM yönteminin uygulanmasında yeterli sayı ve nitelikte personele sahip olduğunu belirtmiştir. Bu katılımcıların tamamı kamu hastanesidir. 10 katılımcı ise yeterli sayı ve nitelikte personele sahip olmadığını belirtmiştir. Bu katılımcıların ise 7 tanesi (%43,8) kamu hastanesi, 3 tanesi (%18,8) ise özel hastanedir.

Tablo 11: Hastane Türleri Açısından HM Yönteminin Uygulanmasında Yeterli Sayı ve Nitelikte Personel Varlığı

	HM yönteminin hastanelerde uygulanması halinde yeterli sayı ve nitelikte personel var.		Toplam	
	Evet	Hayır		
Hastane Türü	Kamu	5 %31,3	8 %50	13 %81,3
	Özel		3 %18,8	3 %18,8
Toplam		5 %31,3	11 %68,8	16 %100

Tabloyu HM yöntemi açısından değerlendirdiğimizde, 5 hastane (%31,3) yeterli sayı ve nitelikte personele sahip olduğunu belirtmiştir ve bunların tamamı kamu hastanesidir. Kalan 11 hastane (%68,8) yeterli sayı ve nitelikte personeline sahip olmadığını ifade etmiştir. Bu 11 hastanenin 8 tanesi (%50) kamu hastanesi iken, 3 tanesi (%18,8) özel hastanedir.

Tablo 10 ve 11 birlikte değerlendirildiğinde, hastanelerin büyük bir çoğunluğunun KTM ve HM yöntemlerini uygulayabilmeleri için yeterli sayı ve niteliğe sahip personele sahip olmadıkları söylenilebilir. Önceki tablolarla birlikte değerlendirirsek, özel hastanelerin tamamı KTM ve HM yöntemlerinin hastanelerde uygulanabilir olduğunu, yönetimin kararalma sürecine katkı sağlayacağını ancak yeterli sayı ve nitelikte personelle sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Kamu hastanelerinde ise farklı görüşler mevcuttur.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sağlık sektörünün en önemli unsuru olan hastanelerden sadece istenilen tıbbi hizmeti vermesi değil aynı zamanda kaynaklarını doğru şekilde kullanması da beklenilmektedir. Hastaneler hizmet sunan, karmaşık organizasyon yapısına sahip dinamik bir sistemdir. Bu sistemin doğru çalışmasında tüm organizasyon etkilidir. Komple bir sistem olarak işleyişin doğru ve zamanında yapılması gerekir. Dolayısıyla böyle aktif bir sistem için maliyet muhasebesi sistemini organize etmek ve işler hale getirmek zor ve zahmetli bir süreçtir. Bu çalışma ile hastanelerde muhasebe sisteminden sorumlu yöneticilerin modern maliyet muhasebesi yöntemlerine bakışı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmaya Afyonkarahisar ilindeki tüm hastaneler dâhil edilmiştir. Özel ya da kamu hastanesi ayrımına gidilmemiş, yatak kapasitesi ile ilgili sınırlandırma yapılmamıştır. Çalışma evreninde 16 hastane mevcut olup bu hastanelerin tamamının görüşleri alınmıştır.

Yapılan çalışma ile modern maliyetleme yöntemlerinden olan KTM ve HM yöntemlerine Afyonkarahisar'daki hastanelerin bakış açısı anlamaya çalışılmıştır. KTM ve HM yöntemlerinin hastaneler tarafından bilinirliğinin az olduğu, yöntemlerin hastanelerde uygulanması konusuna olumlu bakıldığı,

yöntemlerin uygulanabilir görüldüğü ancak yeterli sayı ve nitelikte personele sahip olunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcılara yöneltilen “Sizce, hastanelerde sunulan hizmetin maliyetini bilmek, yönetimin başarısını artırır mı?” sorusuna katılımcıların büyük bir çoğunluğunun “Evet” cevabı vermesi de maliyet yönetimine verilen önem ile ilişkilendirilebilir.

Çalışma, KTM yönteminin hastanelerde uygulanabilirliğine yönelik ilk çalışma olması açısından önemlidir. KTM yönteminin hastanelerde uygulanabilir olduğu ancak personelin sayı ve nitelik yönünden yetersiz olduğu görülmüştür.

Sonuç literatürdeki diğer çalışmalarla birlikte değerlendirildiğinde; Çil Koçyiğit vd. (2019) Ankara’da faaliyet gösteren 35 özel hastanede stratejik maliyetleme yöntemlerinin hastanelerde uygulanabilirliğini araştırmıştır. Bekçi ve Özal (2010) benzer bir çalışmayı Batı Akdeniz bölgesinde faaliyet gösteren 17 hastanede, Çarıkçı ve Durmuş (2017) ise ülke genelindeki 70 kamu ve üniversite hastanesinde modern maliyetleme yöntemleri ile ilgili araştırma yapmıştır. Bu araştırmaların tamamında araştırmaya kapsamına hedef maliyetleme yöntemi dâhil edilmiş ancak KTM yöntemi dâhil edilmemiştir.

HM yöntemi ile ilgili araştırma sonuçları incelendiğinde Çil Koçyiğit vd. (2019) HM yönteminin hastanelerde uygulanabilir, Bekçi ve Özal (2010) uygulanamaz, Çarıkçı ve Durmuş (2017) ise daha az uygulanabilir olduğunu tespit etmişlerdir.

Bu çalışmada KTM ve HM yöntemlerinin hastaneler tarafından bilinirliğinin az olduğu görülmüştür. Çarıkçı ve Durmuş (2017) ise çalışmasında genel olarak hastanelerin modern maliyetleme yöntemlerinden haberdar olduklarını tespit etmiştir.

Bu araştırma küçük bir ilde yapılmış olup, il genelindeki hastanelerin bakışını yansıtmaktadır. Bundan sonra yapılacak araştırmaların daha geniş bir alanda yapılması ve farklı maliyetleme yöntemlerinin de ankete dâhil edilmesi, konuya farklı bakış açıları getirebilir.

Yazar Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar tarafından ortak olarak yazılmıştır.

Çatışma Beyanı

Çalışmada yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Destek Beyanı

Bu çalışma için herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA

- Acar, D., Tolunay, A., ve Alkan, H. (2004). Devlet Orman Fidanlık İşletmelerinde Maliyet Yönetimi Çabaları ve Maliyet Yönetiminin İşletme Başarısındaki Rolü. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19(1), 101-118. <https://dergipark.org.tr/en/pub/deuiibfd/issue/22756/242899>
- Adamu, A., ve Olotu, I. A. (2009). The Practicability Of Activity–Based Costing System İn Hospitality İndustry. Journal of Finance and Accounting Research, Department of Accounting, Nasarawa State University, Keffi, Nasarawa State–Nigeria, 1(1), 36-49. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1397255
- Ağırbaş, İ., ve Mut, S. (2017). Hastanelerde Maliyet Analizi: Ankara’da Hizmet Sunan İkinci Basamak Bir Kamu Hastanesi’nde Uygulama, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(18), 202-217. <https://doi.org/10.20875/makusobed.302908>
- Ağırbaş, İ., Gök, H., Akbulut, Y., ve Önder, Ö. R. (2012). Hastanelerde Maliyet Analizi ve Tıbbi Rehabilitasyon Hizmetlerinde Birim Maliyet Hesaplanması, Journal of Physical Medicine & Rehabilitation Sciences/Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Bilimleri Dergisi, 103-108. <https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makale-detay&Alan=&Id=AV7SvGvCyTLcd5mny28>
- Ahmadov, T. (2006). Stratejik Maliyet Yönetiminin Bir Enstrümanı Olarak Hedef Maliyetleme Yöntemi Ve Mobilya Sektöründe Uygulanabilirliği Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Ahmed, S. A., and Moosa, M. (2011). Application Of Resource Consumption Accounting (RCA) İn An Educational İnstitute. Pakistan Business Review, 12(4), 755-775.

- Aktaş, R. (2013). Yeni Bir Maliyet ve Yönetim Muhasebesi Yöntemi Olarak Kaynak Tüketim Muhasebesi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (58), 55-76. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mufad/issue/35643/396413>
- Albright, T. (1998). The Use of Target Costing İn Developing The Mercedes-Benz M-Class, *International Journal Of Strategic Cost Management*, 13. <https://www.uakron.edu/cba/docs/ins-cen/igb/scm/UseOfTCInBenzMClass.pdf>
- Alkan, H. (2001). İşletme Başarısında Maliyet Yönetiminin Rolü Ve Maliyet Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar (Ormancılık Açısından Bir Değerlendirme). *Turkish Journal of Forestry*, 2(1), 177-192.
- Al-Nafaa, F. S. M., and Amarah, M. M. J. I. A. (2019). A Proposed Model For Analyzing The Cost Deviations, Using RCA (Resource Consumption Accounting) Approach With Application On A Saudi Hospital. *Online Review*, 19(3). <https://platform.almanhal.com/Files/2/137461>
- Alpugan, Oktay ve Haftacı, Vasfı (1994); “M.S.U.G.T.’ne Göre Hastane İşletmelerinde Maliyet Hesaplarının İşleyişi”, I. Ulusal Sağlık Kuruluşları ve Hastane Yönetimi Sempozyumu, Aydın: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Al-Qady, M., and El-Helbawy, S. (2016). Integrating Target Costing and Resource Consumption Accounting, *Journal of Applied Management Accounting Research*, 14(1), 39-54. <https://eds.s.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=dc03990f-3a66-4e58-97dd-97371f1feac1f%40redis>
- Al-Rawi, A. M., and Al-Hafiz, H. A. (2018). The role of resource consumption accounting (RCA) in improving cost management in the Jordanian commercial banks, *International Journal of Economics and Finance*, 10(10), 28-39. <https://doi.org/10.5539/ijef.v10n10p28>
- Altınbay, A. (2006). Etkin Bir Maliyet Yönetim Sistemi Olarak Hedef Maliyetleme Sistemi ve TMMT Uygulaması, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 141-164. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4758/65360>
- Amara V., (1998). Target Costing For Product Design, Virginia Institute Blacksburg, Virginia. <http://hdl.handle.net/10919/37071>
- Ansari, S., Bell, J., and Okano, H. (2006). Target Costing: Uncharted Research Territory, *Handbooks Of Management Accounting Research*, 2, 507-530. [https://doi.org/10.1016/S1751-3243\(06\)02002-5](https://doi.org/10.1016/S1751-3243(06)02002-5)
- Apak, S., Erol, M., Elagöz, İ., and Atmaca, M. (2012). The Use Of Contemporary Developments in Cost Accounting in Strategic Cost Management. *Procedia-Social And Behavioral Sciences*, 41, 528-534.
- Arslan, T. (2017). Modern Maliyet Muhasebesinde Bulanık Mantık Yaklaşımı: Bir Hastane Uygulaması, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Ax, C., Greve, J., and Nilsson, U. (2008). The Impact Of Competition And Uncertainty On The Adoption Of Target Costing, *International Journal of Production Economics*, 115(1), 92-103. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2008.04.010>
- Ayoob Ghareeb, A. (2010). Hastanelerde Maliyetleme ve Özel Bir Hastanede Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Baharudin, N., and Jusoh, R. (2015). Target Cost Management (TCM). A Case Study Of An Automotive Company, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 172, 525-532. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.398>
- Balakrishnan, R., Labro, E., and Sivaramakrishnan, K. (2012). Product Costs As Decision Aids. An Analysis Of Alternative Approaches (Part 1), *Accounting Horizons*, 26(1), 1-20. <https://doi.org/10.2308/acch-50086>
- Baltacıoğulları, H. (2018). Kaynak Tüketim Muhasebesi Modelinin Bir Özel Sağlık İşletmesinde Uygulanması. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Bekçi, İ., ve Özal, H. (2010). Stratejik Maliyet Yönetiminin Sağlık Sektöründe Uygulanabilirliğine Yönelik Bir Araştırma, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (Akad)*, 2(3), 78-97. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kilisiibfakademik/issue/19251/204511>
- Büyükmirza, K. (2011). Maliyet ve Yönetim Muhasebesi (16. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bonzemba, E. L., and Okano, H. (1998). The Effects Of Target Costing İmplementation On An Organizational Culture İn France, Osaka: Osaka City University. <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.196.3459&rep=rep1&type=pdf>
- Cengiz, E., (2012). Gelişmiş Bir Maliyetleme Yaşlaşımı Olarak Kaynak Tüketim Muhasebesi, *World of Accounting Science*, 14(1), 215-233. <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=obo&AN=74630640&lang=tr&site=eds-live>
- Ceran, Y., ve Özdemir, Ş. (2013). Sağlık İşletmelerinde Paket İşlem Fiyat Uygulamasının Hedef Maliyetleme Yöntemi ve Stratejik Pazarlama Muhasebesi Açısından Değerlendirilmesi ve Özel X Diyaliz Merkezinde Bir Uygulama, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(26), 450-478. <https://dergipark.org.tr/en/pub/susead/issue/28408/302276?publisher=selcuk>
- Cooper, R., and Kaplan, R. S. (1988). Measure Costs Right: Make The Right Decisions. *Harvard Business Review*, 66(5), 96-103.
- Cooper, R., and Slagmulder, R. (1997). Factors İnfluencing The Target Costing Process: Lessons From Japanese Practice. <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.202.3584&rep=rep1&type=pdf>

- Çam, A. V. ve Karasioğlu F. (2008). Sağlık İşletmelerinde Maliyet Analizi: Karaman Devlet Hastanesinde Birim Muayene Maliyetlerinin Hesaplanması, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1), 15-24. <https://dergipark.org.tr/en/pub/niguiibfd/issue/19742/211307>
- Çarıkcı, O. (2014). İleri Maliyet Yönetimi Yaklaşımlarının Hastane Yöneticileri Tarafından Algılanma Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Çarıkcı, O., ve Acar, D. (2017). Hastane Yöneticilerinin İleri Maliyet Yönetimi Yaklaşımlarına ve Hastane Maliyetlerini Etkileyen Faktörlere İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi, Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 20(3), 275-298. <https://dergipark.org.tr/en/pub/hacettepesid/issue/39657/469511>
- Çil Koçyiğit, S. (2017). Hastane İşletmelerinin Maliyet Muhasebesi Sistemlerini Tespit Etmeye Yönelik Bir Araştırma: Ankara İli Özel Hastaneler Örneği, İşletme Araştırmaları Dergisi, 9(3), 637-667. <http://www.idealonline.com.tr/IdealOnline/makale/hastane-isletmelerinin-maliyet-muhasebesi-sistemlerini-tespit-etmeye-yonelik-bir-arast-rma-ankara-ili-ozel-hastaneler-ornegi/56906>
- Çil Koçyiğit, S., Doğan, E., ve Sula, H. H. (2019). Hastane İşletmelerinde Stratejik Maliyet Yönetiminin Uygulanabilirliğini Tespit Etmeye Yönelik Bir Araştırma: Ankara İli Özel Hastaneler Örneği, Muhasebe ve Denetime Bakış, 18(56), 63-85. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mbbakis/issue/63889/967140>
- Çolak, O. (2018). Herşey Dâhil Sistemde Fiyat Duyarlılık Ölçümü Ve Kalite Maliyetleri Yönetiminin Hedef Maliyetleme Sürecine Entegrasyonu: Bir Otel İşletmesinde Uygulama. Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- De Lima, M. A. B., Peter, M. D. G. A., Machado, M. V. V., Catrib, A. M. F., and de Meneses, A. F. (2010). O Custeio Alvo Em Serviços Hospitalares Públicos: Estudo No Serviço De Transplante Hepático Do Hospital Universitário Walter Cantídio Da Universidade Federal Do Ceará (HUWC/UFC). In Anais Do Congresso Brasileiro De Custos-ABC. <https://anaiscbc.abcustos.org.br/anais/article/view/875/875>
- Dekker, H., and Smidt, P. (2003). A Survey Of The Adoption And Use Of Target Costing In Dutch Firms, International Journal Of Production Economics, 84(3), 293-305. [https://doi.org/10.1016/S0925-5273\(02\)00450-4](https://doi.org/10.1016/S0925-5273(02)00450-4)
- Doğan, Z., ve Hatipoğlu, A. (2004). Hedef Maliyetleme Yönetiminin Uygulanabilirliğine İlişkin Bir Araştırma, Muhasebe ve Finansman Dergisi, (21), 101-109. <https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/3744/>
- Dönmez, A., ve Başçıl, G. (2017). Kaynak Tüketim Muhasebesi: Bir Mobilya Üretim İşletmesinde Uygulama, Mali Çözüm Dergisi, (139), 29-56. <https://app.trdizin.gov.tr/makale/TWpJMU5UVTFOUT09/kaynak-tuketim-muhasebesi-bir-mobilya-uretim-isletmesinde-uygulama>
- Elmacı, O., ve Tutkavul, K. (2015). Mamul Maliyetlerinin Hesaplanmasında Geleneksel Ve Çağdaş Maliyetleme Sistemlerinin Yeterliliklerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Betimsel Bir Çalışma, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 17(2), 261-304. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mbdd/issue/55576/760736>
- Ellram, L. M. (2000). Purchasing and Supply Management's Participation in the Target Costing Process, Journal of Supply Chain Management, 36(1), 39-51. <https://doi.org/10.1111/j.1745-493x.2000.tb00076.x>
- Elshahat, M. F. (2016). Resource Consumption Accounting (RCA): The Challenges and Application Obstacles in the Egyptian Automotive Industry, Journal Of Accounting and Auditing, Faculty of Commerce, Beni Suf University, 4(1).
- Ergül Kurtlu, A. (2016). Kaynak Tüketim Muhasebesi: Silah Fabrikası Örneği, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(3), 1-14. <https://dergipark.org.tr/en/pub/niguiibfd/issue/24557/260068>
- Erkuş, H., Aksu, İ., ve Turan, E. (2014). Kaynak Tüketim Muhasebesinin Diğer Maliyet Sistemleri İle Karşılaştırılması, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, 7(2), 15-36. <https://dergipark.org.tr/en/pub/muvu/issue/59857/865078>
- Gerekan, B. (2021). Kaynak Tüketim Muhasebesi Kapsamında Ürün Maliyetlerinin Tespiti: Dijital Baskı İşletmesinde Bir Uygulama, Muhasebe ve Denetime Bakış, 21(63), 289-308.
- Gersil, A. (2007). Üretim Sistemleri ve Teknolojilerindeki Gelişmelerin ve Küreselleşmenin Geleneksel Maliyet Muhasebesine Etkileri. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 62(04), 107-123.
- Gopalakrishnan, M. (2007). Target Costing at a Consumer Products Company, Strategic Finance, 89(6), 36.
- Grasso, L. P. (2005). Are ABC and RCA Accounting Systems Compatible With Lean Management?, Management Accounting Quarterly, 7(1), 12. <https://www.proquest.com/openview/975f37ee73fc3edf59854d3047f53b21/1?pq-origsite=gscholar&cbl=42470>
- Gutnu, M. M. (2018). Kaynak Tüketim Muhasebesinin Geleneksel ve Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemleriyle Karşılaştırılması ve Bir Hizmet İşletmesinde Uygulanması. Doktora Tezi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Osmaniye.
- Hergeth, H. (2002). Target Costing in the Textile Complex, Journal of Textile and Apparel, Technology and Management, 2(4).
- Inanlou, I., Hassanzadeh, M., and Khodabakhshi, N. (2014). Evaluating the Cost of Resources Consumed in the Main Activity of Iran Khodro, Singaporean Journal of Business, Economics and Management Studies, 51(1449), 1-6. <https://platform.almanhal.com/Files/2/54370>

- İnan, N. (2001). Hastanelerde Değişken Maliyetlerin Denetimi ve Seçilmiş Bir Hastanede Örnek Olay Uygulaması. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kaçak, H. (2017). Hastanelerde Faaliyet Tabanlı Maliyet Sistemlerinin Kurulması ve Yönetim Kararlarında Yararlanılması- Bir Yoğun Bakım Ünitesi Uygulaması. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karaca, N., ve Küçük, H. (2017). Kaynak Tüketim Muhasebesi Temelinde Ürün Maliyetlerinin Hesaplanması- Karşılaştırmalı Bir Uygulama, İşletme Araştırmaları Dergisi, 9(2), 353-375. <http://www.idealonline.com.tr/IdealOnline/makale/kaynak-tuketim-muhasebesi-temelinde-urun-maliyetlerinin-hesaplanmas-kars-last-rmal-bir-uygulama/54063>
- Karahan, M. (2018). Hedef Maliyetleme: Halı İşletmesinde Bir Uygulama, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 17(65), 366-382. <https://doi.org/10.17755/esosder.357155>
- Kartal, K., Gündüz, H. E., Sevim, A. (2011). Maliyet Muhasebesi (9. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Kısküreç, M. M. (2010). Hastane İşletmelerinde Bölüm Maliyet Analizi: Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesinde Bir Uygulama, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24(3), 229-256. https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makale-detay&Alan=&Id=AWWk8RLIHDbCZb_mQv1F
- Koçak, U. (2020). Stratejik Maliyet Yönetimi Kapsamında Hedef Maliyetleme Yönteminin Analizi ve Bir Üretim İşletmesinde Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Köse, T. ve Ağdeniz, Ş. (2015). Kaynak Tüketim Muhasebesinde Kapasite Maliyet Yönetimi, Muhasebe ve Denetime Bakış, 15(45), 51-74. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mdbakis/issue/63899/967257>
- Köse, Y., ve İrak, G. (2015). Proje Maliyet Yönetiminde Faaliyet Tabanlı Maliyetlemeye Dayalı Hedef Maliyetleme Süreci: Örnek Uygulama, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 11(24). <https://eds.p.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=0f8462d5-85e5-4e0d-8fd2-c869d900012e%40redis>
- Monden, Y., and Hamada, K. (1991). Target Costing And Kaizen Costing In Japanese Automobile Companies, Journal of Management Accounting Research, 3(1), 16-34.
- Nubin, S. (2006). Hizmet İşletmelerinde Hedef Maliyetleme ve Uygulama Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Okano, H. (2005). Japanese Management Accounting and Recent Changes Of Target Costing At Toyota. In Proceeding of International Conference on Management Accounting, (Vol. 219, p. 248), Xiamen University.
- Öğünç, H., ve Tekşen, Ö. (2018). Kaynak Tüketim Muhasebesi Yaklaşımının Tuğla Üretim İşletmesinde Uygulanması ve Karşılaştırmalı Analizi, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 20(2), 389-417. <https://doi.org/10.31460/mbdd.348444>
- Özkan, A. (2003). Hastane İşletmelerinde Maliyetleme Yaklaşımları, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(2), 113-130. <https://app.trdizin.gov.tr/makale/TmpFeU9EazU/hastane-isletmelerinde-maliyetleme-yaklasimlari>
- Özyapıcı, H. (2012). Resource Consumption Accounting and Its Application In A Healthcare Institution. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana
- Palteki, T. (2004). İstanbul'da bir Kamu Hastanesinde Maliyet Analiz Çalışması. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Perkins, D., and Stovall, O. S. (2011). Resource Consumption Accounting Where Does It Fit?, Journal of Applied Business Research (JABR), 27(5), 41-52. <https://doi.org/10.19030/jabr.v27i5.5591>
- Seylan, B., ve Altınbay, A. (2019). Modern Maliyet Muhasebesinin Son Safhası: Kaynak Tüketim Muhasebesi Modeli, Alanya Akademik Bakış, 3(3), 295-320. <https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.597446>
- Sözbilir, H. (1986). Hastanelerde Etkenliği Artırmada Yönetime Yardımcı Bir Araç Olarak Maliyet Bilgilerinin Kullanılması ve Afyon'da Bir Örnek Olay Çalışması, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Sözen, M. (2017). Kaynak Tüketim Muhasebesinin Gelişim Süreci, Maliyet Avantajları ve Teorik Bir Uygulama, International Journal of Social Inquiry, 10(2), 229-255. <http://www.idealonline.com.tr/IdealOnline/makale/kaynak-tuketim-muhasebesinin-gelisim-sureci-maliyet-avantajlar-ve-teorik-bir-uygulama-/63579>
- Stadtherr, F., and Wouters, M. (2021). Extending Target Costing to Include Targets for R&D Costs and Production Investments for a Modular Product Portfolio-A case study, International Journal of Production Economics, 231, 107871. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2020.107871>.
- Swenson, D., Ansari, S., Bell, J., and Kim, I. W. (2003). Best Practices In Target Costing. Management Accounting Quarterly, 4(2), 12-17.
- Şencer, A. İ. (2020). Yönetim ve Maliyet Muhasebesi Bilgilerinin İşletme Kararlarına Etkisi: Tokat İlinde Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Şener, Z. (2018). Sağlık İşletmeciliğinde Maliyet ve Yönetim Muhasebesi Sisteminin Oluşturulması: Bir Hastane Uygulaması. Doktora

Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

- Taniş, İ.F. ve Demircioğlu, E. N. (2017). Kaynak Tüketim Muhasebesi ve Önemi, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(2), 175-187. <https://dergipark.org.tr/en/pub/cuiibfd/issue/34827/387728?publisher=cu>;
- Tse, M., and Gong, M. (2009). Recognition of Idle Resources in Time-Driven Activity-Based Costing and Resource Consumption Accounting Models, Journal Of Applied Management Accounting Research, 7(2), 41-54. <http://hdl.handle.net/10536/DRO/DU:30022991>
- Tutkavul, K. (2016). İşletmelerin Sürdürülebilir Rekabet Gücü ve Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Verecekleri Stratejik Kararların Kaynak Tüketim Muhasebesi Modeliyle Doğrulanmasına Yönelik Ampirik Bir Çalışma. Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Wang, Y., Zhuang, Y., Hao, Z., and Li, J. (2009). Study on the Application of RCA in College Education Cost Accounting, International Journal of Business and Management, 4(5), 84-88. <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.668.3452&rep=rep1&type=pdf#page=86>
- Webber, S., and Clinton, B. D. (2004). Resource Consumption Accounting Applied: The Clopay Case, Management Accounting Quarterly, 6(1), 1. <https://www.proquest.com/openview/3c4b791be844abe525b8f127fd3b312c/1?pq-origsite=gscholar&cbl=42470>White, L. (2009). Resource consumption accounting. Manager-focused management accounting. Journal of Corporate Accounting & Finance, 20(4), 63-77.
- White, L. (2009). Resource Consumption Accounting. Manager-Focused Management Accounting, Journal of Corporate Accounting and Finance, 20(4), 63-77. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/jcaf.20501>
- Yeginboy, E. Y., ve Yüksel, İ. (2015). Hastane İşletmeleri Kardiyoloji Polikliniğinde Sipariş Maliyet Yöntemiyle Ayaktan Hasta Tanı Maliyetinin Hesaplaması, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(3), 409-443. <http://www.idealonline.com.tr/IdealOnline/makale/hastane-isletmeleri-kardiyoloji-polikliniginde-siparis-maliyet-yontemiyle-ayaktan-hasta-tan-maliyetinin-hesaplamas-/48225>
- Yennie, H. (1999). ABC: The New Cost-Cutting Tool, Behavioral health management, 19(5), 26-32.
- Yılmaz, B. (2008). Hastane İşletmelerinde Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Faaliyet Esasına Dayalı Maliyetleme Yönteminin Rolü, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 8(15), 301-318. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/289418>
- Yılmaz, B., and Ceran, M. B. (2017). The Role of Resource Consumption Accounting in Organizational Change and Innovation. Economics, Management and Financial Markets, 12(2), 131-140. <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bsu&AN=124031533&lang=tr&site=eds-live>
- Yılmaz, S. (Ed.). (2020). Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları, Vadi Matbaacılık, Ankara.
- Yiğit, V., ve Ağırbaş, İ. (2004). Hastane İşletmelerinde Kapasite Kullanım Oranının Maliyetlere Etkisi: Sağlık Bakanlığı Tokat Doğum ve Çocuk Bakımevi Hastanesinde Bir Uygulama, Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 7(2), 141-162.
- Yükçü, S., ve Atağan, G. (2012). 20. Yüzyılın İlk Yarısında Maliyet Muhasebesinin Gelişimi. Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, (2), 39-67.
- Yüksel, A. (1996). Hastanelerde Maliyet Analizi, SSK Tepecik Hastanesi Dergisi,6 (2-3),126-129
- Zengin, Y., and Ada, E. (2010). Cost Management Through Product Design: Target Costing Approach, International Journal of Production Research, 48(19), 5593-5611. <https://doi.org/10.1080/00207540903130876>

**GIDA SEKTÖRÜ İŞLETMELERİNİN 2017-2021 YILLARI ARASI KİLİT DENETİM
KONULARININ İNCELENMESİ: BİST’TE BİR ARAŞTIRMA**

**REVIEWING THE KEY AUDIT MATTERS OF THE FOOD INDUSTRY COMPANIES
BETWEEN 2017-2021: A RESEARCH ON BIST**

Fatma GENÇ^{a*}, Nevran KARACA^b

^{a*} Sorumlu Yazar, Yüksek Lisans Öğrencisi., Sakarya Üniversitesi, İşletme Enstitüsü, fat.azap@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3384-0482

^b Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme Bölümü, nkaraca@sakarya.edu.tr ORCID: 0000-0002-3910-2456

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihçesi:
Gönderilme Tarihi 10.03.2023
Düzenleme 21.03.2023
Kabul Tarihi 23.03.2023
Anahtar Kelimeler: Kilit
Denetim Konuları, BDS 701,
Denetim Raporu
Jel Kodları: M40, M42

**MAKALE TÜRÜ
ARAŞTIRMA MAKALESİ**

BENZERLİK/ PLAGIARISM

Ithenticate: %18

ÖZET

Kilit denetim konuları, bağımsız denetçinin azami dikkat gösterilmesi gereken konular arasından mesleki muhakemesine göre seçerek üst yönetime bildirmiş olduğu ve finansal tablolara ilişkin görüş oluştururken en çok dikkate aldığı konuları ifade eder. Çalışmada gıda sektörü açısından önem arz eden denetim konularının tespit edilmesi amacıyla hisseleri 2021 yılında BİST’te işlem gören 24 işletmenin 2017-2021 yılları arası bağımsız denetim raporları içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu kapsamda 120 bağımsız denetim raporu incelenmiş olup toplam 244 kilit denetim konusu tespit edilmiştir. Yapılan araştırma kapsamında gıda sektöründe hangi kilit konularda yoğunlaşma olduğu, KDK sayıları ve denetim kuruluşları bakımından oluşan farklılıklar analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda gıda sektöründe yer alan en fazla sayıda ilk dört sıradaki kilit denetim konusunun sırasıyla hasılatın muhasebeleştirilmesi, maddi duran varlıklar, stoklar ve ticari alacaklar olduğu tespit edilmiştir. İnceleme döneminde bağımsız denetim firması değişikliğine giden şirketlerin önemli bir kısmında bu değişikliklerin, bildirilen KDK’ları sayı ve içerik bakımından önemli ölçüde etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

ABSTRACT**ARTICLE INFO**

Article history:

Received 10.03.2023

Revised 21.03.2023

Accepted 23.03.2023

Keywords: Key Audit Matters, ISA 701, Audit Report

Jel Codes: M40, M42

Key audit matters are matters that the independent auditor, in its professional judgment, has selected from those matters requiring its most attention and communicated to management for consideration in forming its opinion on the financial statements. In the study, the independent audit reports of 24 companies whose shares were traded on the BIST between 2017 and 2021 were subjected to content analysis to identify audit matters of significance to the food sector. In this context, 120 independent audit reports were analyzed and a total of 244 key audit matters were identified. The study analyzed the key issues in the food sector, the number of KAMs, and the differences in terms of audit institutions. As a result of the study, it was found that the top four audit topics in the food sector are revenue recognition, property, plant and equipment, inventories, and trade receivables respectively. It was found that for a large proportion of the companies that changed their audit firm during the reporting period, these changes did not have a significant impact on the number and content of reported KAMs.

1. GİRİŞ

Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) hisseleri halka açık borsalarda işlem gören şirketler için 2017 yılı başında ve sonrasında, bağımsız denetime tabi diğer şirketler için ise 2018 yılı başında ve sonrasında başlayan hesap dönemlerinde hazırlanacak finansal tabloların denetiminde uygulanmak üzere “BDS 701 Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi” standardını yürürlüğe koymuştur. Standardın temel amacı bağımsız denetçinin denetim esnasında odaklanmış olduğu en çok önem arz eden konular hakkında daha detaylı bilgi sunmak suretiyle bağımsız denetim raporunun şeffaflığını ve iletişim değerini artırmaktır. Her işletme için önem arz eden konular birbirinden farklı olacağından kilit denetim konuları (KDK) da buna paralel olarak denetim yapılan işletmeye ve denetim yapılan döneme özgü olacaktır.

Kilit denetim konularına ilişkin olarak bugüne kadar yapılmış olan ulusal akademik çalışmalar incelendiğinde bir kısmının konuyu teorik olarak ele alan çalışmalar olduğu, önemli bir kısmının ise BİST endekslerinde işlem gören şirketlerin raporlamış olduğu KDK'lara ilişkin tespitleri içerdiği görülmüştür. Literatür araştırması sonucunda hisseleri BİST'te işlem gören gıda sektörü şirketlerinin bağımsız denetim raporlarında yer alan KDK'lara ilişkin değerlendirmeleri içeren akademik çalışmaların mevcut olduğu, bu çalışmaların en güncel olanlarının inceleme döneminin 2020 yılı ile sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada ise söz konusu işletmelerin 2021 yılı bağımsız denetçi raporlarında yayımlanan KDK'lar da çalışmaya dâhil edilerek kapsam genişletilmiştir.

Çalışmada, gıda sektöründe faaliyet gösteren işletmeler için hangi kilit konuların bağımsız denetim raporunda en fazla yer verilen konular olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmada öncelikle BDS 701 hakkında bilgilere ve konuyla ilgili literatür araştırmasına yer verilmiştir. Çalışmanın devamında ise BİST'de işlem gören gıda sektörü işletmelerinin 2017-2021 yılları arası denetim raporlarında yer alan KDK'lar incelenmiştir.

2. KİLİT DENETİM KONULARININ BAĞIMSIZ DENETÇİ RAPORUNDA BİLDİRİLMESİ STANDARTINA GENEL BAKIŞ

Kilit denetim konuları denetçinin mesleki muhakemesine göre, üst yönetimden sorumlu olanlara bildirilen konular arasından seçilen ve cari dönem finansal tablo denetiminde en çok önem arz eden konulardır. KDK'lar bağımsız denetçinin mesleki muhakemesine göre cari dönem mali tablolarının denetiminde en önemli olan kalemleri ifade etmektedir (Çiğler vd., 2019: 396). KDK'ların bağımsız denetim raporlarında sunulmasına ilişkin esaslar BDS 701 hükümleri doğrultusunda bu kısımda irdelenmiştir.

2.1. BDS 701'in Amacı ve Kapsamı

Bağımsız denetim raporu, işletmenin finansal tablolarında yer alan bilgilerin gerçeğe uygunluğuna dair görüş bildiren önemli bir iletişim aracıdır (Kavut ve Güngör, 2018: 60). 2001 ve 2008 yıllarında dünyada meydana gelen finansal krizlerden sonra bağımsız denetçi raporlarının güvenilirliklerinin artırılması amacıyla finansal tablo bilgi kullanıcıları ve denetleyici kuruluşların birtakım talepleri ortaya çıkmıştır. Finansal tablolarda denetçi görüşü bildirmesine ilave olarak bilgi kullanıcıları için daha fazla faydalı bilgiler sağlanmasına yönelik olarak oluşan talepler doğrultusunda IAASB (Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu) tarafından bir proje başlatılmıştır. Denetçi raporuna yönelik güveni arttırmak amacıyla başlatılan söz konusu projenin en önemli konusu Kilit Denetim Konuları (KDK)'nı düzenleyen 701 nolu standardın (ISA 701) kabul edilmesi ve yayımlanmasıdır (Doğan, 2018: 66).

Türkiye'de KGK tarafından yayınlanan, denetim raporlarının güvenilirliği ve kalitesinin artırılması amacıyla finansal tabloların daha şeffaf ve ayrıntılı bilgi sunması amacıyla ortaya konan BDS 701, 2017 yılında yürürlüğe girmiştir. BDS 701, denetçi raporlarında yer verilecek kilit denetim konularının bildirilmesi hususunda, şekil ve içerik bakımından denetçiye yol göstermek amacıyla hazırlanmıştır. Bu amaçla BDS 701 standardında kilit denetim konularının belirlenmesi, belirlenen konuların bildirilmesi, KDK'lara ilişkin olarak üst yönetimle iletişim kurulması ve bu konulara yönelik olarak bağımsız denetçiler tarafından gerçekleştirilmesi gereken belgelendirme süreçlerinin nasıl olması gerektiği ile ilgili açıklamalara ve yükümlülükler yer verilmektedir (Çakalı, 2021: 60). Standartta ayrıca denetçinin üzerine düşen sorumluluklara ilişkin detaylı açıklamalar da mevcuttur.

2.2. Kilit Denetim Konularının Belirlenmesi

Bağımsız denetçi, üst yönetimden sorumlu olanlara bildirdiği konular içerisinden, denetimin yürütülmesi sırasında en çok dikkat edilmesi gereken konuları seçerek kilit denetim konularını oluşturur. Bu seçim esnasında denetçinin aşağıda sıralanan hususlara ayrıca dikkat etmesi beklenir (BDS 701, p. 9).

- BDS 315 gereğince önemli yanlışlık riskini bünyesinde barındıran veya ciddi yargıları.
- Üst seviyede tahmin belirsizliği taşıdığı tespit edilen muhasebe tahminleri dâhil olmak üzere yönetimin önemli yargılarını içeren finansal tablo kalem ve açıklamalarına ilişkin denetçi yargıları.
- Hesap döneminde gerçekleşen önemli olayların veya işlemlerin denetim sürecine olan etkileri.

Weirich ve Reinstein (2014) çalışmalarında, kilit denetim konularını belirtirken denetçilerin en fazla üzerinde durdukları konuları ve bu konuların ele alınış şekillerini bildirmeleri gerektiğini ifade ederek kilit denetim konularını belirlerken aşağıdaki hususların dikkate alınması gerektiğini belirtmişlerdir (Teraman ve Çelik, 2019: 51):

- En zor, öznel ve karmaşık denetçi yargıları.
- Denetçinin denetim faaliyetini sürdürmesi için yeterli miktarda uygun denetleme kanıtı bulmasını engelleyen durumlar.
- Denetçinin bir fikir ortaya koymasını zorlaştıracak durumlar.

Denetim faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan kilit denetim konularının aşağıda belirtilen özellikleri taşıması gerektiği ifade edilmektedir (Sayar ve Ergüden, 2016: 95):

- Belirlenen kilit denetim konuları işletmeye özgü olmalıdır.
- KDK'lar denetçinin finansal tablolarla ilgili olarak açıkladığı görüşün yerine geçmemelidir.
- Genelleyici ve standartlaşmış ifadelerden kaçınılmalıdır.
- Kilit denetim bulguları, konunun denetim faaliyeti sürecinde çözülemediğini ima etmemeli, çözüm önerisi getirmeye çalışmamalıdır.
- Kilit denetim konuları bilgi kullanıcıları tarafından sınırlı olumlu görüş türü verilmiş algısı oluşturmamalıdır.
- Kilit denetim konuları tespit edilirken gereğinden uzun listelerden kaçınılmalı, gerektiği kadar ve yeterli sayıda olmalıdır.

BDS 701 gereğince denetçiler, mesleki yargılarına göre finansal tablo denetimindeki en önemli konular olan KDK'ları belirleyerek açıklamaları gerektiğinden her yıl raporlarında hangi KDK'ları açıklayacaklarına

karar vermelidirler (Pinto ve Morais, 2018: 146). Denetçi raporunda yer verilecek KDK'lar ile finansal tablo kullanıcılarına, bu konuların denetimde hangi nedenlerle önem verildiği ve bunların nasıl ele alındığına ilişkin kısa ve öz açıklama verilmesi beklenmektedir. KDK'lar finansal tablo kullanıcıların karar verme süreçlerinde önemli konulara odaklanmalarını sağlayan bir yol haritasıdır (Karapınar ve Dölen, 2020: 764). BDS 701 denetçinin, işletmenin içinde bulunduğu sektörün veya finansal raporlamanın koşullarına bağlı olarak, belli bir sektördeki birçok işletme açısından belirli hususların KDK olarak belirlenebileceğini, bununla birlikte söz konusu hususların KDK olarak belirlenme sebepleri açıklanırken denetçinin muhakemesini etkileyen koşullara vurgu yapmasının önemini altını çizmiştir (Atay ve Polat Çeltikçi, 2021: 140).

Denetçi denetlenen işletmenin faaliyet alanının çok sınırlı olması gibi bazı durumlarda kilit denetim konusu olmadığı hükmünde bulunabilmektedir (BDS 701, p. A59). Ayrıca denetçilerin finansal tablolara ait kilit denetim konusu belirleyememesi halinde bu durumun denetlenen şirketlerin üst yönetimine bildirilmesi gerekmektedir.

2.3. Kilit Denetim Konularının Bildirilmesi

Finansal tabloların bilgi kullanıcılarına daha fazla bilgi vermesi ve onlar tarafından anlaşılır olması bakımından denetim standartlarında bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden birisi de BDS 701 standardıdır. Bağımsız denetçi belirlemiş olduğu her bir KDK'yı raporunun ayrı bir bölümünde "*Kilit Denetim Konuları*" başlığı altında yer verecek şekilde, uygun bir alt başlık altında açıklaması gerekir. Kilit denetim konularının ayrı bir başlıkta gösterilmesiyle beraber bu tür önemli bilgilerin kullanıcılar tarafından dikkate alınması sağlanmaktadır. Denetçi raporunda bildirdiği KDK'lara yönelik aşağıdaki konulara dikkat çeker (BDS 701, p. 11):

- Denetçinin mesleki muhakemesini göre cari dönem finansal tablolarının denetimi için en önemli konuların kilit denetim konusu olarak belirlenme sebepleri,
- KDK'nın, denetim faaliyetleri süresince ne şekilde ele alındığı ve
- Finansal tablolardaki açıklama ve atıflardır.

Kilit denetim konularının rapordaki yeri, denetçi görüşünün yer aldığı bölüme yakın bir yerde olmalıdır. Buradaki amaç, denetim sürecindeki kilit konuların ön planda olmasını sağlayarak, finansal tablo kullanıcılarına bu bilgiye verilen değer anlaşılmasını sağlamaktadır. Mevzuat tarafından başka bir ifade belirtilmedikçe, her bir kilit denetim konusunu alt başlık altında açıklar. Denetçi raporun bu bölümünde giriş cümlesinde aşağıda belirtilen ifadelere yer verilmelidir (BDS 701, p. A31):

- Denetçinin mesleki yargısına göre, cari döneme ilişkin finansal tabloların denetimi esnasında en önemli konuların kilit denetim konuları olduğunu,
- Söz konusu KDK'larla ilgili olarak farklı ya da denetimin tümünden bağımsız olarak görüş vermediği.

BDS 701 kapsamında denetçi raporlarında kaç tane KDK sayısı bildirilmesi gerektiği ve hangi konularda KDK bildirilebileceğine ilişkin herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Benzer şekilde birden çok KDK'ya yer verileceği durumlarda bu konuların söz konusu bölümde hangi sırayla yer alacağına ilişkin BDS 701'de açık ve net bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Böyle bir durumla karşılaşıldığında, denetçinin mesleki yargısı devreye girecek olup, yapacağı değerlendirme sonucuna göre sıralamaya denetçi karar verecektir. Örneğin; denetçi konuların finansal tablolarda açıklanma sırasına göre veya denetçinin muhakemesine göre nispî önemlerine bağlı olarak kilit denetim konularının sıralaması yapılabilir (BDS 701, p. A31-A32).

Faydalı finansal bilginin karşılaştırılabilirlik özelliği gereğince, işletmeler cari dönem finansal tablolarını yayımlarken, bir önceki cari dönem tabloları da karşılaştırmalı olarak yayınlanmaktadır. Buna bağlı olarak, karşılaştırmalı finansal bilgilerin sunulduğu raporda yer verilen giriş cümlesinde kilit denetim konularını yalnız içinde bulunulan cari dönem finansal tabloların denetimine ilişkin olduğuna dikkat çekilmekte ve ilgili finansal tabloların kapsadığı döneminin belirtilmesi gerekmektedir. Örneğin; 31 Aralık 2021 tarihinde sona eren hesap dönemini kapsamaktadır (BDS 701, p. A33).

2.4. Üst Yönetimden Sorumlu Olanlarla Kurulacak İletişim

BDS 701 ile denetçinin üst yönetimle hangi konularda iletişim kuracağına, iletişimin biçimi ve kapsamına yönelik olarak üst yönetimden sorumlu olanlara neleri bildirmek zorunda olduğunu açıklanmıştır. BDS 701 bu doğrultuda denetçinin üst yönetimden sorumlu olanlarla zamanında iletişim kurması gerektiğini

belirtir. Kurulacak iletişim için uygun zamanlama, denetimin içinde bulunduğu koşul ve durumlara göre değişkenlik gösterecektir. Denetçi ayrıca denetimin kapsamına ilişkin planı ve zamanlaması müzakere edilirken, KDK'lara ilişkin ilk gözlemlerini ve bunlara ilişkin denetim bulgularını üst yönetimden sorumlu olanlara iletir. Bu şekilde üst yönetimin aşağıdaki konular hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanır (BDS 701, p. A60-A63):

- Denetçi tarafından belirlenen KDK'lardan haberdar olmalarını ve ilave bilgiler elde etmelerine imkân sağlar.
- Üst yönetimin finansal raporlama sürecine ilişkin sorumluluklarının önemini idrak etmelerini, kilit denetim konularını neye dayanarak verdiği ve bildirim nasıl yapılacağı hususlarını algılamalarını sağlar.
- Denetim raporunda bildirilecek KDK'lar ile ilgili olarak finansal tablolarda yer verilecek açıklamaların kapsamını yeniden değerlendirme imkânı sağlar.
- Denetçinin raporda KDK bildirim yapılmayacağı durumlarda, denetçinin denetim süreçlerine hâkim diğer kişilerle daha fazla istişare etmelerine olanak tanır ve denetçinin kilit denetim konusu olmadığına ilişkin kararını gözden geçirmesini sağlar.

3. KİLİT DENETİM KONULARINA İLİŞKİN LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Kilit denetim konuları ile ilgili farklı boyutlarını ele alan birçok ulusal ve uluslararası akademik çalışmalar mevcut olmakla birlikte bu çalışma hisseleri BİST'te işlem gören gıda sektörü işletmeleri ilgili olduğundan, araştırma sonucunda elde edilecek bulguların BİST şirketleri üzerinde yapılan diğer araştırma sonuçlarıyla karşılaştırılabilmesi açısından burada yalnızca konu ile ilgili yapılmış ulusal ampirik çalışmalara yer verilmiştir. Bununla birlikte bu çalışmalardan mali kuruluşlar ile ilgili ampirik araştırma içerenler mali kuruluşların KDK'ları sektöre özgü olduğundan kapsam dışında bırakılmıştır.

Tablo 1: Kilit Denetim Konuları İle İlgili Ampirik Bulgular İçeren Ulusal Çalışmalar

<i>Yazarlar/Yıl</i>	<i>Çalışmanın Kapsamı</i>	<i>Çalışma Sonucu</i>
Uzay ve Köylü (2018)	Nisan 2018 itibariyle BİST imalat sektöründe işlem gören 181 şirketin 2017 yılı bağımsız denetim raporları	Araştırmanın sonucunda 170 şirketin toplam 354 KDK raporladığı, denetçilerin denetim esnasında azami dikkat ettikleri konuların sırasıyla Hasılat (%19), Maddi Duran Varlıklar (%18), Ticari Alacaklar (%17) ve Stoklar (%11) olduğu tespit edilmiştir.
Kalıpçı Çağırın ve Varıcı (2019)	BİST İmalat Sektörü Şirketlerinin 2017 yılı bağımsız denetim raporları	Araştırmanın sonucunda 171 şirketin toplam 354 KDK raporladığı, en çok raporlanan KDK'ların hasılat, ticari alacaklar, Maddi Duran Varlıklar ve stoklar kalemleri ile ilgili olduğu tespit edilmiştir.
Kavut ve Güngör (2018)	Temmuz 2018 itibariyle BİST 100'de yer alan şirketlerin 2017 yılı bağımsız denetim raporları	Araştırmanın sonucunda 96 şirketin toplam 211 KDK raporladığı, en çok belirlenen KDK'ların sırasıyla; Hasılatın Muhasebeleştirilmesi (%13), Şerefiye (%8), Ticari Alacaklar, Stoklar/Stok Değer Düşüklüğü, Kredi ve Alacaklarda Sınıflama ile Değer Düşüklüğü (%7) izlenmektedir. Sektörel dağılıma bakıldığında; imalat sektöründe sırasıyla Ticari Alacaklar (%12), Hasılatın Muhasebeleştirilmesi (%11), Stoklar/Stok Değer Düşüklüğü (%11); maden sektöründe sırasıyla Stoklar ve Hasılatın Muhasebeleştirilmesi; Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama sektöründe ise Hasılatın Muhasebeleştirilmesi konularının önem arz ettiği araştırmanın diğer bazı bulgularındandır.
Gökgöz (2018)	15/03/2018 tarihi itibariyle denetim raporunu açıklayan 140 BİST şirketinin 2017 yılı bağımsız denetim raporları	Araştırmanın sonucunda 140 şirketin toplam 273 KDK raporladığı, denetçilerin denetim esnasında azami dikkat ettikleri konuların sırasıyla Hasılat (%14,65), Ticari Alacaklar (%13,55), Stoklar (%10,99), Maddi Duran Varlıklar (%9,89) ve Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller (%9,16) olduğu tespit edilmiştir.

Karacan ve Uygun (2018)	Hisseleri BİST’te işlem gören ve reel sektörde faaliyet gösteren 62 şirketin 2017 yılı bağımsız denetim raporları	Araştırmanın sonucunda 62 şirketin toplam 134 KDK raporladığı, en fazla KDK’nın sırasıyla maddi ve maddi olmayan duran varlıklar, hasılat, ticari alacakların geri kazanılabilirliği ve ertelenmiş vergiler, stoklar ve çalışanlara sağlanan faydalar ile ilgili olduğu tespit edilmiştir.
Ertan ve Kızık (2019)	21 Ocak 2019 tarihi itibarıyla BİST imalat sektöründe yer alan 180 şirketin 2017 yılı bağımsız denetim raporları	Araştırmanın sonucunda 177 şirketin toplam 360 KDK raporladığı, denetçilerin denetim esnasında azami dikkat ettikleri konuların hasılat, ticari alacaklarda değer düşüklüğü, maddi duran varlıkların yeniden değerlendirilmesi ve amortismanların hesaplanması, stok değer düşüklüğü gibi muhasebe tahminlerinin yapıldığı konularda KDK sayılarının fazla olduğu tespit edilmiştir.
Türel ve Türel (2019)	BİST endeksinde işlem gören 388 şirketin 2017 ve 2018 yıllarına ait bağımsız denetçi raporları	Araştırma sonucunda 388 şirketin 2017 yılında toplam 819, 2018 yılında ise toplam 777 KDK raporladığı, denetimde en çok önem arz eden konuların başında finansal araçlar, hasılat, maddi duran varlıklar, stoklar ve varlıklarda değer düşüklüğünün geldiği tespit edilmiştir.
Akdoğan ve Bülbül (2019)	BİST 100 endeksinde işlem gören şirketlerin 2017 yılı bağımsız denetim raporları	Araştırmanın sonucunda araştırma kapsamındaki şirketlerin toplam 251 KDK raporladığı, en fazla KDK’nın sırasıyla hasılat, maddi ve maddi olmayan duran varlıkların değerlendirilmesi, karşılıklar/ yükümlülükler ile ilgili olduğu tespit edilmiştir.
Aktaş ve Acar (2020)	BİST 100 endeksinde işlem gören şirketlerin 2017 ve 2018 yıllarına ait bağımsız denetim raporları	Araştırma sonucunda 2017 yılında toplam 259, 2018 yılında ise toplam 270 KDK raporlandığı tespit edilmiş, her iki yılda da bağımsız denetim raporunda en fazla yer verilen KDK’nın ‘Alacaklar’ olduğu bununla birlikte 2018 yılında 2017 yılına nazaran bu kaleme ilişkin KDK sayısında azalış olduğu, buna mukabil ‘Karşılık, Koşullu Varlık/Yükümlülük’, ‘Finansal Araçlar’ ve ‘Ertelenmiş Vergi Varlığı’ hesapları gibi KDK’larda önemli artışlar olduğu ifade edilmiştir.
Karapınar ve Dölen (2020)	Hisseleri BİST’te işlem gören 374 şirketin 2018 yılı bağımsız denetim raporları	Araştırmanın sonucunda 365 şirketin toplam 707 KDK raporladığı, imalat sektöründe en çok raporlanan KDK’nın hasılatın muhasebeleştirilmesi ile ilgili olduğu, toptancılık sektöründe yer alan şirketlerde hasılatın muhasebeleştirilmesi ve ticari alacakların geri kazanılabilirliği, holdinglerde ise ticari alacakların geri kazanılabilirliği konularının en çok raporlanan KDK’lar olduğu tespit edilmiştir.
Özcan ve Günlük (2021)	Hisseleri BİST’te işlem gören Gıda, İçecek ve Tütün alt sektöründe yer alan 26 şirketin 2017-2020 yılları arası bağımsız denetim raporları	Araştırmanın sonucunda 26 şirketin toplam 202 KDK raporladığı, denetçilerin denetim esnasında azami dikkat ettikleri konuların sırasıyla Hasılat (%18,81), Maddi Duran Varlıklar (%16,34), Stoklar/Stok Değer Düşüklüğü (%15,84), Ticari Alacaklar (%15,34), Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller (%7,92) ve Şerefiye ve Sınırsız Ömre Sahip Maddi Olmayan Duran Varlıkların Değer Düşüklüğü (%5,94) olduğu tespit edilmiştir.
Özşahin Koç (2021)	Hisseleri BİST’te işlem gören ve turizm sektöründe faaliyet gösteren 11 şirketin 2018 ve 2020 yılı bağımsız denetim raporları	Araştırmanın sonucunda 11 şirketin 2018 yılında toplam 20 adet, 2020 yılında ise 16 adet KDK raporladığı, KDK’ların ağırlıklı maddi duran varlıklar, finansal borçlar, hasılat ve yatırım amaçlı gayrimenkuller konularından oluştuğu tespit edilmiştir.
Çakalı (2021)	BİST 100 endeksinde yer alan şirketlerin 2020 yılı bağımsız denetim raporları	Araştırma sonucunda toplam 210 adet KDK raporlandığı, en çok raporlanan KDK’ların sırasıyla finansal araçlar (%21,9), hasılat (%17,1), maddi duran varlıklar ve yatırım amaçlı gayrimenkuller (%12,4), varlıklarda değer düşüklüğü

		(%11,9) ve karşılıklar, koşullu yükümlülük ve borçlar (%6,7) olduğu tespit edilmiştir.
Sarısoy (2021)	BİST 30 ve DOW JONES 30 endeksindeki işletmelerin 2019 yılı denetçi raporları	Araştırma sonucunda ABD’de daha az sayıda KDK bildirim yapıldığı ve en çok vergi, değer düşüklüğü ve maddi olmayan duran varlıklar ile ilgili KDK bildirim yapıldığı, Türkiye’de ise en fazla bildirilen KDK’ların; hasılat, kiralamarlar ve emekli sandığı yükümlülükleri konusunda olduğu tespit edilmiştir.
Atay ve Polat Çeltikçi (2021)	BİST 100’de yer alan şirketlerin 2017-2019 yılları arası bağımsız denetim raporları	Araştırma sonucunda toplam 647 adet KDK raporlandığı, en çok raporlanan KDK’ların sırasıyla hasılat (%15,6), şerefiye (%9,1), ticari alacaklar (%7,1), maddi duran varlıklar (%5,4) ve stoklar (%5,4) olduğu tespit edilmiştir.
Tez ve Gücenme Gençoğlu (2022)	BİST’te işlem gören ve Enerji, Gıda, Otomotiv, İnşaat ve Turizm sektörlerinde faaliyet gösteren 45 şirketin 2017-2019 yılları arası bağımsız denetim raporları	Araştırmanın sonucunda araştırma kapsamındaki 5 sektörde en az iki veya daha fazla işletmenin raporunda olan 17 farklı KDK’dan; hasılatın muhasebeleştirilmesi, ticari alacaklar ve değer düşüklüğü, maddi duran varlıkların yeniden değerlendirilmesi konularının sektörler genelinde ortak konular olduğu tespit edilmiştir.
Güçlü (2022)	1 Ekim 2019 tarihi itibarıyla BİST Katılım 50 endeksinde yer alan şirketlerin 2019 ve 2020 yıllarına ait bağımsız denetim raporları	Araştırmanın sonucunda 47 şirketin 2019 yılında toplam 93 adet, 2020 yılında ise toplam 92 adet KDK raporlandığı, denetim raporlarında en fazla bildirilen KDK’ların hasılat, ticari alacaklar, stoklar ve maddi duran varlıklara ilişkin konular olduğu tespit edilmiştir.
Keleş (2022)	BİST İnşaat Endeksinde yer alan 12 şirketin 2020 ve 2021 yıllarına ait bağımsız denetim raporları	Araştırmanın sonucunda 12 şirketin 2020 yılında toplam 19 adet, 2021 yılında ise toplam 21 adet KDK raporlandığı, en fazla raporlanan KDK’ların; yatırım amaçlı gayrimenkuller, hasılat ve finansal borçlar ile ilgili hususlar olduğu tespit edilmiştir.
Özbay (2022)	BİST 100 şirketlerinin 2020 ve 2021 yıllarına ait bağımsız denetim raporları	Araştırma sonucunda 2019 yılında toplam 198 adet, 2020 yılında ise toplam 216 adet KDK raporlandığı, incelenen dönemlerin ikisinde de en fazla raporlanan KDK’ların; hasılatın muhasebeleştirilmesi, finansal araçlar ve maddi duran varlıklar ile ilgili olduğu tespit edilmiştir.
Uludağ (2022)	31 Ocak 2022 tarihi itibarıyla BİST-30 şirketlerinin 2020 yılına ait bağımsız denetim raporları	Araştırmanın sonucunda 30 şirketin 2020 yılında toplam 67 adet KDK raporlandığı, en fazla raporlanan KDK’ların ise sırasıyla; hasılat, TFRS 9 Finansal Araçlar, Kredi ve Alacaklarda Sınıflama ve Değer Düşüklüğü ile Maddi ve Maddi Olmayan Duran Varlıklara İlişkin Muhasebeleştirme/ Değer Düşüklükleri/ Yeniden Değerleme ile ilgili olduğu tespit edilmiştir.

4. STANDARDIN İLK UYGULAMA YILINDAN 2021 YILINA KADAR BİLDİRİLEN KİLİT DENETİM KONULARININ TESPİTİNE İLİŞKİN BİST’TE ARAŞTIRMA

Bu kısımda hisseleri BİST’te işlem gören gıda sektörü işletmelerinin standardın ilk uygulama yılı olan 2017 yılından 2021 yılına kadar olan dönemlere ait bağımsız denetim raporlarından hareketle gıda sektörü için en çok önem arz eden KDK’lar tespit edilmiştir.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu araştırmada, BİST’te işlem gören gıda şirketlerinin bağımsız denetim raporlarındaki kilit denetim konularının irdelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın kapsamını 30.09.2022 tarihi itibarıyla BİST’te bulunan 32 gıda işletmesi oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada söz konusu işletmelerin 2017-2021 yılları arasında yayımladıkları bağımsız denetim raporları incelenmiştir.

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmadaki veriler BİST’te işlem gören gıda şirketlerinin geriye dönük olarak 2017-2021 yılları arası bağımsız denetim raporları Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP)’nın internet sitesi olan www.kap.org.tr adresinden alınarak KDK’lar içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

BİST İmalat Sektörünün alt sektörlerinden biri olan Gıda-İçecek-Tütün kategorisinde 30.09.2022 tarihinde 32 şirket mevcut olmakla birlikte çalışmanın kapsamı doğrultusunda bu işletmelerden içecek ve tütün üretimi yapan 6 şirket kapsam dışında bırakılmış, gıda üretimi yapan 26 şirket kapsama dâhil edilmiştir. Bununla birlikte bu şirketlerden 24’ü 2017-2021 yılları arasında 5 yıl boyunca BİST’te işlem gördüğünden yalnızca bu şirketlerin bağımsız denetçi raporları incelenmiştir.

Araştırma kapsamına alınan şirketlerin listesi Tablo 1’de yer almaktadır.

4.3. Araştırmanın Bulguları

Araştırma kapsamındaki şirketlerin 2017-2021 yılları arası denetim raporlarının içerik analizi sonucunda elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Tablo 2: BİST’te Yer Alan Gıda İşletmeleri

Sıra No	Kod	İşletme Unvanı
1	AVOD	A.V.O.D. Kurutulmuş Gıda Ve Tarım Ürünleri Sanayi Ticaret A.Ş.
2	BANVT	Banvit Bandırma Vitaminli Yem Sanayii A.Ş.
3	DARDL	Dardanel Önentaş Gıda Sanayi A.Ş.
4	EKIZ	Ekiz Kimya Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
5	ELITE	Elite Naturel Organik Gıda Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
6	ERSU	Ersu Meyve Ve Gıda Sanayi A.Ş.
7	FADE	Fade Gıda Yatırım Sanayi Ticaret A.Ş.
8	FRIGO	Frijo-Pak Gıda Maddeleri Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
9	KENT	Kent Gıda Maddeleri Sanayii Ve Ticaret A.Ş.
10	KERVT	Kerevitaş Gıda Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
11	KRVGD	Kervan Gıda Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
12	KNFRT	Konfrut Gıda Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
13	MERKO	Merko Gıda Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
14	OYLUM	Oylum Sınai Yatırımlar A.Ş.
15	PENGD	Penguen Gıda Sanayi A.Ş.
16	PETUN	Pınar Entegre Et Ve Un Sanayii A.Ş.
17	PNSUT	Pınar Süt Mamulleri Sanayii A.Ş.
18	SELGD	Selçuk Gıda Endüstri İhracat İthalat A.Ş.
19	TATGD	Tat Gıda Sanayi A.Ş.
20	TETMT	Tetamat Gıda Yatırımları A.Ş.
21	TUKAS	Tukaş Gıda Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
22	ULUUN	Ulusoy Un Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
23	ULKER	Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş.
24	VANGD	Vanet Gıda Sanayi İç Ve Dış Ticaret A.

Kaynak: <https://www.kap.org.tr/tr/Endeksler>

Tablo 2’de listesi verilen gıda üretim işletmelerinin bağımsız denetçi raporlarında 2017-2021 yılları arasında raporlanan kilit denetim konuları ve bu konuların frekans dağılımı Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3: 2017-2021 Yılları İtibariyle Kilit Denetim Konularının Genel Sayı Dağılımı

Sıra No	Kilit Denetim Konusu	2017-2021	Oran
1	Hasılatın muhasebeleştirilmesi	60	%24,59
2	Maddi Duran Varlıklar	37	%15,16
3	Stoklar/Stok Değer Düşüklüğü	36	%14,76
4	Ticari Alacaklar	29	%11,88
5	Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller	26	%10,65
6	Finansal Borçlar	9	%3,69
7	İlişkili Taraflarla Olan İşlemler	8	%3,28
8	Ertelenmiş Vergi Varlığı	7	%2,87
9	Finansal Varlık/Yatırımlar	7	%2,87
10	Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi	4	%1,64

11	Şerefiye ve Yeniden Edinilmiş Hakların Değer Düşüklüğü Testi	4	%1,64
12	Ticari Borçlar	4	%1,64
13	Türev Finansal Araçlar	4	%1,64
14	Canlı Varlıklar	3	%1,23
15	Finansal Kiralama	3	%1,23
16	İhtiyati Tedbir Kapsamında Borç Yapılandırılmaları	2	%0,82
17	Yabancı Para Çevrim İşlemleri	1	%0,41
TOPLAM		244	%100,00

Tablo 3'ten de görüldüğü üzere 2017-2021 yılları itibariyle gıda sektöründe denetçi raporunda yer alan 244 konunun 19 başlık altında gruplandırıldığı gözükmektedir. 244 KDK içerisinde en sık olarak karşılaşılan ilk 10 konu toplam KDK sayısının yaklaşık %91'ini oluşturmaktadır. Gıda sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin denetçi raporu incelendiğinde en sık karşılaşılan kilit denetim konusunun hasılatın muhasebeleştirilmesi konusu olduğu belirlenmiştir. Hasılat konusu denetim raporlarında yıllar itibariyle toplam 60 defa KDK olarak bildirilmiş olup bu sayı toplam KDK sayısının %24,59'unu ifade etmektedir. İkinci sırada olan KDK, maddi duran varlıklar konusudur. Bu konu 2017-2021 yıllarında 37 denetçi raporunda KDK olarak bildirilmiş olup bu rakam toplam işletme sayısının yaklaşık %31'ini oluştururken, toplam KDK sayısının ise %15,16'sını oluşturmaktadır. Üçüncü sırada ise stoklar/stok değer düşüklüğü konusu gelmektedir. 36 denetim raporunda KDK olarak bildirilmiş olup toplam işletme sayısının yaklaşık %30'unu, toplam KDK sayısının %14,76'sını ifade etmektedir.

Araştırma kapsamındaki işletmelerin 2017-2021 yılları arasında hizmet aldıkları bağımsız denetim firmaları ve söz konusu yıllarda bağımsız denetçi raporlarında yer vermiş oldukları kilit denetim konuları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: Bağımsız Denetim Firmaları (BDF) ve Bildirdikleri Kilit Denetim Konuları

ŞİRKET KODU	BDF ve KDK Konuları Bağımsız Denetim Firması	2017	2018	2019	2020	2021
		EREN BAĞIMSIZ DENETİM	HSY	HSY	HSY	HSY
AVOD	KDK konuları	<ul style="list-style-type: none"> Maddi Duran Varlıklar Stoklar Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller 	<ul style="list-style-type: none"> Hasılatın Muh. Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmelerinin Muh. Stoklar Ticari Alacaklar 	<ul style="list-style-type: none"> Hasılatın Muh. Stoklar Ticari Alacaklar Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller 	2019 Yılı ile aynı	2019 Yılı ile aynı
	Bağımsız Denetim Firması	BDO DENET	KPMG	KPMG	KPMG	KPMG
BANVT	KDK konuları	<ul style="list-style-type: none"> Canlı Varlıklar Hasılatın Muh. Stoklar 	<ul style="list-style-type: none"> Canlı Varlıklar Hasılatın Muh. 	2018 Yılı ile aynı	<ul style="list-style-type: none"> Hasılatın Muh. 	2020 Yılı ile aynı
	Bağımsız Denetim Firması	SER-BERKER	SER-BERKER	SER-BERKER	SER-BERKER	KPMG
DARDL	KDK konuları	<ul style="list-style-type: none"> Hasılatın Muh. 	<ul style="list-style-type: none"> Hasılatın Muh. Ticari Alacaklar 	2018 Yılı ile aynı	2018 Yılı ile aynı	<ul style="list-style-type: none"> Hasılatın Muh. Maddi Duran Varlıklar
	Bağımsız Denetim Firması	A-1 YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLİK	A-1 YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLİK	A-1 YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLİK	A-1 YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLİK	GÖRÜŞ BAĞIMSIZ DENETİM
EKIZ	KDK konuları	-	-	-	-	-
	Bağımsız Denetim Firması	BDD BAĞIMSIZ DENETİM	BDD BAĞIMSIZ DENETİM	BDD BAĞIMSIZ DENETİM	BDD BAĞIMSIZ DENETİM	BDD BAĞIMSIZ DENETİM
ELITE	KDK konuları	<ul style="list-style-type: none"> Finansal Borçlar Finansal Kiralama Hasılatın Muh. 	2017 Yılı ile aynı	2017 Yılı ile aynı	<ul style="list-style-type: none"> Finansal Borçlar Hasılatın Muh. 	2020 Yılı ile aynı
ERSU	Bağımsız Denetim	BİRLEŞİM BAĞIMSIZ	BİRLEŞİM BAĞIMSIZ	IŞIK YEMİNLİ MALİ	IŞIK YEMİNLİ MALİ	NOTE OFFICE

	Firması	DENETİM	DENETİM	MÜŞAVİRLİK	MÜŞAVİRLİK	
	KDK konuları	<ul style="list-style-type: none"> İlişkili Taraflarla Olan İşlemler Stok Değerleme Yöntemi 	2017 Yılı ile aynı	<ul style="list-style-type: none"> İlişkili Taraflarla Olan İşlemler Maddi Duran Varlıklar Stok Değer Düşüklüğü 	<ul style="list-style-type: none"> Maddi Duran Varlıklar 	<ul style="list-style-type: none"> Hasılatın Muh. Maddi Duran Varlıklar
FADE	Bağımsız Denetim Firması	HSY DANIŞMANLIK	HSY DANIŞMANLIK	HSY DANIŞMANLIK	HSY DANIŞMANLIK	HSY DANIŞMANLIK
	KDK konuları	<ul style="list-style-type: none"> Maddi Duran Varlıklar Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller 	2017 Yılı ile aynı	<ul style="list-style-type: none"> Hasılatın Muh. Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller 	2019 Yılı ile aynı	2019 Yılı ile aynı
	Bağımsız Denetim Firması	BDO DENET	BDO DENET	BDO DENET	BDO DENET	BDO DENET
FRIGO	KDK konuları	<ul style="list-style-type: none"> Hasılatın Muh. İhtiyati Tedbir Kapsamında Borç Yapılandırılmaları Stok Değer Düşüklüğü 	<ul style="list-style-type: none"> Hasılatın Muh. İhtiyati Tedbir Kapsamında Borç Yapılandırılmaları 	<ul style="list-style-type: none"> Hasılatın Muh. Maddi Duran Varlıklar 	2019 Yılı ile aynı	<ul style="list-style-type: none"> Maddi Duran Varlıklar
	Bağımsız Denetim Firması	KPMG	KPMG	KPMG	PwC	PwC
KENT	KDK konuları	<ul style="list-style-type: none"> Hasılatın Muh. Stok Değer Düşüklüğü 	2017 Yılı ile aynı	2017 Yılı ile aynı	2017 Yılı ile aynı	<ul style="list-style-type: none"> Hasılatın Muh. Ticari Alacaklar
	Bağımsız Denetim Firması	DRT BAĞIMSIZ DENETİM	PwC	GÜNEY BAĞIMSIZ DENETİM	GÜNEY BAĞIMSIZ DENETİM	GÜNEY BAĞIMSIZ DENETİM
KERVİT	KDK konuları	<ul style="list-style-type: none"> Hasılatın Muh. Maddi Duran Varlıklar Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmelerinin Muh. 	<ul style="list-style-type: none"> Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller 	2018 Yılı ile aynı	<ul style="list-style-type: none"> Maddi Duran Varlıklar 	<ul style="list-style-type: none"> Ertelenmiş Vergi Varlığı Ticari Alacaklar
	Bağımsız Denetim Firması	ADAY BAĞIMSIZ DENETİM	ADAY BAĞIMSIZ DENETİM	ADAY BAĞIMSIZ DENETİM	ADAY BAĞIMSIZ DENETİM	ATA ULUSLARARASI BAĞIMSIZ DENETİM
KRVGD	KDK konuları	<ul style="list-style-type: none"> Hasılatın Muh. Stoklar Ticari Alacaklar 	2017 Yılı ile aynı	2017 Yılı ile aynı	2017 Yılı ile aynı	<ul style="list-style-type: none"> Hasılatın Muh. Ticari Alacaklar
	Bağımsız Denetim Firması	RASYONEL BAĞIMSIZ DENETİM	RASYONEL BAĞIMSIZ DENETİM	RASYONEL BAĞIMSIZ DENETİM	RASYONEL BAĞIMSIZ DENETİM	RASYONEL BAĞIMSIZ DENETİM
KNFRT	KDK konuları	<ul style="list-style-type: none"> Hasılatın Muh. Stoklar 	2017 Yılı ile aynı	<ul style="list-style-type: none"> Stoklar Ticari Alacaklar 	2019 Yılı ile aynı	2019 Yılı ile aynı
	Bağımsız Denetim Firması	AKTAN BAĞIMSIZ DENETİM	AKTAN BAĞIMSIZ DENETİM	REFORM BAĞIMSIZ DENETİM	REFORM BAĞIMSIZ DENETİM	REFORM BAĞIMSIZ DENETİM
MERKO	KDK konuları	-	-	-	<ul style="list-style-type: none"> Hasılatın Muh. 	-
	Bağımsız Denetim Firması	AYK BAĞIMSIZ DIŞ DENETİM	AYK BAĞIMSIZ DIŞ DENETİM	AYK BAĞIMSIZ DIŞ DENETİM	AYK BAĞIMSIZ DIŞ DENETİM	AYK BAĞIMSIZ DIŞ DENETİM
OYLUM	KDK konuları	-	<ul style="list-style-type: none"> Hasılatın Muh. Maddi Duran Varlıklar Yabancı Para Çevrim İşlemleri 	<ul style="list-style-type: none"> Hasılatın Muh. 	2019 Yılı ile aynı	2019 Yılı ile aynı
PENGĐ	Bağımsız Denetim Firması	ENGİN BAĞIMSIZ DENETİM	ENGİN BAĞIMSIZ DENETİM	EREN BAĞIMSIZ DENETİM	EREN BAĞIMSIZ DENETİM	ADAY BAĞIMSIZ DENETİM

	KDK konuları	• Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller	• Ertelenmiş Vergi Varlığı	• Ertelenmiş Vergi Varlığı • Maddi Duran Varlıklar • Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller	2019 Yılı ile aynı	2019 Yılı ile aynı
PETUN	Bağımsız Denetim Firması	PwC	PwC	PwC	PwC	PwC
	KDK konuları	• Maddi Duran Varlıklar	2017 Yılı ile aynı	2017 Yılı ile aynı	• Ticari Alacaklar	2017 Yılı ile aynı
PNSUT	Bağımsız Denetim Firması	PwC	PwC	PwC	PwC	PwC
	KDK konuları	• Maddi Duran Varlıklar	2017 Yılı ile aynı	2017 Yılı ile aynı	• Ticari Alacaklar	2017 Yılı ile aynı
	Bağımsız Denetim Firması	ATA ULUSLARARASI BAĞIMSIZ DENETİM	ATA ULUSLARARASI BAĞIMSIZ DENETİM	VİZYON GRUP BAĞIMSIZ DENETİM	AKT BAĞIMSIZ DENETİM	AKT BAĞIMSIZ DENETİM
SELGD	KDK konuları	• Hasılatın Muh. • Maddi Duran Varlıklar • Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller	• Hasılatın Muh. • Maddi Duran Varlıklar • Stok Değer Düşüklüğü • Ticari Alacaklar • Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller	2017 Yılı ile aynı	• Hasılatın Muh.	2020 Yılı ile aynı
	Bağımsız Denetim Firması	KPMG	KPMG	KPMG	KPMG	KPMG
TATGD	KDK konuları	• Hasılatın Muh. • Stok Değer Düşüklüğü	2017 Yılı ile aynı	2017 Yılı ile aynı	• Hasılatın Muh.	2020 Yılı ile aynı
	Bağımsız Denetim Firması	C&Ç BAĞIMSIZ DENETİM	C&Ç BAĞIMSIZ DENETİM	KARAR BAĞIMSIZ DENETİM	YEDİTEPE BAĞIMSIZ DENETİM	YEDİTEPE BAĞIMSIZ DENETİM
TETMT	KDK konuları	• Stoklar	2017 Yılı ile aynı	• Maddi Duran Varlıklar • Ticari Alacaklar	-	-
	Bağımsız Denetim Firması	CROWE HORWATH OLGU BAĞIMSIZ DENETİM	KPMG	GÜNEY BAĞIMSIZ DENETİM	GÜNEY BAĞIMSIZ DENETİM	GÜNEY BAĞIMSIZ DENETİM
TUKAS	KDK konuları	• Stoklar	• Stok Değer Düşüklüğü • Ticari Alacaklar	• Ertelenmiş Vergi Varlığı • Ticari Alacaklar	• Ertelenmiş Vergi Varlığı • Maddi Duran Varlıklar • Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller	• Ticari Alacaklar • Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller
	Bağımsız Denetim Firması	DMR BAĞIMSIZ DENETİM	DMR BAĞIMSIZ DENETİM	DMR BAĞIMSIZ DENETİM	DMR BAĞIMSIZ DENETİM	FİNANSAL EKSEN BAĞIMSIZ DENETİM
ULUUN	KDK konuları	• Finansal Borçlar • Hasılatın Muh. • Stok Değer Düşüklüğü • Ticari Alacaklar • Ticari Borçlar • Türev Finansal Araçlar	2017 Yılı ile aynı	2017 Yılı ile aynı	2017 Yılı ile aynı	• Hasılatın Muh. • Maddi Duran Varlıklar • Stoklar • Ticari Alacaklar • Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller

	Bağımsız Denetim Firması	PwC	PwC	GÜNEY BAĞIMSIZ DENETİM	GÜNEY BAĞIMSIZ DENETİM	GÜNEY BAĞIMSIZ DENETİM
ULKER	KDK konuları	<ul style="list-style-type: none"> Finansal Varlık/Yatırımlar Maddi Duran Varlıklar Ortak Kontrole Tabi İşletmelerin Birleşmesi 	<ul style="list-style-type: none"> Finansal Varlık/Yatırımlar Maddi Duran Varlıklar Şerefiye Ve Yeniden Edinilmiş Hakların Değer Düşüklüğü Testi 	2018 Yılı ile aynı	2018 Yılı ile aynı	<ul style="list-style-type: none"> Finansal Varlık/Yatırımlar Ortak Kontrole Tabi İşletmelerin Birleşmesi Şerefiye Ve Yeniden Edinilmiş Hakların Değer Düşüklüğü Testi
VANGD	KDK konuları	ATA ULUSLARARASI BAĞIMSIZ DENETİM <ul style="list-style-type: none"> Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller Finansal Varlık/Yatırımlar İlişkili Taraflarla Olan İşlemler 	REFORM BAĞIMSIZ DENETİM <ul style="list-style-type: none"> İlişkili Taraflarla Olan İşlemler Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller Finansal Yatırımlar 	REFORM BAĞIMSIZ DENETİM <ul style="list-style-type: none"> İlişkili Taraflarla Olan İşlemler Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller 	2019 Yılı ile aynı	2019 Yılı ile aynı

Tablo 4'teki bilgilerden hareketle aşağıdaki tespitler yapılmıştır:

➤ 2017-2021 yıllarına ilişkin BİST gıda sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin bağımsız denetçi raporlarına yönelik gerçekleştirilen araştırma kapsamında; ilgili yıllarda toplam 34 farklı bağımsız denetim firması tarafından raporlar düzenlendiği tespit edilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda incelenen denetçi raporlarının büyük bir çoğunluğunun dört büyük denetim firması (PwC, KPMG, Ernst&Young ve Deloitte) olarak bilinen denetim firmaları tarafından oluşturulduğu belirlenmiştir. Bu firmalar içerisinde PwC firması ilk sırada yer almaktadır. PwC firması tarafından 16 şirket için denetçi raporu düzenlenmiş olup toplam şirket sayısının yaklaşık %13'üne denk gelmektedir. İkinci sırada 14 şirket ile KPMG firması gelmektedir. Bu rakamlar toplam şirket sayısının yaklaşık %12'sine tekabül etmektedir. Üçüncü olarak ise 7 şirket ile Güney ve Reform Bağımsız Denetim firmaları gelmektedir. Bu rakamlar toplam şirket sayısının yaklaşık %6'sına tekabül etmektedir.

➤ 2017-2021 yılları arasında en fazla kilit denetim konusu belirlenen ilk dört şirketin sıralaması şu şekildedir: Birinci sırada 32 adet ile ULUUN, ikinci sırada 19 adet ile AVOD, üçüncü sırada 15 adet ile ULKER ve dördüncü sırada 14 adet ile KRVGD gelmektedir.

➤ 2017-2021 yılları arasında en sık bildirilen KDK'lar sırasıyla hasılatın muhasebeleştirilmesi, maddi duran varlıklar, stoklar ve ticari alacaklara ilişkin konulardır.

➤ ERSU, SELGD, TETMT, TUKAS ve ULUUN şirketlerinde bağımsız denetim firması değişikliğinin bildirilen KDK'larda değişikliğe neden olduğu, bağımsız denetim firması değişikliğine giden diğer şirketlerde ise değişikliğin bildirilen KDK'larda önemli ölçüde değişikliğe neden olmadığı tespit edilmiştir.

5. SONUÇ

Araştırmanın bulgular kısmında da belirtildiği üzere gıda sektöründe en sık bildirilen KDK hasılatın muhasebeleştirilmesi konusudur. UFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat standardının temel ilkesi müşteriye taahhüt edilen mal veya hizmetlerin devri karşılığında elde edilmesi beklenen meblağı gösterecek şekilde hasılatın muhasebeleştirilmesidir. Hasılat, işletmenin ana faaliyetlerine ilişkin finansal performansının değerlendirilmesi ve izlenmesi açısından önemli bir ölçüm kriteridir. Bu durum mal çeşitliliğinin fazla olduğu gıda işletmeleri için önem arz etmektedir. Gıda sektöründe ise mal ve hizmetlerin çeşitliliğinin çok fazla olmasından ötürü hak edilecek bedelin tahmininde çeşitli varsayımların kullanılması, üretimi tamamlanarak teslimatı gerçekleştirilen ürünlerin ilgili dönemde ve doğru tutarda kaydedilip kaydedilmediğinin kontrol edilmesi gibi karmaşık işlemler içermesi sebebiyle hasılat konusunun kilit denetim konusu olarak ön plana çıktığı söylenebilir.

Yapılan çalışmada gıda sektöründe en sık bildirilen ikinci KDK maddi duran varlıklardır. TMS 16 Maddi Duran Varlıklar standardına göre, maddi duran varlıklar ilk kez muhasebeleştirilirken maliyet bedeli

üzerinden kayıtlara alınmaktadır. Söz konusu varlıkların sonraki ölçümlerde yeniden değerlendirilmesinin tercih edilmesi halinde gerçeğe uygun değerlerin güvenilir bir şekilde tespiti gerekmektedir. Gıda sektörü işletmelerinde üretim tesisleri ve ekipmanları özellikli yatırımlar olması nedeniyle yüksek tutarlı maddi duran varlık yatırımlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Hem yeni maddi duran varlık temininde hem de mevcut maddi duran varlıklara ilişkin değer artış ve azalışlarının tespitinde gerçeğe uygun değerlerin güvenilir bir şekilde tespitine yönelik işlemlerin karmaşıklığı ve önemli muhakeme ile varsayımlar içermesi nedeniyle ilgili denetim firmaları tarafından KDK olarak belirlenmiştir.

Gıda sektöründe en sık bildirilen üçüncü KDK ise stoklardır. Bazı stokların çabuk bozulabilir nitelikte olması, stok bulundurma maliyetlerinin yüksek olması, uygunsuz depolama nedeniyle değer düşüklüğüne uğrama riskinin bulunması gibi nedenlerle stoklar gıda sektöründe son derece önemlidir.

Dördüncü ve son olarak gıda sektöründe en sık bildirilen KDK ticari alacaklardır. Ticari alacak karşılıklarının tutarının belirlenmesinde çeşitli varsayım ve tahminlerin kullanılması ve ticari alacakların tahsilatına ilişkin risklerin mevcut olması sebebiyle bu alacaklar ön plana çıkmaktadır. Ticari alacaklar gıda sektöründe işletme varlıklarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu nedenle ticari alacaklara ilişkin olarak ayrılan değer düşüklüğü tutarlarının belirlenmesinde önemli düzeyde muhakeme ve varsayım kullanıldığından bu alacakların KDK olarak belirlendiği değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak hisseleri BİST’te işlem gören ve gıda sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin KDK’larının büyük ölçüde sektöre özgü konularla ilgili olduğu değerlendirilmiştir. Konuya ilişkin ileriki çalışmalarda gıda sektöründe faaliyet gösteren şirketler için denetçilerin KDK belirleme süreçlerinin araştırılmasının, bu şirketlerin bağımsız denetim raporlarının iletişim değerinin ortaya konması açısından fayda sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Etik Kurul Beyanı

Çalışmada içerik analizi yapıldığı için etik kurul onayına ihtiyaç olmamıştır.

Yazar Katkı Oranı Beyanı

Veri, Fatma GENÇ tarafından toplanmıştır. Analiz, Fatma GENÇ tarafından gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması, Nevran KARACA tarafından yapılmıştır. Sonuç ve tartışma bölümü yazarlar tarafından ortak olarak yazılmıştır.

Çatışma Beyanı

Çalışmada yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Destek Beyanı

Bu çalışma için herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, N. ve Bülbül, S. (2019). Bağımsız Denetçi Raporlarında Kilit Denetim Konularının Bildirilmesinde BİST 100 Şirketlerindeki İlk Uygulama Sonuçlarının Değerlendirmesine Yönelik Bir Araştırma, Muhasebe ve Denetime Bakış, 56, 1-24.
- Aktaş, R. ve Acar, M. (2020). Bağımsız Denetimde Önemlilik Perspektifinden Kilit Denetim Konuları: BİST 100 Uygulaması, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 38(2), 185-214.
- Atay, M. S. ve Polat Çeltikçi, N. (2021). Kilit Denetim Konuları (KDK) Bildirimlerinin İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi: Borsa İstanbul (BİST -100) Şirketleri Üzerine Bir Araştırma, Mali Çözüm, 31(164), 113-142.
- BDS 701 Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi. https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TDS/TDS_20_21_Seti/BDS%20701.pdf.
- Ciğer, A., Çopur Vardar, G. ve Kınay, B. (2019). Key Audit Matters: A Research On Listed Firms İn CEE Countries And Turkey, Business and Economic Horizons, 15(3), 393-422.
- Çakalı, K. R. (2021). Bağımsız Denetim Raporlarında Yeni Uygulama: Kilit Denetim Konularının Raporlanması ve BİST 100 Analizi, Denetim, 12(23), 60-77
- Doğan, A. (2018). Bağımsız Denetimde Yeni Bir Yaklaşım: Kilit Denetim Konuları, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 20(1), 65-89.
- Ertan, Y. ve Kızılcık, E. (2019). Kilit Denetim Konuları: BİST İmalat Sektöründe Faaliyette Bulunan İşletmelerin 2017 Yılı Denetim

- Raporlarının İncelenmesi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Özel Sayı, 263-278.
- Gökğöz, A. (2018). Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi Ve Borsa İstanbul'da İşlem Gören İşletmeler Üzerine Bir Araştırma, *Journal Of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 4(2), 126-138.
- Güçlü, F. (2022). Bağımsız Denetim Raporlarında Kilit Denetim Konularının Bildirilmesi: Katılım 50 Endeksi Örneği. *Vergi Sorunları Dergisi*, 401, 110-121.
- Kalıpçı Çağırın, F. ve Varıcı, İ. (2019). BDS 701 Çerçevesinde Kilit Denetim Konuları: Borsa İstanbul İmalat Sanayi Sektöründeki İşletmelerin Denetim Raporu Üzerine Bir Analiz. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 22, 193-208.
- Karacan, S. ve Uygun, R. (2018). Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi – BDS 701, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(57), 632-649.
- Karapınar, A., Dölen, T. (2020). Bağımsız Denetim Raporlarında Kilit Denetim Konusu Açıklamaları: Türkiye Örneği, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 22(4), 763-780.
- Kavut, F. L. ve Güngör, N. (2018). Bağımsız Denetimde Kilit Denetim Konuları: BİST-100 Şirketlerinin 2017 Yılı Analizi, *Muhasebe Enstitüsü Dergisi*, 16(59), 59-70.
- Keleş, D. (2022). Denetçi Raporlarında Kilit Denetim Konularının Bildirilmesi: Borsa İstanbul (BİST) İnşaat Endeksi İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 67, 241-252.
- Özbay, D. (2022). COVID-19 Pandemi Döneminde Artan Belirsizlik Ortamı ve Kilit Denetim Konuları Açıklamaları Üzerindeki Etkisi: BİST 100 Şirketleri İncelemesi, *Muhasebe Enstitüsü Dergisi*, 66, 49-63.
- Özcan, M. ve Günlük, M. (2021). Borsa İstanbul İmalat Sektöründeki Kilit Denetim Konularının Belirlenmesi: Gıda, İçecek Ve Tütün Alt Sektöründe Bir İnceleme, *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi*, 1(1), 22-35.
- Özşahin Koç, F. (2021). Kilit Denetim Konuları: BİST'te İşlem Gören Turizm Şirketlerinin Covid-19 Öncesi Ve Sonrası Denetim Raporlarının İncelenmesi, *Uşak Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 36- 45.
- Pinto, I. ve Morais, A. I. (2018). What Matters In Disclosures Of Key Audit Matters: Evidence From Europe, *Journal of International Financial Management & Accounting*, 30, 145-162.
- Sarısoy, Ö. (2021). Kritik/Kilit Denetim Konularının BIST 30 ve Dow Jones 30 Endekslerindeki İşletmelerin Denetçi Raporları Üzerinden Karşılaştırılması, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 63, 159-182.
- Sayar, A., ve Ergüden, A. (2016). Son Düzenleme ve Gelişmeler Kapsamında Değişecek ve Yenilenecek Bağımsız Denetçi Raporları. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 48, 85-98.
- Teraman, Ö. ve Çelik, B. (2019). Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetim Raporuna Yansıtılması: Bağımsız Denetçileri Etkilemesi Üzerine Bir Araştırma, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 23(1), 49-61.
- Tez, B. ve Gücenme Gençoğlu, Ü. (2022). Kilit Denetim Konuları ve COSO İlkeleri: Sektörel Karşılaştırma, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 15(1), 85-116.
- Türel, A. ve Türel, A. (2019). Bağımsız Denetim Ve Kilit Denetim Konuları: BİST Şirketleri 2017- 2018 Analizi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(68), 1267-1272.
- Uludağ, S. (2022). Raporlama Süreçlerinde Değer Yaratımı Açısından Kilit Denetim Konuları: BIST-30 Şirketleri Üzerine Bir Araştırma, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(3), 885-910.
- Uzay, Ş. ve Köylü, Ç. (2018). Kilit Denetim Konuları: Borsa İstanbul Üzerine Bir Araştırma, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 52, 47-70.
- Weirich, Thomas. R., Reinstein, Alan. (2014), The PCAOB's Proposed New Audit Report, <http://search.proquest.com/openview/5fd758a76a6f58b906fbd0a8f1bca8c/0/1?pqorigsite=gscholar&cbl=41798> (Erişim Tarihi: 28.10.2017).

**BİST ŞİRKETLERİ BAĞIMSIZ DENETİM RAPORLARININ SORUMLU DENETÇİ
CİNSİYETİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ***

**EXAMINING AUDIT REPORTS OF BIST COMPANIES IN TERMS OF THE ENGAGEMENT
AUDIT PARTNER'S GENDER**

Alpaslan YAŞAR^{a*}, Eray ÇETİN^b

^{a*} Sorumlu Yazar, Doç. Dr., Adana Alparşan Türkes Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, ayasar@atu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7960-9665

^b Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Düziçi Meslek Yüksekokulu Dr., eraycetin@osmaniye.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8552-9584

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihi:

Gönderilme Tarihi 20.01.2023

Düzenleme 07.03.2023

Kabul Tarihi 27.03.2023

Anahtar Kelimeler: Sorumlu

Denetçi Cinsiyeti; Denetim

Raporu; Denetim Görüşü;

Kilit Denetim Konusu;

Denetim Rapor Gecikmesi

Jel Kodları: M41, M42

**MAKALE TÜRÜ
ARAŞTIRMA MAKALLESİ**

BENZERLİK/ PLAGIARISM

Ithenticate: %11

ÖZET

Muhasebe ve denetim literatüründeki son yıllardaki çalışmalar, cinsiyetin finansal raporlama kalitesi ve denetim kalitesi üzerinde etkili olabileceğini göstermiştir. Bu çalışmada, sorumlu denetçi cinsiyetinin bağımsız denetim raporlarındaki yansımaları incelenmiştir. Böylece, Türkiye'deki kadın sorumlu denetçilerin karar mekanizmalarındaki rolüne ilişkin denetim raporları üzerinden genel bir görünüm verilmiştir. Bu amaçla, Borsa İstanbul (BİST)'de 2017-2021 döneminde sürekli işlem gören 379 şirkete ait bağımsız denetim raporları, denetim raporunda imzası bulunan sorumlu denetçi cinsiyeti yönünden çeşitli açılardan incelenmiştir. Bu kapsamda; denetim kuruluşu türü, denetim görüşü türü, denetçi raporunda bildirilen kilit denetim konusu sayısı ve denetim rapor gecikmesi unsurları üzerinden sorumlu denetçi cinsiyetine göre içerik analizi yapılmıştır. Araştırma bulgularına göre; 2017-2021 yılları arasındaki denetçi raporlarının %15'i kadın sorumlu denetçiler, %85'i ise erkek sorumlu denetçiler tarafından imzalanmıştır. Araştırmanın genel bulguları; kadın sorumlu denetçi sayısının az sayıda olduğuna ve sorumlu denetçi cinsiyeti yönünden denetim raporlarında farklılıklar (denetim görüş türleri, kilit denetim konusu sayısı, denetim rapor gecikmesi) olabileceğine işaret etmektedir.

* Bu çalışma, 16-18 Aralık 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilen "ISTANBUL International Modern Scientific Congress-IV" nde özet (sözlü) olarak sunulmuş olup, öneriler çerçevesinde geliştirilerek hazırlanmıştır.

ARTICLE INFO*Article history:**Received* 20.01.2023*Revised* 07.03.2023*Accepted* 27.03.2023*Keywords:* Engagement Audit Partner Gender; Audit Report; Audit Opinion; Key Audit Matters; Audit Report Lag*Jel Codes:* M41, M42**ABSTRACT**

Recent studies in the accounting and auditing literature have shown that gender can have an impact on financial reporting quality and audit quality. In this study, we examined the reflection of the engagement audit partner's gender in the audit reports. Thus, an overview of the role of female engagement audit partner in decision-making mechanisms is given through the audit reports. For this purpose, we examined the audit reports of 379 companies that were continuously listed in Borsa Istanbul (BIST) in the 2017-2021 period, from various perspectives in terms of the gender of the engagement audit partner who signed the audit report. In this context, we conducted a gender content analysis based on the audit engagement partner gender, based on the audit firm type, the type of auditor's opinion, the number of key audit matters reported in the auditor's report, and the audit report lag. According to the research findings, 15% of the auditors' reports between the years 2017-2021 were signed by female engagement audit partners and 85% by male engagement audit partners. The general findings of the research indicate that the number of female engagement audit partner is low and there may be differences in the audit reports (types of audit opinion, number of key audit matters, and audit report lag) in terms of the engagement audit partner gender.

1. GİRİŞ

Muhasebe ve denetim alanında çalışan kadın meslek mensuplarının sayısının artışıyla birlikte, cinsiyetin finansal raporlama ve denetim kalitesi üzerindeki etkisini araştırmaya yönelik çalışmaların da arttığı gözlenmektedir. Finansal raporlama kalitesi (özellikle, kâr yönetimi) üzerine yapılan çalışmalarda, genellikle, kadınların erkeklerden daha fazla riskten kaçındıkları varsayımından hareket edildiği söylenebilir (Francis vd., 2015). Benzer durum, denetim açısından da söz konusudur. Örneğin; Hardies ve diğ. (2015), kadın denetçilerin; bilgi, beceri, yetenek, risk tercih ve davranıştaki sistematik farklılıklar nedeniyle daha fazla denetim çabası talep edebileceklerini öne sürmüştür (örneğin; risk tercihi veya aşırı güven açısından bireysel farklılıklar denetim ücretlerini etkileyebilir). Benzer şekilde, Khelif ve Achek (2017), kadınlar ve erkekler arasında plânlama, risk toleransı ve aşırı güven açısından davranışsal farklılıklar olduğu için, cinsiyetin denetçilerin plânlamasını, riskten kaçınmasını ve aşırı güvenini etkileyebileceğini belirtmiştir. Bu durumun da denetim görevlerini yürütürken kadın denetçilerin daha fazla şüpheli olmasına yol açabileceğini, bunun da denetim risklerinin (doğal ve iç kontrol riskleri) bir fonksiyonu olduğu için denetim ücreti primini, denetim raporu gecikmesini ve denetim görüşünü doğrudan etkileyebileceğini öne sürmüştür (Khelif ve Achek, 2017: 631).

Literatürde, finansal raporlama kalitesi üzerinde cinsiyetin etkisini araştıran çalışmalarda olduğu gibi, cinsiyetin denetim kalitesi üzerinde etkisini araştıran çalışmalar da yapılmaktadır. Örneğin, Khelif ve Achek (2017)'in literatür değerlendirmesi bulguları; denetçi cinsiyetinin, daha düşük anormal tahakkuklar, daha kısa denetim rapor gecikmesi, daha yüksek olumsuz denetim görüşü verme ihtimali ve daha yüksek denetim ücretleri yoluyla denetim kalitesini etkilediğini göstermiştir. Bu kapsamda, literatürde denetçi cinsiyeti ve denetim görüşü ilişkisi üzerine yapılan bazı çalışmalarda (örneğin; Hardies vd., 2016; Khelif ve Achek, 2017; Karjalainen vd., 2018) kadın denetçilerin sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren görüş-going concern opinion (SBG/GCO) ve/veya olumlu görüş dışında bir görüş-modified audit opinion (OGDG/MAO) verme ihtimallerinin daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiş, bazı çalışmalarda (örneğin; Hossain vd., 2018; Can, 2018) bunun tersi yönde bulgular elde edilmiş, bazı çalışmalarda (örneğin; Tanç ve Çardak, 2020) ise cinsiyetin denetim görüşü üzerinde etkisinin olmadığı bulunmuştur. Bununla birlikte, sınırlı sayıdaki bazı çalışmalarda denetçi cinsiyeti ve kilit denetim konularının okunabilirliği ilişkisi incelenmiş ve farklı yönde bulgular elde edilmiştir. Örneğin; Keskin vd., (2020), kadın sorumlu denetçiler tarafından hazırlanan kilit denetim konularının okunabilirliğinin daha zor olduğunu, dolayısıyla daha muhafazakâr yani riskten kaçınan bir tutum sergilediklerini belirlemişlerdir. Benzer şekilde, Wuttichindanon ve Issarawornrawanich (2020) kadın denetçilerle kilit denetim konularının

okunabilirliği arasında pozitif korelasyon bulunmuşlardır. Bunun aksine, Keskin ve Oktay (2021), denetçilerin demografik özelliklerinin (cinsiyet, yaş, öğrenim durumu, mesleki unvan, faaliyette bulunulan il) kilit denetim konularına ilişkin algılamalarında bir farklılık oluşturmadığını tespit etmişlerdir. Diğer taraftan, denetçi cinsiyeti ve denetim rapor gecikmesi ilişkisini inceleyen bazı çalışmalarda (örneğin; Ocak ve Özden, 2018; Tüküç, 2020) denetçi cinsiyeti ile denetim rapor gecikmesi arasında negatif ilişki, bazı çalışmalarda (örneğin; Hao vd., 2022) ise pozitif ilişki bulunmuştur.

Bu çalışmanın amacı, sorumlu denetçi cinsiyetinin bağımsız denetim raporlarındaki yansımasının incelenmesidir. Böylece, Türkiye'deki kadın sorumlu denetçilerin denetim raporlarındaki ve karar mekanizmalarındaki rolüne ilişkin denetim raporları üzerinden genel bir görünüm verilmek istenmiştir. Bu amaçla, Borsa İstanbul (BİST)'de 2017-2021 döneminde sürekli işlem gören 379 şirkete ait bağımsız denetim raporları, denetim raporunda imzası bulunan sorumlu denetçilerin cinsiyetine göre; denetim kuruluşu türü, denetçi görüşü türü, denetçi raporunda bildirilen kilit denetim konusu sayısı ve denetim rapor gecikmesi yönünden içerik analizi yoluyla incelenmiştir[†]. Araştırma bulguları; “olumlu”, “sınırlı olumlu” ve “görüş bildirmekten kaçınma” görüş türleri yönünden cinsiyete göre bazı farklılıkların olduğunu göstermiştir. Ancak, sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren denetim görüşü verme yönünden ise bariz bir farklılık görülmemiştir. Ayrıca, sorumlu denetçi cinsiyetine göre kilit denetim konusu sayılarının birbirine oldukça yakın olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan, denetim rapor gecikmesi ortalama gün sayısı yönünden cinsiyete göre az da olsa bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın literatüre çeşitli yönlerden katkısının olması beklenmektedir. Bunlardan birincisi, önceki çalışmalarda genellikle denetim komitesi cinsiyetinin incelenmesi nedeniyle, sorumlu denetçi cinsiyeti üzerine sınırlı sayıda çalışmanın yapılmış olmasıdır. İkincisi, sorumlu denetçi cinsiyetinin denetim kalitesi üzerindeki etkilerine daha kapsamlı yaklaşmak açısından denetim kuruluşu türü, denetim görüşü türü, kilit denetim konusu sayısı ve denetim rapor gecikmesi unsurları bir arada incelenmiştir. Son olarak, yeni denetim raporlamasının başladığı ve geliştiği yılların (2017-2021) incelenmiş olmasıdır.

Bu çerçevede, çalışmanın konusu kapsamındaki literatür taraması sonuçlarına ikinci bölümde yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, araştırmanın yöntemi açıklanmıştır. Dördüncü bölümde; araştırmanın bulgularına, son bölümde ise araştırmanın sonuçlarına yer verilmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Muhasebe ve denetim literatüründe, birçok disiplinde olduğu gibi, denetçi cinsiyetinin etkisini araştıran nicel ve nitel çalışmalarda bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle, yönetim kurulu ile denetim komitesi üyelerinin cinsiyetinin denetim kalitesi ve finansal raporlama kalitesi üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik çalışmaların yoğunluk kazandığı söylenebilir. Bazı çalışmalarda ise sorumlu denetçi cinsiyeti yönünden çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Nitekim, Khelif ve Achek (2017) çalışmasının literatür değerlendirmesi bulguları; denetçi cinsiyetinin, daha düşük anormal tahakkuklar, daha kısa denetim rapor gecikmesi, daha yüksek olumsuz denetim görüşü verme ihtimali ve daha yüksek denetim ücretleri yoluyla denetim kalitesini etkilediğini göstermiştir. Bu çalışmada, sorumlu denetçi cinsiyetinin denetçi raporlarındaki yansımalarının (denetçi görüşü, kilit denetim konusu sayısı ve denetim rapor gecikmesi) incelenmesi ve bu konunun ilgili literatürün önemli bir kısmını oluşturması nedeniyle, sadece konu kapsamındaki literatür taraması sonuçlarına özet olarak aşağıda yer verilmiştir:

[†] Bu veriler üzerinden çalışmanın yapılmasında Khelif ve Achek (2017)'in literatür değerlendirmesi bulguları etkili olmuştur. Ancak, Khelif ve Achek (2017) çalışma bulgularından anormal tahakkuklar ile bağımsız denetim ücretleri çalışmamızda incelenmemiştir. Anormal tahakkukların incelenmemesinde, ayrı ve kapsamlı bir çalışma konusu olması etkili olmuştur. Bağımsız denetim ücreti ile denetçi cinsiyeti ilişkisinin analiz edilmemesinde ise bağımsız denetim ücreti verilerine sadece 2020 ve 2021 yılları için ulaşılması ve Türel vd., (2022) çalışmalarında bu yıllar için analiz yapılmış olması etkili olmuştur.

2.1. Denetçi cinsiyeti ve denetim görüş türü çalışmaları

Breesch ve Bronson (2009) denetçi cinsiyetinin denetim raporu ve denetim görüşü üzerindeki etkisini geleceğin Belçikalı 20 kadın ve 20 erkek denetçinin yazılı final sınavlarını analiz yoluyla incelemiştir. Çalışmanın bulguları, kadın denetçilerin yanlışlıkları erkek denetçilere göre daha az doğru bir şekilde analiz etmelerine rağmen, erkek denetçilere göre daha fazla potansiyel yanlışlık keşfettiğini göstermiştir. Bulgular, aynı zamanda kadın denetçilerin erkek denetçilere göre riskten daha fazla kaçındıklarını göstermiştir.

Hardies vd., (2016), mali açıdan sıkıntılı 7.105 özel Belçika şirketinin 2008 yılı örnekleminde yaptıkları çalışmanın bulguları; kadın denetçi ortakların sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren denetim görüşleri (SBG) yayınlama ihtimallerinin erkek denetçilere göre daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Khelif ve Achek (2017), 1994-2016 yılları arasında muhasebe literatüründeki cinsiyet üzerine çalışmalara ilişkin literatür değerlendirmesi yapmışlardır. Yapılan literatür değerlendirmesinde elde edilen sonuçlar arasında; kadın denetçilerin, daha yüksek olumsuz denetim görüşü (örneğin, işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren denetim görüşü) verme ihtimali yoluyla denetim kalitesini etkilediği yer almaktadır.

Karjalainen vd., (2018), denetçi ortağın cinsiyetinin olumlu görüş dışındaki denetim görüşleri üzerindeki etkisini çeşitli durumlara göre (denetçi ortak düzeyinde olumlu görüş dışında denetim görüşü verilmesinin garanti edildiği-denetim görüşü alışverişi- ve/veya denetçi ortak düzeyinde fırsatçı bir şekilde raporlamaya yönelik teşviklerin olduğu) incelemiştir. Finlandiya denetim firmalarının 2003-2012 yılları denetçi raporlarının incelendiği çalışmanın bulguları; kadın denetçi ortakların olumlu görüş dışında bir görüş (OGDG) vermede daha ısrarcı olduklarını, ilk kez OGDG verme ihtimallerinin ve bir denetçi ortağı değişiminden sonra OGDG verme ihtimallerinin daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Hossain vd., (2018), finansal başarısız şirketlere sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren denetim görüşü (SBG) yayınlama ihtimali ile denetçi ortağın cinsiyeti arasındaki ilişkiyi, 2003-2011 dönemi Avustralya halka açık şirketleri örnekleminde incelemiştir. Çalışmanın bulguları, kadın denetçi ortakların finansal başarısız şirketlere SBG verme ihtimallerinin daha düşük olduğunu göstermiştir.

Can (2018), 2005-2015 yılları arasındaki BİST’de işlem gören üretim şirketlerinin denetim karakteristiğini tanımlayıcı istatistik kullanarak incelemiştir. Çalışmanın bulguları arasında; sorumlu kadın denetçilerin erkek muadillerine kıyasla özellikle görüş vermektan kaçınma gibi daha az olumlu görüş dışında denetim görüşü yayınladıkları yer almaktadır.

Tanç ve Çardak (2020), bağımsız denetçi cinsiyetinin denetim görüşü üzerindeki etkisini BİST 100 endeksindeki şirketlerin 2019 yılı denetçi raporları üzerinden Ki-Kare testi yoluyla analiz etmişlerdir. Araştırmanın bulguları, denetçi cinsiyetinin denetim görüşü üzerinde etkisi olmadığını göstermiştir.

Özveren ve Türel (2021), BİST’de 2016-2020 yılları arasında yayınlanan 2.499 denetçi raporunu çeşitli yönlerden incelemiştir. Elde edilen bulgular arasında, sorumlu ortak baş denetçiler tarafından verilen denetim görüşlerinin cinsiyete göre dağılımına da yer verilmiştir. Buna göre; kadın denetçilerin yıllar itibarıyla 2016 (%95), 2017 (%89), 2018 (%83), 2019 (%80), 2020 (%87) oranında olumlu görüş verdiği, erkek denetçilerin ise 2016 (%93), 2017 (%89), 2018 (%88), 2019 (%87), 2020 (%87) oranında olumlu görüş verdiği tespit edilmiştir.

2.2. Denetçi cinsiyeti ve kilit denetim konusu çalışmaları

Keskin vd., (2020), kilit denetim konularının anlaşılabilirliğini ve okunabilirliğini, denetçi cinsiyeti ve sektöre göre ARI okunabilirlik endeksi kapsamında 2018 yılı denetçi raporları üzerinden incelemiştir. Çalışmada, kilit denetim konusunun okunabilirlik seviyesi zorlaştıkça, daha muhafazakâr olduğu yani riskten kaçınan bir tutum sergilediği varsayılmıştır. Buna göre; araştırma sonuçları, kadın sorumlu denetçiler tarafından hazırlanan kilit denetim konularının okunabilirliğinin daha zor olduğunu göstermiştir.

Keskin ve Oktay (2021), denetçilerin demografik özellikleri ile kilit denetim konularının denetçi raporunda bildirilmesine yönelik algıları arasındaki ilişkiyi anket yöntemi ile araştırmışlardır. Araştırma bulgularına göre; denetçilerin mezun oldukları bölüm hariç olmak üzere, denetçilerin demografik özelliklerinin (cinsiyet, yaş, öğrenim durumu, mesleki unvan, faaliyette bulunulan il) kilit denetim konularına ilişkin algılamalarında bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Wuttichindanon ve Issarawornrawanich (2020), Tayland borsasında 2016-2017 yıllarında işlem gören şirketlerin kilit denetim konusu açıklamalarının sayısını belirleyen faktörleri araştırmışlardır. Çalışma sonuçları; denetçinin dava riski, firma karmaşıklığı, kârlılık ve sektör türünün istatistiksel olarak anlamlı faktörler olduğunu göstermiştir. Çalışmada, kurumsal yönetim mekanizmaları ve kilit denetim konusu açıklaması arasında pozitif korelasyon bulunmuştur. Spesifik olarak, daha yüksek oranda bağımsız yöneticiye sahip firmaların daha yüksek sayıda kilit denetim konusuna sahip olma eğiliminde olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, sağlamlık testi sonuçlarına göre; kadın denetçilerle kilit denetim konularının okunabilirliği arasında pozitif korelasyon bulunmuştur.

2.3. Denetçi cinsiyeti ve denetim rapor gecikmesi çalışmaları

Ocak ve Özden (2018), denetçiye özgü özelliklerin denetim rapor gecikmesi üzerindeki etkisini BİST’de 2008-2013 yılları arasında işlem gören şirketler üzerinden regresyon analizi yaparak incelemişlerdir. Araştırmanın temel bulgusu, sorumlu denetçinin cinsiyetinin ve eğitim düzeyinin denetim raporu gecikmesi üzerinde olumlu etkisinin bulunduğu yönündedir.

Tüküç (2020), denetçi görüşü, denetçi cinsiyeti ve denetlenen firmaya özgü bazı özelliklerin denetim rapor gecikmesi üzerindeki etkisini 2014-2018 dönemi için incelemişlerdir. Araştırmada, denetim raporunu imzalayan sorumlu denetçinin kadın olması ile denetim rapor gecikmesi arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.

Hao vd., (2022), ABD’nin Halka Açık Şirket Muhasebe Gözetim Kurulu (PCAOB), Kural 3211’in denetim hizmetlerinin kalitesi ve maliyeti üzerindeki etkisinin kadın ve erkek denetim ortakları arasında farklılık gösterip göstermediğini araştırmışlardır. Araştırma bulgularına göre; kadın sorumlu denetçilerin, Kural 3211’in kabul edilmesinden sonra, erkek meslektaşlarına göre ücretlerde ve rapor gecikmelerinde daha yüksek artışlarla ilişkili olduğu bulunmuştur.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

BİST şirketleri denetçi raporlarının denetim raporunda imzası bulunan sorumlu denetçilerin cinsiyet yönünden görünümünün içerik analizi yoluyla incelendiği bu çalışmada, ilk olarak, araştırmanın örneklemini belirlenmiştir. Bu kapsamda, Borsa İstanbul (BİST)’de 2017-2021 döneminde sürekli işlem gören 379 şirket ve 1.895 şirket-yıl verisi Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) web sayfasından elde edilmiştir. İkinci olarak, söz konusu şirketlere verilen yıllık denetim raporlarında imzaları bulunan sorumlu denetçiler cinsiyet yönünden ayrılmıştır. Üçüncü olarak, sorumlu denetçi cinsiyetine göre denetim kuruluşu ve denetçi görüşü türü, denetçi raporunda bildirilen kilit denetim konusu sayısı, denetim raporunun yayınlandığı tarih ile mali yılsonu arasındaki geçen süreyi ifade eden denetim rapor gecikmesi-audit report lag (DRG/ARL) süreleri belirlenmiştir. Böylece, sorumlu denetçi cinsiyetinin denetçi raporlarındaki yansımaları, bu veriler üzerinden ortaya konulmaya çalışılmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Literatürde BİST şirketlerinin 2017-2021 dönemindeki denetçi raporlarının, denetim raporunda imzası bulunan sorumlu denetçilerin cinsiyete göre; denetim kuruluşu türü, denetçi görüşü türü, denetçi raporunda bildirilen kilit denetim konusu sayısı ve denetim rapor gecikmesi yönünden incelenmiş ve denetçi raporlarının bu açılardan görünümü tablolar halinde aşağıda verilmiştir.

4.1. Denetçi Raporlarının Sorumlu Denetçi Cinsiyeti Yönünden Yıllara Göre Dağılımı

Örneklemdaki şirketlerin denetçi raporlarının sorumlu denetçi cinsiyeti yönünden yıllar itibariyle dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Denetçi Raporlarının Sorumlu Denetçi Cinsiyetine Göre Dağılımı

Yıllar	Sorumlu Denetçi Sayısı	
	Kadın	Erkek
2017	62	317
2018	67	312
2019	50	329
2020	45	334
2021	52	327
TOPLAM	276	1.619

Tablo 1’de görüldüğü üzere; 2018-2021 yılları arasında BİST şirketlerin 1.895 denetçi raporundan 276’sı (%15) kadın sorumlu denetçiler, 1.619’u (%85)’i erkek sorumlu denetçiler tarafından imzalanarak yayınlanmıştır. Kadın sorumlu denetçi sayısının az olduğunu (%15 kadın, % 85 erkek) gösteren bu dağılım, mesleki olarak cinsiyet eşitliği ve karar mekanizmalarındaki kadın denetçilerin rolüne ilişkin olumsuz bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

4.2. Denetim Kuruluşlarının Sorumlu Denetçi Cinsiyetine Göre Dağılımı

Örneklemdaki şirketlerin 2017-2021 dönemi denetçi raporlarının sorumlu denetçi cinsiyetine göre denetim kuruluşları itibariyle dağılımı Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Denetim Kuruluşlarının Sorumlu Denetçi Cinsiyetine Göre Dağılımı (2017-2021)

Denetim Kuruluşu	Sorumlu Denetçi Sayısı		Sorumlu Denetçi (%)		Toplam
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	
4 Büyükler	192	778	20%	80%	970
Uluslararası	80	567	12%	88%	647
Ulusal	4	274	1%	99%	278
TOPLAM	276	1.619	15%	85%	1.895

Tablo 2’ye göre; 2017-2021 yılları arasında 4 büyüklerce denetlenen şirketlere verilen denetim raporlarında kadın sorumlu denetçi sayısının 192 (%20), uluslararası diğer denetim kuruluşlarınca denetlenen şirketlerdeki denetçi raporlarında kadın sorumlu denetçi sayısının 80 (%12) ve ulusal denetim kuruluşlarınca denetlenen şirketlerde bu sayının 4 (%1) olduğu görülmektedir. Bu bulgu, ele alınan denetim raporlarındaki denetçilerin cinsiyetlerinin homojen olmadığı dikkate alınmak kaydıyla (%15 kadın, % 85 erkek), örneklemdaki şirketlere verilen denetim raporlarında kadın sorumlu denetçi imzasının en fazla (%20) 4 büyük denetim kuruluşu raporlarında, en az (%1) ise ulusal denetim kuruluşları raporlarında bulunduğu yönünde değerlendirilebilir.

4.3. Denetim Görüş Türlerinin Sorumlu Denetçi Cinsiyetine Göre Dağılımı

2017-2021 yılları arasında BİST şirketlerine verilen denetçi raporlarındaki denetim görüş türlerinin sorumlu denetçi cinsiyetine göre dağılımı sayı ve yüzde olarak Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Denetim Görüş Türlerinin Sorumlu Denetçi Cinsiyetine Göre Dağılımı (2017-2021)

Denetim Görüş Türü	Sorumlu Denetçi Sayısı		Sorumlu Denetçi (%)	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Olumlu	218	1.403	13%	87%
Sınırlı Olumlu	57	195	23%	77%
Görüş Bildirmekten Kaçınma	1	20	5%	95%
Olumsuz	0	1	0%	100%
TOPLAM	276	1.619	15%	85%

Tablo 3’te görüldüğü üzere; 2017-2021 yılları arasında hem erkek hem de kadın sorumlu denetçilerin en fazla verdikleri denetim görüşünün “olumlu görüş”, en az verdikleri görüşün ise “olumsuz görüş” olduğu görülmektedir. Ayrıca, verilen “olumlu” görüşlerin %13’ünün, “sınırlı olumlu” görüşlerin %23’ünün, “görüş bildirmekten kaçınma”nın %5’inin kadın sorumlu denetçiler tarafından verildiği görülmektedir. Bununla birlikte, verilen olumlu görüş dışındaki denetim görüşleri (OGDG)’nin %21’inin kadın sorumlu denetçiler; %79’unun erkek sorumlu denetçiler tarafından verildiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, erkek ve kadın sorumlu denetçilerin sayısı içerisindeki payı açısından; OGDG’nin %21’inin kadın, %13’ünün erkek sorumlu denetçiler tarafından verildiği yönünde değerlendirilebilir[‡].

4.4. Sürekliliğe İlişkin Belirsizlik İçeren Denetim Görüşlerinin Sorumlu Denetçi Cinsiyetine Göre Dağılımı

Bilindiği üzere, işletmenin sürekliliği ile ilgili önemli bir belirsizlik durumunda denetçi raporlarında dikkat edilmesi gereken hususlar BDS 570 işletmenin Sürekliliği Standardı ile düzenlenmiştir. İşletmenin sürekliliği ile ilgili bir belirsizliğin, bilgi kullanıcıları açısından önemli sonuçları olabileceğinden, bu tür durumların denetçi raporlarında BDS 570’e uygun bir şekilde açıklanarak denetim görüşü olarak verilmesi gerekmektedir. Sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren denetim görüşü (SBG) verilmesi, literatürde, denetçi bağımsızlığının ve buna bağlı olarak denetim kalitesinin önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan, sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren denetim görüşlerinin (SBG) sorumlu denetçilerin cinsiyetine göre dağılımına Tablo 4’te yer verilmiştir.

Tablo 4. SBG’lerin Sorumlu Denetçi Cinsiyetine Göre Dağılımı (2017-2021)

Denetim Görüş Türü	Sorumlu Denetçi Sayısı		Sorumlu Denetçi (%)	
	Kadın (276)	Erkek (1.619)	Kadın (276)	Erkek (1.619)
Olumlu-SBG	2	9	18%	82%
Sınırlı Olumlu-SBG	4	38	10%	90%
GBK-SBG	0	1	0%	100%
Olumsuz-SBG	0	1	0%	100%
TOPLAM	6	49	11%	89%

Tablo 4’te görüldüğü üzere; 2017-2021 yılları arasında işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik (SBG) görüşünün, %11’i kadın sorumlu denetçiler; %89’u erkek sorumlu denetçiler tarafından verilmiştir. Diğer taraftan, erkek ve kadın sorumlu denetçilerin sayısı içerisindeki payı açısından; kadın sorumlu denetçiler (%2) ve erkek sorumlu denetçiler (%3) birbirine oldukça yakın oranda SBG vermişlerdir.

4.5. Kilit Denetim Konusu Sayısının Sorumlu Denetçi Cinsiyetine Göre Dağılımı

Kilit denetim konusu sayısının sorumlu denetçi cinsiyetine göre yıllar itibariyle dağılımı Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Kilit Denetim Konusu Sayısının Sorumlu Denetçi Cinsiyetine Göre Dağılımı

Yıllar	KADIN		ERKEK	
	Sorumlu Denetçi Sayısı	KDK Sayısı	Sorumlu Denetçi Sayısı	KDK Sayısı
2017	62	122 (12)	317	617 (2)
2018	67	125 (11)	312	592 (2)
2019	50	101 (14)	329	575 (2)
2020	45	76 (15)	334	584 (2)
2021	52	87 (12)	327	529 (2)

[‡] Denetim raporlarındaki denetçilerin cinsiyeti homojen olmadığı için (% 15 kadın, %85 erkek), erkek sorumlu denetçilerin mi yoksa kadın sorumlu denetçilerin mi daha fazla olumlu görüş dışındaki denetim görüşleri verdiklerine ilişkin bir değerlendirme yapmak mümkün olmamıştır.

TOPLAM	276	511 (12)	1.619	2.897 (2)
---------------	------------	-----------------	--------------	------------------

Not: Parantez içindeki değerler, ilgili yıldaki toplam kilit denetim konusu (KDK) sayısının sorumlu denetçi cinsiyetine göre düşen yaklaşık sayısını göstermektedir.

Tablo 5'te görüldüğü üzere, 2017-2021 yılları arasında verilen denetim raporlarındaki toplam kilit denetim konusu sayılarının (3408); 511'i kadın, 2897'si erkek sorumlu denetçiler tarafından verilmiştir. Tablo 5'teki toplam KDK sayılarının (3408), sorumlu denetçi cinsiyeti sayısı başına dağılımı incelendiğinde; kadın sorumlu denetçi sayısı başına 12; erkek sorumlu denetçi sayısı başına 2 kilit denetim konusu sayısı düştüğü yönünde değerlendirilebilir.

4.6. Denetim Rapor Gecikmesinin Denetçi Cinsiyetine Göre Dağılımı

Denetim rapor gecikmesinin sorumlu denetçi cinsiyetine göre yıllar itibariyle dağılımı Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Denetim Rapor Gecikmesinin (DRG) Sorumlu Denetçi Cinsiyetine Göre Dağılımı

Yıllar	KADIN		ERKEK	
	Sorumlu Denetçi Sayısı	DRG Ortalaması (Gün)	Sorumlu Denetçi Sayısı	DRG Ortalaması (Gün)
2017	62	54	317	60
2018	67	55	312	57
2019	50	54	329	58
2020	45	52	334	57
2021	52	51	327	58
TOPLAM	276	53	1.619	58

Not: DRG, sorumlu denetçi başına düşen ortalama denetim rapor gecikmesi gün sayısıdır.

Tablo 6'da görüldüğü üzere, denetim rapor gecikmesi ortalama gün sayısı kadın sorumlu denetçilerde (53 gün), erkek sorumlu denetçilerden (58 gün) daha az gözükmemektedir[§]. Dolayısıyla, denetim rapor gecikmesi yönünden sorumlu denetçi cinsiyetine göre az da olsa bir farklılık olarak yorumlanabilecek bu bulgu, önceki çalışma (Ocak ve Özen, 2018; Tüküç, 2020) bulguları ile uyumlu olarak değerlendirilebilir.

5. SONUÇ

Finansal raporlama kalitesi ve cinsiyet ilişkisi üzerine yapılan çalışmalarda olduğu gibi, denetim kalitesinde cinsiyetin rolü üzerine yapılan çalışmalarda, genellikle, kadınların erkeklerden daha fazla riskten kaçındıkları varsayımından hareket edildiği görülmektedir. Literatürde bu kapsamdaki Türkiye örneğinde yapılan çalışmaların, özellikle sorumlu denetçi cinsiyeti üzerine yapılan çalışmaların, sınırlı sayıda olduğu söylenebilir. Bu nedenle, bu çalışmada; Khlif ve Achek (2017)'in yapmış oldukları literatür değerlendirmesi sonuçlarından hareketle cinsiyetin denetim kalitesi üzerindeki etkilerine daha kapsamlı yaklaşım suretiyle sorumlu denetçi cinsiyetinin bağımsız denetim raporlarındaki yansımalarına ilişkin genel bir fikir verilmek

[§] DRG hesaplamasında; özel hesap dönemine tabi olan ve denetim rapor gecikmesi oldukça fazla olan toplam 41 şirket dikkate alınmadığında; DRG ortalama gün sayısı kadın sorumlu denetçilerde 53 gün, erkek sorumlu denetçilerde ise 57 gün olarak gerçekleşmektedir.

istenmiştir. Böylece, Türkiye’deki kadın sorumlu denetçilerin denetim raporlarındaki ve karar mekanizmalarındaki rolüne ilişkin denetim raporları üzerinden genel bir görünüm verilmiştir. Bu amaçla, Borsa İstanbul (BİST)’de 2017-2021 döneminde sürekli işlem gören 379 şirkete ait bağımsız denetim raporları, sorumlu denetçi cinsiyeti yönünden çeşitli açılardan incelenmiştir. Bu kapsamda, denetim raporunda imzası bulunan sorumlu denetçilerin cinsiyetine göre; denetim kuruluşu türü, denetçi görüşü türü, denetçi raporunda bildirilen kilit denetim konusu sayısı ve denetim rapor gecikmesi unsurları üzerinden içerik analizi yapılmıştır.

Araştırma bulgularına göre; 2017-2021 yılları arasındaki denetçi raporlarının %15’i kadın sorumlu denetçiler, %85’i ise erkek sorumlu denetçiler tarafından imzalanmıştır. Kadın sorumlu denetçi sayısının az olduğunu gösteren bu bulgu, karar mekanizmalarındaki kadın denetçilerin rolüne ilişkin olumsuz bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

İmzalanan toplam denetçi raporlarındaki denetçi cinsiyetlerinin homojen olmadığı ve toplam içindeki kadın denetçi payının aynı olmadığı dikkate alınmak kaydıyla, 2017-2021 yılları arasında örneklemdaki şirketlere verilen denetim raporlarında; kadın sorumlu denetçilerin en çok 4 büyüklerin denetim raporlarını; en az ise ulusal denetim firmalarının denetim raporlarını imzaladıkları görülmektedir. Ayrıca, 2017-2021 yılları arasında hem erkek hem de kadın sorumlu denetçilerin en fazla verdikleri denetim görüşünün “olumlu görüş”, en az verdikleri görüşün ise “olumsuz görüş” olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, verilen olumlu görüş dışındaki denetim görüşleri (OGDG)’nin %21’inin kadın; %79’unun sorumlu denetçiler tarafından verildiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, erkek ve kadın sorumlu denetçilerin sayısı içerisindeki payı açısından; OGDG’nin %21’i kadın, %13’ü erkek sorumlu denetçiler tarafından verilmiştir. Ancak, denetim raporlarındaki denetçilerin cinsiyeti homojen olmadığı için (% 15 kadın, %85 erkek), kadınların erkeklerden daha fazla olumlu görüş dışındaki denetim görüşleri verdiklerine ilişkin net bir değerlendirme yapılamamıştır.

Araştırma bulgularına göre; 2017-2021 yılları arasında işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik (SBG) görüşünün, %11’i kadın sorumlu denetçiler; %89’u erkek sorumlu denetçiler tarafından verilmiştir. Diğer taraftan, erkek ve kadın sorumlu denetçilerin sayısı içerisindeki payı açısından; kadın sorumlu denetçiler (%2) ve erkek sorumlu denetçiler (%3) birbirine oldukça yakın oranda SBG vermişlerdir.

2017-2021 yılları arasında verilen denetim raporlarındaki toplam kilit denetim konusu sayılarının; 511’i kadın, 2897’si erkek sorumlu denetçiler tarafından verilmiştir. Toplam KDK sayılarının sorumlu denetçi cinsiyeti sayısı başına dağılımı incelendiğinde; kadın sorumlu denetçi sayısı başına 12; erkek sorumlu denetçi sayısı başına 2 kilit denetim konusu sayısı düştüğü anlaşılmaktadır.

Araştırmanın denetim rapor gecikmesine ilişkin bulguları, denetim rapor gecikmesi ortalama gün sayısının kadın sorumlu denetçilerde (53 gün), erkek sorumlu denetçilerden (58 gün) daha az olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla, denetim rapor gecikmesi yönünden sorumlu denetçi cinsiyetine göre az da olsa bir farklılık olarak yorumlanabilecek bu bulgu, önceki çalışma (Ocak ve Özen, 2018; Tüküç, 2020) bulguları ile uyumlu olarak değerlendirilebilir.

Bu çerçevede, araştırmanın genel bulguları; kadın sorumlu denetçi sayısının az sayıda olduğu, sorumlu denetçi cinsiyeti yönünden denetim raporlarında farklılık bulunduğu yönünde değerlendirilebilir. Bu durum, kadınların erkeklerden daha fazla riskten kaçındıkları (Francis vd., 2015), kadın denetçilerin daha fazla denetim çabası içinde olabilecekleri (Hardies ve diğ., 2015) ve yürütülen denetimde daha fazla şüpheli yaklaşabilecekleri (Khlif ve Achek, 2017) yönündeki görüşlerden hareket edildiğinde, denetim raporlarında cinsiyetten kaynaklı farklılıklar olabileceğine işaret etmesi açısından önem taşımaktadır. Bu açıdan, kadın sorumlu denetçilerin daha fazla sayıda olması gerektiği söylenebilir. Bununla birlikte, ele alınan denetim raporlarındaki denetçilerin cinsiyetlerinin homojen olmaması (%15 kadın, % 85 erkek), içerik analizi yapılan bu araştırmanın önemli bir kısıtıdır. Bu durum, özellikle, kadın sorumlu denetçilerin erkek sorumlu denetçilere göre daha fazla olumlu görüş dışındaki denetim görüşlerini verip vermediği, denetçi raporunu daha az geciktirip geciktirmediği, daha fazla KDK açıklayıp açıklamadıkları gibi değerlendirmeler yapılması ve istatistiki analizlerin yapıldığı diğer araştırmaların sonuçları ile karşılaştırmalar açısından kısıt oluşturmaktadır. Bu çalışmada, Khlif ve Achek (2017)’in literatür değerlendirmesi bulgularından hareketle, sorumlu denetçi cinsiyetinin bağımsız denetim raporlarındaki genel bir yansıması ortaya konulmak istendiğinden, istatistiki analiz yapılmamıştır. Bu açıdan, BİST şirketleri örnekleminde bu konuda yapılacak istatistiki analizlerin, diğer araştırma sonuçları ile daha net karşılaştırmaların yapılması açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

Yazar Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar tarafından ortak olarak yazılmıştır.

Çatışma Beyanı

Çalışmada yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Destek Beyanı

Bu çalışma için herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA

- Breesch, D. ve Branson, J. (2009). The effects of auditor gender on audit quality. *The IUP Journal of Accounting Research & Audit Practices*, 8(3-4), 78-107.
- Can, G. (2018). A descriptive research on Turkish listed manufacturing companies' independent audit characteristics. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20(3), 650-678.
- Francis, B., Hasan, I., Park, J. C., ve Wu, Q. (2015). Gender differences in financial reporting decision making: Evidence from accounting conservatism. *Contemporary Accounting Research*, 32(3), 1285-1318.
- Hao, J., Pham, V., ve Guo, M. (2022). The gender effects of audit partners on audit outcomes: Evidence of Rule 3211 adoption. *Journal of Business Ethics*, 177, 275-304.
- Hardies, K., Breesch, D., ve Branson, J. (2015). The female audit fee premium. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 34(4), 171-195.
- Hardies, K., Breesch, D., ve Branson, J. (2016). Do (fe) male auditors impair audit quality? Evidence from going-concern opinions. *European Accounting Review*, 25(1), 7-34.
- Hossain, S., Chapple, L., ve Monroe, G. S. (2018). Does auditor gender affect issuing going-concern decisions for financially distressed Clients? *Accounting and Finance*, 58, 1027-1061.
- Karjalainen, J., Niskanen, M., ve Niskanen, J. (2018). The effect of audit partner gender on modified audit opinions. *International Journal of Auditing*, 22(3), 449-463.
- Keskin, D. A., Tutar, S., Öktem, B. ve Akçay, B. (2020). Arı okunabilirlik endeksine göre cinsiyetin kilit denetim konularının okunabilirliği üzerine etkisi: Sektörel bir inceleme. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 15(53), 209-228.
- Keskin, S. ve Oktay, S. (2021). Bağımsız denetçilerin kilit denetim konularına yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Mali Çözüm*, 31(168), 145-172.
- Khelif, H. ve Achek, I. (2017). Gender in accounting research: A review. *Managerial Auditing Journal*, 32(6), 627-655.
- Ocak, M. ve Özden, E. A. (2018). Signing auditor-specific characteristics and audit report lag: A research from Turkey. *The Journal of Applied Business Research*, 34(2), 277-294.
- Özveren, C. ve Türel, A. (2021). Türkiye'de bağımsız denetim raporları: 2016-2020 yılları arası bir inceleme. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 429-441.
- Tanç, A. ve Çardak, D. (2020). Denetçi cinsiyetinin denetim görüşü üzerindeki etkisi: BİST 100 endeksinde bir araştırma. *İşletme Akademisi Dergisi*, 1(3), 206-216.
- Türel, A., Yılmaz, F. ve Özveren, C. (2022). Türkiye'de bağımsız denetim ücretlerinin analizi. *Mali Çözüm*, 32(172), 45-82.
- Tüküç, H. (2020). *Türkiye'de denetim raporlarının zamanlılığı üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Wuttichindanon, S. ve Issarawornrawanich, P. (2020). Determining factors of key audit matter disclosure in Thailand. *Pacific accounting Review*, 32(4), 563-584.